

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO FAKULTETO
EKONOMIKOS KATEDRA

ANDRIUS GIRDZIJAUSKAS
(VEIKLOS AUDITO STUDIJŲ PROGRAMA)

**SOCIALINĖS ATSKIRTIES MAŽINIMAS LIETUVOJE:
ASMENŲ NETURINČIŲ PASTOVIOS GYVENAMOSIOS VIETOS
POREIKIŲ ĮVERTINIMAS IR JŲ SOCIALIZACIJA**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Prof. habil. dr.
Ona Gražina Rakauskienė

Konsultantė -
Docentė
Malvina Arimavičiūtė

Vilnius
2007

TURINYS

Įvadas	4
---------------------	---

1. Socialinės atskirties mažinimo politika Europos Sąjungoje

1.1. Pagrindiniai politikos principai	7
1.1. Europos Sąjungos užimtumo politikos gairės	8
1.3. Lietuvos socialinės atskirties mažinimo politika	12
1.4. Geros patirties pavyzdžiai užsienyje	18

2. Asmenų neturinčių pastovios gyvenamosios vietos poreikių įvertinimas ir jų integracija į visuomenę

1. Problemos šaknys ir istorinė raida. Atsiradimo veiksniai ir priežastys	25
2. Asmenų be nuolatinės gyvenamosios vietos vystymosi dinamika 1991– 2006 m.	36
3. Asmenų be nuolatinės gyvenamosios vietos struktūra, terpė:	
3.1. Demografinė struktūra: vyrai, moterys, neįgalieji, amžiaus grupės	44
3.2. Buvusios profesijos ir esamos šiuo metu	48
3.3. Profesijos įgijimo galimybės	50
4. Poreikių įvertinimas:	
4.1. Darbo paieška	52
4.2. Maistas	53
4.3. Psichologinė pagalba	54
4.3. Įvairios paslaugos (maitinimo, higienos, konsultacinės, alkoholikams, narkomanams, smurtą patyrusioms šeimoms/motinoms ir pan.)	55

3. Lietuvos socialinio dugno modelis

Tyrimas: benamių tipologija

3.1. Visuomenės „vampyrų“	58
3.2. „Slidūs prisitaikėliai“, „pasalūnai“	58
3.3. Žlugę mokslininkai, verslininkai	59
3.4. Buvę kariškiai	59
3.5. „Amžini kaliniai“	59
3.6. „Nepagydomi ligoniai“	60
3.7. „Pastovios“ mamos	60
3.8. Elgetos ir valkatos	60
3.9. Buvę vaikų namų auklėtiniai	61
3.10. „Vargo pelės“	61

4. Socialiai atskirtų asmenų (BNGV) integravimo į visuomenę strategija

1. Vizija	62
2. Misija (Valstybės veikla per Socialinės paramos centrą)	62
3. Pagalbos priemonės ir būdai	63

5. Išvados, pasiūlymai.....64

Literatūra, interneto adresai	67
Priedai	71

Ivadas

Pastarąjį dešimtmetį visame pasaulyje vyksta sudėtingi socialiniai, ekonominiai ir politiniai procesai. Septyniolika metų kaip gyvename nepriklausomoje Lietuvoje, septynerius iš jų naujame tūkstantmetyje. 2004 metais tapome pilnateisiais NATO ir Europos Sąjungos nariais. Per šį laikotarpį įvykę pokyčiai žmonėms atvėrė platesnį pasirinkimą, davė daugiau laisvės, tačiau kartu pareikalavo ir didesnio aktyvumo, asmeninės iniciatyvos, atsakomybės. Dauguma prisitaikė prie permainų, reformų, rado savo vietą tiek profesinėje, tiek visuomeninėje veikloje. Visgi, dalis visuomenės narių nesugebėjo pasinaudoti atsivėrusiomis galimybėmis. Tai sąlygojo eilės neigimų socialinių reiškinių, tokių kaip nusikalstamumas, bedarbystė, skurdas, benamystė, atsiradimą, kurie tarpusavyje yra labai glaudžiai susiję.

Temos aktualumas. Skurdas, aukštas nedarbo lygis, benamystė yra vienos iš opiausių ir didžiausių XXI amžiaus pradžios problemų ne tik Lietuvoje, bet ir visose pasaulio valstybėse.

Skurdo, benamystės ir nedarbo problemos yra ekonominių, politinių ir socialinių diskusijų objektas. Ekonomistai tyrinėja šias problemas siekdami nustatyti jų lygį, priežastis bei pasekmes, rengia ir tobulina užimtumo ir kitas programas. Socialinės atskirties problemos, kaip socialinis reiškinys, būdingos rinkos ekonomikos šalims, kurios esmė ta, kad dalis šalies gyventojų patys nenori ar nesugeba socializuotis.

Socialinės atskirties problemos Lietuvoje nežymiai mažėjo, tačiau iki šiol jų lygis išlieka gana aukštas. Skurdas, nedarbas ir benamystė yra tarpusavyje glaudžiai susijusios problemos. Jei šalyje didėja nedarbo lygis, tai išauga ir skurdo lygis, o tai įtakoja benamystės didėjimą.

Visose civilizuotose šalyse vienos iš pagrindinių žmogaus teisių yra žmogaus teisės į gyvenamą būstą, į darbą, į geresnę socialinio gyvenimo kokybę. Žmogus turi turėti galimybę dirbti ir užsidirbti, laisvai pasirinkdamas darbą. Nuo darbo ypatingai priklauso skurdo ir benamystės problemų sprendimai. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 straipsnis numato, kad „Kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti teisingą apmokėjimą už darbą ir socialinę apsaugą nedarbo atveju“. Tačiau nežiūrint to, beveik visoje Lietuvoje egzistuoja bedarbystės problema.

Galbūt, šiandien žodžiai skurdas, nedarbas, benamystė daugeliui asocijuojasi su individualaus žmogaus (šeimos) finansiniais sunkumais. Tačiau tai tik viena problemos pusė. Viena iš didžiausių nedarbo pasekmių galime įvardinti ir psichologinę traumą, kurią žmogus patiria priverstinai netekęs darbo. Šis poveikis ekonomistams sunkiai išmatuojamas. Nedarbas demoralizuoja žmogų ir veda prie netikrumo rytojumi, psichinių ligų, savižudybių, įvairių nusikaltimų, skyrybų gausėjimo, alkoholizmo ir narkomanijos augimo bei kitų neigiamų socialinių padarinių. Tad valstybė turėtų imtis efektyvesnių priemonių, mažinant nedarbo lygį šalyje.

Socialinės atskirties, nedarbo problemos jų didėjimo tendencijos lėmė Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės politiką dėl piliečių užimtumo problemų sprendimų bei nedarbo prevencijos. Lietuvos valstybė nuo pirmųjų nepriklausomybės atgavimo metų formavo politiką užimtumo didinimui.

Visos Europos Sąjungos valstybės, susiduriančios su socialinės atskirties, nedarbo, benamystės problemomis, jų reguliavimui skiria labai didelį dėmesį: išleidžia dideles lėšas, kuria naujus teisės aktus, stiprina institucinius gebėjimus, skatina bendradarbiavimą ir t.t., tačiau šių priemonių efektyvumas pastebimas ne iš karto. Nežiūrint visų pastangų, visuomenė mato ir jaučia socialinės atskirties problemas.

Nors socialinės atskirties mažinimo Lietuvoje tema buvo nagrinėta ne kartą (apginta magistro baigiamųjų darbų, parengta metodinės medžiagos, atlikta mokslinių tyrimų), tačiau autorius savo darbe pateikia savitą problemos matymą, nagrinėja mažai kam žinomus pavyzdžius, pateikia iki šiol dar nesukurtą asmenų neturinčių nuolatinės gyvenamosios vietos tipologiją.

Tyrimo objektas – socialinės atskirties mažinimo problemos Lietuvoje, ypač Vilniuje, bei Europos Sąjungos šalių patirtis šioje srityje.

Pagrindinis tyrimo tikslas – įvertinti asmenų neturinčių pastovios gyvenamosios vietos Lietuvoje poreikius ir pasiūlyti jų socializacijos kryptis.

Tyrimo uždaviniai:

- Nustatyti socialinės atskirties politikos gaires Europos Sąjungoje.
- Įvertinti asmenų neturinčių pastovios gyvenamosios vietos poreikius ir jų integraciją į visuomenę.
- Išanalizuoti Lietuvos socialinio dugno modelį atliekant benamių tipologijos tyrimą.
- Pateikti socialiai atskirtų asmenų integravimo į visuomenę strategiją.

Hipotezė. Lietuvos Respublikai tapus Europos Sąjungos nare, asmenų be nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvoje socializacija ženkliai nepagerėjo.

Darbe panaudoti šaltiniai ir metodai. Magistro baigiamajame darbe, vadovaujantis empiriniais (duomenų rinkimo: apklausos, mokslinių šaltinių ir dokumentų studijų) ir teoriniais (kiekybiniais: surinktų duomenų apdorojimo bei kokybiniais: vertinamosios ir lyginamosios analizės) metodais, pirmiausia buvo įvertinti Europos Sąjungos dokumentai, liečiantys socialinės atskirties problemą, Lietuvos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys, Lietuvos darbo biržos ir Vilniaus savivaldybės duomenys. Įvertinta Europos Socialinė chartija, Lisabonos strategija, Lietuvoje atlikti kai kurie moksliniai tyrimai.

Darbo praktinė vertė ir mokslinis naujumas. Tyrimo šaltiniai ir pasirinktas konceptualus tyrimo aspektas jau savaime sudaro pagrindą darbo naujumui. Atliktais moksliniais tyrimais autoriaus bandoma originaliau ir lanksčiau nagrinėti socialinės atskirties problemas.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis iš 4 skyrių, 9 poskyrių, 21 skirsnio, išvados ir pasiūlymai, pateikiamas naudotos literatūros sąrašas bei interneto adresai bei priedai.

1. Socialinės atskirties mažinimo politika Europos Sąjungoje

1.1. Pagrindiniai politikos principai

Pristatau seną, opią ir iki šiol aktualią visuomenės problemą – asmenys be nuolatinės gyvenamosios vietos. Visuomet buvo ir yra atkreipiamas dėmesys į asmenis BNGV-be nuolatinės gyvenamosios vietos, ši abreviatūra ne naujai sugalvota, o dažnai būdavo naudojama pažymose, protokoluose, tarnybiniuose žurnaluose ir šnekamojoje kalboje, dažniausiai pareigūnų ir tarnautojų tarpe, kuriems tenka dažnai susidurti su šių asmenų problemomis. Kitaip dar tai vadinama vienu žodžiu – benamyste. Benamių Lietuvoje buvo ir yra ligi šiol. Todėl aktualu apie juos, esamą jų socialinę padėtį ir galimybes ją keisti pozityvesne linkme rašyti, tirti, panagrinėti priežastis ir teikti galimus pasiūlymus.

Šią problemą pradžioje reikėtų apibrėžti konkrečiau. Įvairių yra apibrėžimų, tačiau aiškus ir suprantamas atrodo šis: „Benamystė – tai viena iš socialinės atskirties formų, į kurią patekę žmonės dažnai atsiduria už pilietinės visuomenės ribų. Tyrimai rodo, kad benamių skaičius auga visose pasaulio šalyse. Siekiant kryptingai formuoti socialinės politikos priemones, ieškant būdų, kaip šiuos žmones integruoti į visuomenę, sumažinti jų skaičių arba palengvinti jų būvį, būtina pažinti šį reiškinį. Svarbu suvokti kas yra benamystė ir kokie asmenys priskiriami benamių grupei, kodėl ir kaip jie netenka savo būsto.“¹

Suvokiant bendrai pačią benamystės problemą ir tai, kad Lietuvos Respublika yra Europos Sąjungos narė, iškelkime hipotezę:

Lietuvos Respublikai tapus Europos Sąjungos nare, asmenų be nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvoje socializacija ženkliai nepagerėjo.

Atkreipkime dėmesį į tai kokios priemonės yra numatytos Europos Sąjungos šalyse.

Kiek yra žinoma, benamystės problema yra apimanti, laiko požiūriu, ne vieną šimtmetį, o ir geografiniu požiūriu, ji apima visas pasaulio šalis. Specialiai pasidomėta, deja nesužinota nei vienos pasaulio šalies kuri galėtų teigti visiškai

¹ Kocai Elena. Benamystė kaip socialinis reiškinys //Filosofija.Sociologija. 2006, Nr. 2, P. 53

neturinti asmenų be nuolatinės gyvenamosios vietos.

Kadangi pasirinktoji darbo tema yra globali, visame pasaulyje aktuali, tai Lietuvos Respublikos požiūriu ji yra ypatingai skaudi ir nagrinėtina. Ši tema nėra nagrinėjama dažnai, retai skelbiami moksliniai tyrimai, o įdomios ir vertingos medžiagos šalyje kasmet vis kaupiasi. Su benamystės situacija ir realijomis šalies visuomenė beveik nesupažindinama, tarsi šios problemos nėra. Tačiau tai ne tiesa. Jei šia tema atvirai ir argumentuotai beveik nerašo centrinė šalies spauda, nekalba politikai ir mokslininkai iš tribūnų, tai nesumažina problemos aktualumo, anaipol slepiama ar dangstoma problema aštrėja. Ryšium su tuo šio darbo tyrimo **tikslas – įvertinti asmenų neturinčių pastovios gyvenamosios vietos Lietuvoje poreikius ir pasiūlyti jų socializacijos kryptis.**

Apibrėžiant, kokie yra pagrindiniai socialinės atskirties mažinimo principai, galima paminėti šiuos:

- Socialinės apsaugos ir užimtumo politikos įgyvendinimas;
- Gyventojų pajamų lygio normalizavimas;
- Darbo rinkos politikos ir užimtumo gerinimas;
- Socialinio draudimo reikalai;
- Socialinės paramos teikimas;
- Aprūpinimo gyvenamuoju būstu klausimai.

1.2. Europos Sąjungos užimtumo politikos gairės

Pratešiant mintį, manyčiau, reikalinga paminėti kas yra daroma Europos Sąjungoje, stengiantis spręsti šią problemą. Manyčiau, kad yra svarbu paminėti Europos socialinę chartiją, kurioje, kaip plačiai pripažinta, yra aiškiai apibrėžti Europos Sąjungos pagrindiniai socialinės politikos principai, tik mūsų atveju bus atkreipiamas dėmesys į tuos straipsnius, kuriuose apibrėžiami požiūriai į socialinės atskirties problemas. Kadangi minėtame dokumente yra ne vienas straipsnis liečiantis socialines atskirties problemas, pasirenkamas chronologinis metodas, tų straipsnių citavimui ir aptarimui.

Antrajame Europos socialinės chartijos straipsnyje yra aprašoma teisė į socialinę apsaugą:

„Siekdamos užtikrinti, kad būtų veiksmingai įgyvendinta teisė į socialinę apsaugą, Šalys įsipareigoja:

1. Sukurti arba toliau išlaikyti socialinės apsaugos sistemą.
2. Išlaikyti tinkamo lygio socialinės apsaugos sistemą – bent tokio, kuris yra būtinas Europos socialinės apsaugos kodeksui ratifikuoti.
3. Stengtis, kad socialinės apsaugos sistema nuolat tobulėtų, pasiektų aukštesnį lygį.
4. Imtis priemonių sudarant atitinkamus dvišalius ar daugiašalius susitarimus ar kitais būdais ir laikantis tokiuose susitarimuose nustatytų sąlygų, kad būtų užtikrintas:

1) vienodas kitų Šalių piliečių ir jų pačių piliečių naudojimasis teisėmis į socialinę apsaugą, įskaitant pagal socialinės apsaugos įstatymus teikiamų lengvatų išlaikymą; nepriklausimai nuo asmenų, kurie naudojami teise į socialinę apsaugą, kilnojimosi Šalių teritorijose.

2) teisių į socialinę apsaugą suteikimas, išlaikymas ir atnaujinimas tokiomis priemonėmis kaip darbo draudimo laikotarpio ar darbo stažo, įgyto pagal kiekvienos Šalies įstatymus, susumavimas.”²

Pastebima, kad šiame straipsnyje atsispindi humaniškas apsaugos, visų žmonių lygiateisiškumo ir veiklos tobulinimo, principai.

Paminėtinas yra ir trečiasis Europos socialinės chartijos straipsnis:

„ Teisė į socialinę paramą ir medicinos pagalbą.

Siekdamos užtikrinti, kad būtų veiksmingai įgyvendinta teisė į socialinę paramą ir medicinos pagalbą, Šalys įsipareigoja:

1. Užtikrinti, kad kiekvienas asmuo, kuris neturi pakankamai lėšų pragyvenimui ir kuris negali gauti tokių lėšų savo pastangomis ar iš kitų šaltinių, ypač iš socialinės apsaugos sistemos, gautų reikiamą paramą, o susirgęs – priežiūrą, būtiną pagal jo sveikatos būklę.
2. Užtikrinti, kad asmenims, kurie gauna tokią pagalbą, dėl šios priežasties nebūtų ribojamos politinės ir socialinės laisvės.
3. Imtis priemonių, kad kiekvienas žmogus galėtų gauti iš atitinkamų valstybinių ir privačių tarnybų tokią konsultaciją ir asmeninę pagalbą, kokios gali prireikti, kad būtų galima išvengti jo paties ar šeimos nepritekliaus, pašalinti jį ar palengvinti.

² Europos socialinė chartija; Valstybės Žinios; 2001-06-08 Nr.49-1704

4. Taikyti teisėtai esantiems jų teritorijose kitų Šalių piliečiams šio straipsnio 1, 2 ir 3 punktuose nurodytas nuostatas tokiomis pat kaip ir savo piliečiams sąlygomis pagal įsipareigojimus, kurie yra apibrėžti 1953 metų gruodžio 11 dieną Paryžiuje pasirašytoje Europos socialinės paramos ir medicinos pagalbos konvencijoje.

Lengvai suprantama, kad socialinė parama yra neatsiejamai susijusi su medicinos pagalba, kadangi kiekvieno žmogaus gyvenime šie du faktoriai yra visapusiškai aktualūs, nes jį lydi pastoviai. Juk žmogus negalintis patenkinti būtiniausių socialinių reikmių ar būdamas ligonis, negali deramame, šiuolaikiniame lygyje išspręsti esminių egzistencinių reikalų ar net elementarių kasdienių užduočių.

Šiame straipsnyje aiškiai matomos nuostatos pagelbėti asmeniui, esančiam sunkioje materialinėje padėtyje, tačiau tik tam, kuris nebegali pats sau padėti. Kas nemažiau svarbu, išreikšta ir lygybės nuostata, kuri suteikia vienodas teises politiniame ir socialiniame gyvenime, bei savo šalies piliečiui ir kitos šalies piliečiui, kurie nėra nusikaltę įstatymui, sudaryti vienodas galimybes gauti paramą. Taip pat atsižvelgiama į galiojančius, senesnius įsipareigojimus, kas liudija, kad šis dokumentas nebuvo priimtas skubotai ar beatodairiškai.

Tam, kad asmuo galėtų kreiptis socialinės pagalbos, turi būti sudarytos tam būtinos sąlygos, turi dirbti pačios socialinės įstaigos, o ir pats žmogus turi žinoti savo apie teisę į tą įstaigą kreiptis. Apie tai byloja dokumento ketvirtasis straipsnis:

„Teisė naudotis socialinės rūpybos tarnybų paslaugomis.

Siekdamos, kad būtų veiksmingai įgyvendinta teisė naudotis socialinės rūpybos tarnybų paslaugomis Šalys įsipareigoja:

1. Remti arba steigti tarnybas, kurios tam tikrais socialinės veiklos būdais prisidėtų tiek prie pavienių asmenų, tiek prie visuomenės grupių vystymosi bei gerovės kėlimo ir padėtų jiems prisitaikyti prie socialinės aplinkos.

2. Skatinti pavienius asmenis ir savanoriškas ar kitas organizacijas prisidėti prie tokių tarnybų steigimo ir jų veiklos palaikymo. “

Būtina paminėti ir dar vieną, minimo dokumento, dešimtąjį straipsnį, kuris, manyčiau, aktualiausias, viso šio darbo temai. O skamba jis taip:

„Teisė į apsaugą nuo skurdo ir socialinės atskirties.

Siekdamos užtikrinti, kad būtų veiksmingai įgyvendinta teisė į apsaugą nuo skurdo ir socialinės atskirties, Šalys įsipareigoja:

1) laikydamosi visuotinai priimtino ir suderinto požiūrio, imtis priemonių ir plėsti veiksmingas galimybes, kad darbas, būstas, mokymas, išsilavinimas, kultūra, socialinė ir medicinos pagalba būtų prieinami skurdo ir socialinės atskirties sąlygomis gyvenantiems asmenims bei jų šeimoms arba tiems, kuriems gresia pavojus patekti į tokią padėtį;

2) peržiūrėti šias priemones, kad prireikus jos būtų pertvarkytos.“

Šiame straipsnyje aiškiai atsispindi ne tik ryžtinga nuostata dėl pagalbos asmenims susidūrusiems su skurdu ir kitomis socialinės atskirties formomis, bet ir rūpestis asmens mokymosi, išsilavinimo, kultūros ir kitomis vertybėmis. Platus ir humaniškas požiūris kaip į asmens kasdienę egzistenciją, taip ir nukreiptas į to asmens labiau socializuotą, geresnės kokybės ateitį.

Šis straipsnis, kaip ir kiti Europos socialinės chartijos straipsniai, baigiami lanksčia ir principinga nuostata, kad tai kas aprašyta, turi būti peržiūrima, esant reikalui pertvarkoma, tobulinama iš esmės.

Minėtieji straipsniai yra tik dalis viso Europos socialinės chartijos dokumento, kuriame rastume daugiau straipsnių liečiančių kiekvieną žmogų, o ypač asmenis be nuolatinės gyvenamosios vietos. Tai: 9str. – teisė į profesinį orientavimą, 10str. – teisė į profesinį rengimą.

Visi paminėti Europos socialinės chartijos straipsniai tiesiogiai liečia asmenis BNGV visose ES šalyse. Žinoma, yra daugiau ES šalyse veikiančių dokumentų, tokių kaip:

ES Lisabonos strategija, jos strategijos pagrindą sudaro žmogiškasis kapitalas kartu su technologijomis. Jais siekiama padidinti ES darbo našumą plėtojant žiniomis paremtą ekonomiką. Šioje strategijoje buvo numatytas bendras užimtumo lygis, kur buvo nubrėžtos gairės prioritetinėse srityse; o būtent – socialinės apsaugos sistemos modernizavimas, žmonių išlaikymas darbo vietose, darbo jėgos pasiūlos didinimas, investicijų didinimas į žmogiškąjį kapitalą ir švietimą, gerinti darbuotojų ir įmonių prisitaikymą.

Europos užimtumo strategija, jos esminė paskirtis – pabrėžiamas poreikis didinti aktyvios politikos finansavimą ir poreikis didinti jos veiksmingumą.

Europos Komisijos išsamios ataskaitos. Pavyzdžiui: dėl užimtumo Europoje 2006 metais santraukoje pateikiama ypač daug užimtumo ir darbo našumo rodiklių, valstybių darbo rinkų, ir jų klasifikavimo, rodiklių, netipinio darbo laiko ir darbuotojų kvalifikacijos kilimo tendencijos, darbo organizavimo ir socialinės apsaugos koncepcijos. Pastebimas ES valstybių narių skirstymas pagal skirtingą

lankstaus darbo organizavimą ir darbuotojų socialinės apsaugos modelius. Skiriamas dėmesys rinkos reguliavimo klausimams, teisės aktų įtakai darbo rinkos dinamikai, politinių ekonominių apribojimų poveikį socialinei sistemai, jos administravimui.

ES Tarybos sprendimai. Juose taip pat didelis dėmesys skiriamas užimtumo problemoms. Tai visai logiška, kadangi užimtas darbu asmuo, gauna uždarbį, kurį turėdamas gali susirasti gyvenamąją vietą, ar spręsti kitas problemas. Valstybei tokiam asmeniui suteikti pagalbą yra lengviau, nei savimi nesirūpinantiems asmenims.

Minėdamas ES Lisabonos strategiją, Europos užimtumo strategiją, Europos Komisijos ataskaitas, ES Tarybos sprendimus remiausi leidiniu „Užimtumas Europoje 2006 m. Santrauka“, parengtą Europos Komisijos; Užimtumo, socialinių reikalų ir lygių galimybių generalinio direktorato 2006 m. spalį.

Reikia pripažinti, kad asmenų esančių socialinėje atskirtyje situacija ES šalyse yra skirtinga. Rezultatai ne vienodi, kadangi ES šalyse senbuvėse seniau ir efektingiau buvo dirbama benamių socializacijos srityje, jos politiniu, ekonominiu, o todėl ir socialiniu požiūriu buvo nepalyginamai laisvesnės, savarankiškesnės, demokratiškesnės, galinčios pačios nepriklausomai, be priespaudos, modeliuoti savo valstybės užsienio ir vidaus politiką, priimtina gyvensenos modelį, bei įvairiausias socialines ir kultūrines programas.

1.3. Lietuvos socialinės atskirties mažinimo politika

Atkurta Lietuvos Respublika gyvuoja jau 17metai, po 50 metų okupacijos. 1991 metais buvo ryžtingai imtasi konkrečių darbų siekiant įkurti pastoviai ir efektingai dirbančias socialines institucijas.

Vilniuje, 1991 metais, buvo įkurtas, kaip Vilniaus miesto savivaldybės padalinys, Socialinės paramos centras. Dar prieš paskelbiant mūsų šalies suverenitetą, esant sudėtingai situacijai šalyje, planai kaip įkurti analogišką įstaigą sostinėje buvo brandinami „Sąjūdžio“ ir kituose intelektualų susirinkimuose. Tai sužinota iš asmens, virš 10 metų vadovavusio Socialinės paramos centrui.

Socialinio paramos centro darbuotojai nuolat mokėsi iš kitų ES šalių, Šiaurės Baltijos šalių, domėjosi JAV, Kanados ir kitų išsivysčiusių šalių pasiekimais, stengdamiesi, kiek įmanoma, naudingą patirtį pritaikyti mūsų šaliai. Teko pasirinkti tinkamiausius darbo modelius Lietuvai iš gausybės užsienietiškųjų, turint galvoje, kad staiga visiškai atsisakyti iš sovietmečio atėjusios praktikos buvo gana sunku.

Buvo reikalinga laipsniška raida, nuosaiki veiklos strategija, po truputį atsisakant nereikalingų atgyvenų ir įdiegiant pažangią išsivysčiusių šalių patirtį. Tai ir buvo pirmieji žingsniai iš pagrindų kuriant šią itin svarbią socialinę įstaigą.

Svarbu paminėti, kad Lietuvoje buvo atliekami moksliniai tyrimai, liečiantys socialinės atskirties mažinimo politiką. Šiuos tyrimų pristatymus galime rasti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos interneto puslapyje: www.socmin.lt. Keletą jų yra pasiruošta kiek detaliau pristatyti ir panagrinėti.

Pirmasis dokumentas pavadintas: „2004 – 2006 m. Nacionalinio kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų plano įgyvendinimo įtraukiant savivaldybes ir kitus suinteresuotuosius, skleidžiant pažangiąją ES patirtį, organizavimas. Diegimo proceso stebėsenos vykdymas“ (2006 m.). Jame yra remiamasi 2005 m. Rugsėjo 13 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr 1002, kuriuo buvo patvirtintos Lietuvos aprėpties NVP įgyvendinimo 2005-2006 m. priemonės, 2005 m. rugsėjo 27 d. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu buvo patvirtintas Konsoliduotas Lietuvos Respublikos 2004-2006 metų nacionalinio kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų plano įgyvendinimo priemonių 2005-2006 metams sąrašas. Dokumente teigiama, kad: siekiant įvertinti ir apibendrinti Lietuvos aprėpties NVP įgyvendinimą visuose valdymo lygmenyse, būtina išsamesnė savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų Lietuvos aprėpties NVP įgyvendinimo priemonių vykdymo analizė. Būtina apibendrinti nevyriausybinių organizacijų veiklą ir bendradarbiavimą su kitomis institucijomis mažinant skurdą ir socialinę atskirtį bei įgyvendinant Lietuvos aprėpties NVP.

Šį tyrimą atliko Labdaros ir paramos fondas „Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras“ (direktorius - Martinas Žaltauskas)

Tyrimo objektas

Skurdo ir socialinės atskirties mažinimo politikos procesas, analizuojant Lietuvos Respublikos 2004 – 2006 metų Nacionalinio kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų plano įgyvendinimą, nevyriausybinių organizacijų (taip pat ir vietos savivaldos institucijų) vykdytą veiklą, mažinant skurdą ir socialinę atskirtį per 2004 – 2006 metus.

Tyrimo tikslas

Šio mokslinio tyrimo tikslas – parengti apibendrintą medžiagą Lietuvos Respublikos 2004 – 2006 metų nacionalinio kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų plano įgyvendinimo ataskaitai, aprašant ir apibendrinant nevyriausybinių organizacijų atliktus darbus, vykdomą veiklą ir bendradarbiavimą su savivaldybėmis

ir kitomis institucijomis įgyvendinant Lietuvos aprėpties NVP ir išanalizuoti Lietuvos aprėpties NVP diegimo trūkumus bei pateikti pasiūlymus Nacionalinio pranešimo apie socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties strategijas 2006 – 2008 m. įgyvendinimui.

Tyrimo rezultatai

1. Parengta apibendrinta medžiaga Lietuvos Respublikos 2004 – 2006 metų nacionalinio kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų plano įgyvendinimo ataskaitai apie nevyriausybinių organizacijų vykdomą veiklą mažinant skurdą ir socialinę atskirtį, vykdytą 2004 – 2006 metais.
2. Parengta Lietuvos aprėpties NVP įgyvendinimo trūkumų analizė ir pasiūlymai dėl nacionalinio pranešimo apie socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties strategijas 2006 – 2008 m. priemonių įgyvendinimo.

Tyrime naudoti metodai

Tyrimui atlikti buvo taikomas kiekybinis tyrimo būdas, apklausiant visas vietos savivaldos institucijas ir nevyriausybines organizacijas, dirbančias skurdo ir socialinės atskirties mažinimo srityje. Šiam tikslui parengta speciali tyrimo anketa. Tai pat buvo naudojamas kokybinis tyrimo būdas, informacijos šaltinių analizė, pokalbiai ir interviu, sintezės, aprašomasis metodas.³

Iš pacituoto dokumento matome, kad buvo susirūpinta kovos su skurdu ir socialinės atskirties problema. Tačiau, yra ir greta esanti problema, kuri taip pat turi neatsiejamą reikšmę su Lietuvos socialinės atskirties mažinimo politika, o tai mokymosi, profesijos įgijimo klausimas. Šiuo klausimu buvo atliktas mokslinis tyrimas, kuriame atsispindi kas sukurta siekiant optimizuoti profesinio mokymo ir orientavimo paslaugas Lietuvoje. Dalį šio dokumento, kuri apima tyrimo tikslą ir tyrimo atlikimo etapus, pacituosiu:

„ Pagrindinis tyrimo tikslas – galimų profesinio mokymo bei profesinio orientavimo paslaugų optimizavimo schemų sukūrimas.

Tyrimas atliktas šiais etapais:

1 tyrimo etape „ Profesinio mokymo bei profesinio orientavimo ir konsultavimo paslaugų tinklo analizė“ Išanalizuotas ir įvertintas profesinio mokymo bei profesinio

³ www.socmin.lt; skyrius Moksliniai tyrimai, 2006 m.

orientavimo ir konsultavimo paslaugų tinklas, apimantis dviejų ministerijų (Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo) pavaldumo mokymo bei profesinio orientavimo ir konsultavimo paslaugų teikėjus.

2 tyrimo etape „*Principinės profesinio mokymo bei profesinio orientavimo ir konsultavimo tinklo optimizavimo schemos parengimas*“ sukurtos ir parengtos trys principinės profesinio mokymo bei profesinio orientavimo ir konsultavimo paslaugų tinklo tobulinimo schemos, metodologinėje tyrimo dalyje pagrindžiant probleminių aspektų sprendimus.“⁴

Toliau, siekiant glaustumo, savais žodžiais, pateiksiu minimo dokumento išvadas.

1. Neišvengiamai turi keistis SADM sistemoje veikianti darbo rinkos profesinio mokymo bei profesinio orientavimo sistema, priimant naujos redakcijos Profesinio mokymo įstatymą, pagal kurį bus įkurta Kvalifikacijų tarnyba, kuri perims dalį funkcijų iš Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybos (toliau LDRMT). Taip bus pradėta kurti Nacionalinė kvalifikacijų sistema.

2. Po naujojo profesinio mokymo įstatymo priėmimo, darbo rinkos profesinis mokymas nebebus išskiriamas, kaip atskira profesinio mokymo dalis.

3. Du profesinio orientavimo segmentai, moksleivių ir suaugusiųjų profesinis orientavimas, apjungia platų spektrą orientavimo paslaugų, bet skiriasi jų prioritetiniai akcentai. Būtų galima juos grupuoti, priskiriant sritims kurias kuruoja Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Pirmoji ministerija ugdo asmenį atskleisdama galimybių ribas tarp asmeninių norų, fantazijos bei visuomenėje vertinamų ir plėtotinų savybių, susiejant tai su asmens prigimtinėmis savybėmis. Antrosios ministerijos sistema teikia asmeniui paramą tolimesniame gyvenimo kelyje, jei nerealizuojami jo asmeniniai norai ir galimybės dėl kokių nors priežasčių, esant poreikiui išgyventi, reikalinga derintis prie susiklosčiusių darbo rinkos poreikių. Šis derinimasis trunka ilgiau nei mokymosi ir ugdymosi laikotarpis nuosekliojo švietimo sistemoje, jis trunka visa darbingą amžių. Tuomet socialinės apsaugos sistema, padeda persikvalifikuoti, integruotis ir adaptuotis, tačiau jei tai nepavyksta, tada padedama išgyventi, paremiant pašalpomis ir pan.

4. Viena iš darbo rinkos politikos priemonių yra profesinis suaugusiųjų orientavimas. Jis yra glaudžiai susietas su visomis socialinės politikos priemonėmis.

⁴ ten pat, skyrius Moksliniai tyrimai, 2006 m.

Auga mokymosi visą gyvenimą ir profesinio orientavimo poreikiai, kurie dabartiniu metu turi savybę diferencijuotis pagal amžiaus grupes ir pagal tikslus, nulemtus atitinkamų problemų.

5. Investicijos į pirminį ir į tęstinį profesinį mokymą, tai pagrindinė investicijų į žmogiškąjį kapitalą kryptis, jos reikšmingas vaidmuo mažinant socialinę atskirtį ir stiprinant socialinę sanglaudą. Reorganizuotas profesinis mokymas, plačiąja prasme, turi būti susietas su šiais dviem tikslais, nes gyventojų užimtumui tai yra esminiai svertai. Proceso raidos informacinė bazė ir realizavimo programos yra kuriojama SADM (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos). Socialinės sanglaudos ir socialinės atskirties bei profesinio mokymo administravimo klausimai tenka SADM.

6. Suaugusiųjų profesinio mokymo visos tikslinės grupės yra glaudžiai susijusios su SADM reguliuojamomis sritimis ir sprendžiamomis problemomis.

7. Plėtojant profesinio orientavimo ir profesinio mokymo paslaugų sistemą atliekami svarbūs veiksmai: kuriama Nacionalinė kvalifikacijų sistema ir baigiamas derinti profesinio mokymo įstatymas, taip tobulinama teisinė bazė. Būsimi pokyčiai siejami su Kvalifikacijų tarnybos kūrimu. Šie pokyčiai turėtų nulemti LDRMT reorganizavimą. Atliekant šį darbą, reikalinga atsižvelgti į realiai susiklosčiusią situaciją visoje šalies darbo rinkos sistemoje, o pertvarkos apimtys neturėtų vadovautis „revoliuciniais“ griovimo mastais. Pateikiamos ir įvertinamos LDRMT sistemoje teikiamų paslaugų reorganizavimo ir optimizavimo schemas. Sutinkama, kad darbo rinkos poreikiai, nulemti šalies ūkio raidos yra dominuojantis profesinio mokymo ir profesinio orientavimo paslaugų teikimo orientyras ir lemiančioji šių paslaugų vystymo kryptis.

8. Po naujojo profesinio mokymo įstatymo priėmimo darbo rinkos profesinis mokymas nebus išskiriamas kaip atskira profesinio mokymo dalis, o Kvalifikacijų tarnyba bus kuriama LDRMT pagrindu.

Pasakytina, kad svarbi visuomenės grupė yra mažas pajamas gaunančios šeimos. Manoma, kad jų gyvenimo kokybė šalyje dažnai dar yra nepatenkinama ir deramai neužtikrinanti Europinių asmens orumo nežeminančių sąlygų. Pasidomėjęs šia problema, pateikiu atitinkamą medžiagą iš interneto puslapio: www.socmin.lt, skyrelyje Moksliniai tyrimai. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu 2006 m. IV ketvirtyje Socialinių tyrimų institutas atliko mokslinį tyrimą „Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo monitoringas bei vertinimas“. Atliekant šį mokslinį tyrimą buvo

nustatyta pajamų ir turto vertinimo principu teikiama piniginė socialinė parama, garantuojanti nepasiturintiems gyventojams minimalias lėšas prasimaitinti ir būtiniausios komunalinėms paslaugoms apmokėti.

Mokslinį tyrimą atlikus buvo įvertinta esama padėtis. Pateikta socialinės pašalpos gavėjų charakteristika. Nustatyta, kad, cituoju:

„Teisės į socialinę pašalpą kriterijus - Valstybės remiamos pajamos (VRP) yra nepakankamo lygio, nepagrįstas baziniais gavėjų poreikiais.

Paramos norma – skirtumas tarp VRP ir remiamojo asmens pajamų (90 proc.) – per didelė. Dėl tos priežasties ši pašalpa turi dviejų labai neigiamų savybių derinį – ji adekvačiai neparemia skurstančiųjų ir tuo pat metu beveik visiškai suvienodina visų remiamųjų gyvenimo lygį, skurstančiųjų neskatina dirbti.

Socialinės pašalpos gavėjų skaičius ir išlaidų joms mažėjimas:

minimalios algos ir pensijos auga sparčiau nei valstybinės remiamos pajamos. Todėl mažas pajamas gaunančių asmenų šeimos itin retai patenka tarp socialinės pašalpos gavėjų. 2006 metais socialinę pašalpą tegavo 1,1 proc. gyventojų.“

Šio tyrimo pabaigoje buvo pateiktos išsamios išvados. Jas būtų galima apibūdinti kiek trumpesne forma. O būtent, galima jas išdėstyti taip:

1) Kuo labiau didinamas remiamų pajamų didinimas, tuo labiau didėja gavėjų skaičius ir paramos dydis.

2) Apskaičiuojant socialinę pašalpą nepasiturintiems gyventojams, reikalinga didinti valstybės remiamas pajamas bei mažinti paramos normą, tikslu skatinti juos pačius aktyviau ieškoti pragyvenimo šaltinių.

3) Kadangi labai skiriasi socialinių išmokų gavėjų kontingentai, nereikėtų įvairių socialinių išmokų apjungti į vieną socialinę išmoką. Pastebėta, kad du trečdaliai kompensacijų gavėjų dažniausiai yra pensininkai ir vieniši asmenys, o moteris auginanti vaikus yra socialinės pašalpos tipinis gavėjas.

4) Įstatymu reglamentuoti socialines pašalpas ir kompensacijas už visas būtinas išlaidas būsto išlaikymui taikymą nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims.

Svarbu paminėti, kad remiantis šiuo atliktu tyrimu numatoma tobulinti Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymą.

Tęsdamas mintį toliau apie atliekamus tyrimus Lietuvoje manyčiau tikslinga trumpai paminėti dar vieną, kuris liečia Europos Sąjungos struktūrinių

fondų paramą. Šis tyrimas buvo skelbtas anksčiau minėtu interneto adresu www.socmin.lt, mokslinių tyrimų skiltyje. Šio tyrimo veiklą koordinavo Viešosios politikos ir vadybos institutas, o patį tyrimą atliko 2006 m. kovo-lapkričio mėnesiais ekspertų grupė. Šio tyrimo pavadinimas – Tyrimas „Žmonių sektoriaus būklės Lietuvoje ir perspektyvų analizė (tose srityse, kurios priskirtos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kompetencijai) bei pasiūlymų dėl ES struktūrinių fondų finansuojamų veiksmų programų šiose srityse parengimas“. Citata:

„Europos Sąjungos (toliau - ES) struktūrinių fondų parama 2007-2013 m. laikotarpiu bus teikiama vadovaujantis ES struktūrinės paramos panaudojimo strategija, kurioje apibrėžiamos pagrindinės ES struktūrinės paramos investicijų kryptys. Šiai strategijai įgyvendinti būtina parengti veiksmų programas. Šis tyrimas yra skirtas žmonių išteklių plėtros ir socialinės sanglaudos sričių esamos situacijos analizei parengti tose srityse, kurios yra priskirtos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kompetencijai. Remiantis atlikta analize, tyrime pateiktos išvados ir rekomendacijos dėl ES paramos 2007-2013 m. laikotarpiu panaudojimo strategijos ir veiksmų programų. Šios išvados ir rekomendacijos apima veiksmų programų tikslus, priemones, prioritetus. Be to, pateikiamos rekomendacijos dėl kiekybinės uždavinių išraiškos, išlaidų paskirstymo, finansavimo, veiksmų programų įgyvendinimo.“

Tiek apie atliktus mokslinius tyrimus, kurie savo ruožtu turi prisidėti prie Lietuvos socialinės atskirties mažinimo politikos problemų ir einamųjų uždavinių.

1.4. Gerosios patirties pavyzdžiai užsienyje

Geroji patirtis socialinės atskirties mažinimo politikoje visada buvo pastebima, kaip ir neigiami jos pasireiškimai. Be abejonės kiekvienoje Europos Sąjungos šalyje, ypač senbuvėje, taip pat skandinavų šalyse, JAV, Kanadoje, o taip pat Japonijoje ir daugelyje kitų, rastume ryškių gerosios patirties pavyzdžių. O iš jų dažniausiai norėtusi imti pavyzdį ir mūsų šalies politikams, socialiniams darbuotojams ir bendrai - gyventojams.

Kadangi Lietuva yra Europos Sąjungai priklausanti šalis, pradžioje perteiksiu tai kas yra žinoma iš įvairių informacijos šaltinių apie gerosios patirties pavyzdžius Europos Sąjungos šalyse.

Danijos pavyzdys išimtinė, kadangi teko išklausti šios šalies atstovų per Vilniuje surengtą seminarą miesto savivaldybėje, 2002 metais. Svečiai iš Olborgo miesto, dydžiu panašaus į Panevėžį, socialiniai darbuotojai, policijos patrulių

vadovai, medikai ir psichologai, svečiavosi norėdami pasidalinti savo darbo patirtimi, bei išklaudyti mūsų specialistų.

Svečiai perskaitytuose pranešimuose išdėstė kaip jie sprendžia benamių ir mieste vaikataujančių žmonių problemas. O tos problemos, jų pastebėjimu, dažniausiai yra kompleksinės, tai yra, jei žmogus neteko savo gyvenamojo būsto, tai jis patenka į rizikingą terpę, susitikdamas su asmenimis be saiko vartojančiais alkoholinius gėrimus, įvairias narkotines medžiagas, praradusiais poreikį dirbti, bei kokio nors darbo įgūdžius.

Pradžioje, Danijos specialistai atlikdavo stebėjimo veiksmus, po to bandė užmegzti glaudesnę kontaktą su minėtais asocialiais asmenimis, suprato, kad jiems, esamoje situacijoje reikia veikti nauju metodu. Jie suprato, kad vieno ar dviejų socialinių darbuotojų vaikštinėjimas ir šnekinimas apsvaigusių pašnekovų nesudomins. Todėl po įvairių ginčų ir pokalbių su miesto savivaldybės vadovais, policijos pareigūnais, medikais, psichologais ir dvasinio luomo atstovais, buvo nutarta steigti dvi ar tris įvairių specialistų mobilias grupes. Tos mobilios grupės buvo dažniausiai sudarytos iš keturių žmonių, tai yra iš socialinio darbuotojo, policijos atstovo, psichologo (kartais ir mediko) bei dvasiško. Kadangi, kaip minėjau, asocialių žmonių benamystės problema yra kompleksiška, sudaryta iš daugelio skirtingų neigiamų faktorių, tai ir specialistai buvo iš skirtingų sferų. Vedant pokalbius su „gatvės gyventojais“ beveik visada susiduriama su daugeliu nusiskundimų į kuriuos aiškiai, profesionaliai, glausta forma minėtieji savo srities žinovai duodavo tinkamus paaiškinimus, rekomendacijas, tiesiog suteikdavo būtiną konkrečiam asmeniui informaciją, bandydami drauge parodyti, kad šnekinamųjų padėtis nėra beviltiška, tiesiog reikalinga parodyti nors šiek tiek noro keistis, tikėti savo jėgomis, bei žinoti, kad visuomenė nėra nuo jų nusisukusi.

Žinoma, džiuginantys rezultatai per vieną dieną neatsirado, tačiau netrukus jie pasirodė. Sistema: socialinis darbuotojas šnekasi apie socialinę pašnekovo kasdienių reikalų pusę, policijos atstovas – apie teisinę pusę, visuomeninio elgesio normas, medikas – apie medicininę sritį (sveikatos klausimus), dvasininkas rūpinasi dvasinėmis to asmens problemomis, o psichologas domisi psichine palūžusiojo asmens sveikata.

Vien kalbėtis su gatvėje gyvenančiais asmenimis žinoma būtų per maža, būtina ir kažką reikšmingo pasiūlyti. Pasiūlymų buvo: įsteigti nakvynės namai, į kuriuos asmuo gali ateiti pernaktoti, susitvarkyti savo būtiniausius higienos reikalus,

pasikonsultuoti su socialiniu darbuotoju ar kitu būdinčiu specialistu. Pagal šį modelį įkurti panašiai funkcionuojantys nakvynės namai ir Vilniuje, A. Kojelavičiaus g. 50.

Olborgo mieste taip pat buvo pasirūpinta, kad benamiai ryte, nustatytu laiku, galėtų užėiti į specialiai jiems įsteigtą kavinę, kurioje jie gaudavo arbatos ir sumuštinį, bei galėdavo susipažinti su spauda. Taip iš dalies buvo pasirūpinta, kad benamiai nors pusdienį nebadaus, o iš spaudos tikėtina, kad geriau orientuosis savo šalies ir pasaulio įvykiuose, ir ras informacijos apie galimybę įsidarbinti. Radęs darbą asmuo visada galės savimi geriau pasirūpinti, o dažnai dar ir patarti kitam asmeniui atsidūrusiam keblioje benamio situacijoje.

Prie šių projektų įgyvendinimo didžia dalimi prisidėjo miesto savivaldybė, neliko nuošalyje nevyriausybinių organizacijos, aukomis parėmė ir privataus verslo atstovai.

Svarbu paminėti, kad teko dalyvauti seminaruose ir konferencijose, kur pranešimus skaitė ir vedė diskusijas socialiniai ir jiems padedantys kitų sričių darbuotojai iš Švedijos, Norvegijos ir Olandijos. Jų patirtis darbe su socialinės atskirties žmonėmis irgi yra labai įdomi, panaši į išdėstytą Danų pavyzdį, tačiau kiekvienoje šalyje tai turi savitą formą. Ta forma, mano pastebėjimu, priklauso nuo keleto ją apsprendžiančių faktorių, tokių kaip benamių skaičiaus šalyje, esamo šalies ekonominio statuso, kultūrinės pažangos, švietimo sistemos lankstumo ir valstybės valdymo aparato žmonių požiūrio rimtumo į socialinės atskirties situaciją šalyje, platesniąją prasmę, ir benamystės problemą, siauresniąją prasmę.

Grįžtant prie gerosios patirties pavyzdžių, įdomu paminėti, kad Olandijoje, panašiai kaip ir jos šalyse kaimynėse, buvo susimąstyta kaip pigiau ir kuo teisingiau išspręsti benamio pagrindinę problemą – namų neturėjimą. Buvo nutarta rengti įvairaus lygio pasitarimus tarp, didesnio ar mažesnio miesto, valdžios ir privataus verslo atstovų siekiant rasti optimalų sprendimą. Ir toks tinkamas sprendimas, išsprendžiantis neturinčiųjų namų žmonių pagrindinius poreikius buvo rastas.

Šis įsimintinas atvejis buvo lyg tai visai paprastas, statybų verslo kompanijos pastebėjo, kad jos turi šiek tiek nusidėvėjusių statybininkų vagonėlių, kuriuos šiek tiek paremontavus, galima būtų juos pilnai naudoti toliau. Miesto valdžia turėjo nedidelių niekam nenaudojamų žemės sklypų miesto pakraštyje. Verslo atstovai turėjo lėšų įsigyti naujų statybos vagonėlių, todėl senuosius sutiko paaukoti benamių apgyvendinimui. Miesto valdžios atstovai gavo informaciją iš socialinių darbuotojų, kad yra norinčių tarp benamių apsigyventi tuose vagonėliuose.

Buvo parengtas ir patvirtintas detalus projektas, ir netrukus jis buvo pradėtas įgyvendinti.

Vagonėlių projektas nebuvo vien minties išdava, kaip greičiau tuos benamius išprašyti į užmiestį, siekiant respektabilės miesto centro ir senamiesčio vaizdo. Tai rodo, kad benamiui buvo keliami elementarūs, iš šalies pažiūrėjus, nesunkūs, bet svarbūs reikalavimai. Tie reikalavimai buvo tokie: turėti tvarkingus asmens dokumentus, jei gyventojas turi priklausomybę nuo narkotinių medžiagų ar alkoholio jis privalo lankyti specialius gydymosi kursus, pareiga gyventi švariai, neteršiant supančios gamtos, pastoviai ieškoti darbo, jei benamis yra bedarbis, ir sau pasiremontuoti vagonėlį.

Gali kilti klausimas, kaip nedirbantis benamis gali atlikti nors nedidelį vagonėlio remontą, kai greičiausiai neturi tam lėšų? Tokiam atvejui buvo numatyta socialinių įstaigų pagalba įsigyjant remontui reikalingų prekių, kompensuojant dalį ar net visą, pagrįstai reikalingą, pinigų sumą.

Vienas iš pirmųjų vagonėlio gyventojų turėjo priklausomybę nuo narkotikų, tačiau sąžiningai lankė gydymo kursus, be to jis parodė savo novatoriškus sugebėjimus. Šis žmogus gaudavo iš statybiečių neišbaigtų jam reikalingų medžiagų likučių ir stengėsi išsisukti su turimomis medžiagomis. Be to, kai atvažiavo jo aplankyti socialiniai darbuotojai, jie apstulbo nuo vagonėlio grožio – panaudojant įvairių dažų likučius medinis vagonėlis buvo ištapytas gamtos vaizdų fragmentais ir džiugino praeivių akis. Darbuotojai priėjo išvados, kad žmogus nemokamai įgijęs savo mažus namus gali atsigauti, džiaugtis ir panašaus likimo žmonėms būti puikiu pavyzdžiu. Taip ir atsitiko, daugelis kitų vagonėlių gyventojų buvo šio asmens poelgių įkvėpti gyventi kitaip. Viena benamė pradėjo auginti pakelėje įvairias gėles, kas kiek nykoka vietovaizdį pagyvino ir, žinoma, ne tik.

Malonu paminėti ir tai, kad buvę benamiai įvairūs asocialūs asmenys sėkmingai papildė socialinių darbuotojų padėjėjų gretas, po savo įvairių negalių įveikimo. Šie žmonės dažnai būna itin vertingi darbuotojai, nes jie gerai žino „antrąją medalio pusę“.

Toliau žvelgiant į gerosios patirties pavyzdžius užsienyje, manyčiau, kad tikslinga būtų paminėti Didžiosios Britanijos gerosios patirties pavyzdžius, juolab, kad ši šalis visada savotiškai skyrėsi nuo kitų ES šalių savo įdomiu braižu.

Lankantis Anglijoje, Londone, teko pasidomėti benamių ir kitų socialiai remtinų žmonių socialinės apsaugos tvarka. Visoje šalyje veikia aiškiai reglamentuota tvarka, kuri pradžioje atrodo gana paini, tačiau įsigilinus suvoki, kad ji

pakankamai logiška ir pagrįsta. Anglijos socialinę sistemą galėčiau pavadinti protingai diversifikuota ir decentralizuota, nukreipta kiek įmanoma tiksliau į konkretų asmenį. Socialinės sistemos aparatas didžiulis, plačiai pasklidęs, nors darbo tvarka šalyje remiasi, žinoma, visoms įstaigoms vienoda tvarka. Tos tvarkos niuansų yra daug ir įvairių, tai priklauso nuo to kokiam asmeniui, kokioje situacijoje, kokia pagalba yra reikalinga.

Kalbant apie benamius, juos Anglijos valdžia skiria į vietinius gyventojus ir atvykusius iš kitų šalių. Visais atvejais yra numatytos galimybės benami apgyvendinti, nežiūrint ar jis priklausomas nuo narkotikų, ar nuo alkoholio, ar serga kokia nors liga, ar jis yra vietinis to miesto gyventojas ar ne. Tiesiog yra specializuoti viešbučiai, kuriuose yra nustatyta tiksli vidaus tvarka, visą parą budi apsaugos darbuotojai, kurie atlieka ir konsultanto funkcijas. Žmonės gyvena jiems suteiktuose nedideliuose kambariuose, kiekviename aukšte yra bendros virtuvės, vonios, o apatiniame aukšte poilsio kambarys kuriame leidžiama gerti arbatą, tarpusavyje bendrauti, žiūrėti televizorių.

Į tokio tipo viešbučius periodiškai atvyksta įvairūs socialiniai darbuotojai ir domisi kokie gyventojai miesto savivaldybės sprendimu ten yra apgyvendinti, kokie jų poreikiai, kokios problemos, kokia jų būsena apskritai, ir koks jų gyvenimo būdas. Tie įvairūs socialiniai darbuotojai dažniausiai būna įvairių nevyriausybinių organizacijų atstovai, tai: bendruomenių atstovai, kurių yra labai daug. Tos bendruomenės tai bažnytinės sąjungos, brolijos, seserijos, susivienijimai, draugijos ir kitos. Viena iš tokių yra Karališkojo kryžiaus ordino draugija (toliau KKOD), kuri darbuojasi Londone. Gal būt ir kituose miestuose yra jų padaliniai atliekantys tą patį darbą.

Apie šią draugiją galima pasakyti kiek daugiau. Ši draugija rūpinasi pavieniais žmonėmis, o ypač šeimomis, kuriose yra vaikų, kuriais pasirūpinti yra itin svarbu. Atvykdami savo mikroautobusu į tokius viešbučius ir suradę žmonių kurie pageidautų jų neatlygintinos pagalbos, įdėmiai jų išklauso ir pasistengia kiekvieną problemą išspręsti tų žmonių naudai. Lankosi KKOD tokiuose viešbučiuose kartą per savaitę. Dažniau lankytis negali, nes turi aplankyti tokių viešbučių daugiau.

KKOD darbo principas yra toks: kai žinomos, pavyzdžiui konkrečios šeimos problemos ir pageidavimai, tada visa informacija yra užfiksuojama raštu, po to yra pasiūloma parama, jei reikalinga juridinė konsultacija ir asmens teisinis atstovavimas, tuomet tuoj skambinama advokatui, kuris bendradarbiauja su KKOD, jei reikalinga socialinė ar medicininė pagalba, tada pasiūloma kas tuo metu yra

įmanoma padaryti. Be to, ši organizacija rūpinasi, kad kiekvienas asmuo domėtusi mokslo ir vėlesnių studijų galimybėmis. Ta tema suteikia daug informacijos. Taip asmenys sužino kur tam tikrą laikotarpį gali mokintis nemokamai, kur reikia kreiptis, jei neužtenka gaunamos pašalpos mokslui apmokėti, ir susitvarkius dokumentus mokintis sumokėjus tik 10 proc. kainos.

Pažymėtinas ir bendras KKOD dėmesys kiekvienam žmogui su kuriuo teko bendrauti. Per didžiąsias metų šventes, per šv.Kalėdas ir šv.Velykas mikroautobusus atvažiuoja su dovanomis suaugusiems ir vaikams.

Kaip ir visos organizacijos, taip ir KKOD turi savo darbe tam tikrų trukdžių, jiems labiausiai trūksta įvairiausių kalbom kalbančių vertėjų, kurie sutiktų nors retkarčiais padėti.

Toliau kalbant apie geros patirties pavyzdžius užsienyje, yra galimybė pristatyti šio darbo autoriaus atliktą interviu su pažįstamu žmogumi grįžusiu iš Anglijos, pasibaigus jo darbo sutarčiai. Kalbintasis pašnekovas gyveno Mančesterio ir Birmingemo miestuose.

Paklausus ar yra benamių Anglijoje sužinota, kad žodis benamis anglams skamba keistai, nes jis jiems labiau asocijuojasi su žodžiu narkomanas. Keista, juk tai nėra tapačios sąvokos. Tada buvo paaiškinta, kad benamiais įprastai vadinami asmenys turintys, priklausomybę nuo narkotinių medžiagų, kurie degraduoja, todėl nebesugeba net pasinaudoti veltui jiems suteikiama galimybe turėti gyvenamąjį plotą, būtino maisto ir medicininę pagalbą. Paaiškėjo, kad benamių negali būti, nes tokį žmogų savivaldybės socialiniai darbuotojai nedelsiant apgyvendina savo nekilnojamojo turto fonduose turimame bute, bendrabutiniame name, už kurį nedirbantis benamis nemoka jokių pinigų, kol negauna pašalpos. O kelių asmenų šeima dažniausiai gauna namą bei galimybę, kai pradės legaliai dirbti, tą namą išsipirkti ir turėti kaip savo nuosavybę. Laikoma, kad šis pasiekimas yra buvusios šalies vadovės Margaret Tečer politikos išdava. Toliau pokalbis, patogumo dėlei, bus išdėstytas pasakojimo forma.

Tokiame mieste kaip Mančesteris, o jame gyvena apie 3 mln.žmonių, yra tik pusiau apgyvendintų gyvenamųjų rajonų, kuriuose yra gana daug butų priklausančių miesto municipalitetui, tad galimybės suteikti gyvenamąją vietą yra. Įstatyminė bazė, šiuo klausimu sutvarkyta aiškiai ir lanksčiai. Įstatymuose atsispindi geriausios intencijos žmogui: suteikti gyvenamąją vietą kiekvienam, skatinti mokytis ir dirbti. Labai panaši situacija ir Birmingemo mieste, nors jame gyvena apie 6 mln.

žmonių. Londone situacija yra sudėtingesnė, kadangi šalies sostinė yra sukaustyta itin didelio emigrantų antplūdžio iš daugybės pasaulio šalių.

Apgyvendinimo paslauga visoje šalyje užsiima ir kai kurios organizacijos, viena žymiausių yra Jaunųjų moterų krikščionių asociacija (angl. trump. YWCA), taip pat yra analogiška organizacija Jaunųjų vyrų krikščionių asociacija (angl. trump. YMCA), kuri taip pat yra plačiai išvysčiusi veiklą Jungtinėse Amerikos Valstijose.

Aktualu paminėti ir esamą pašalpų išmokėjimo sistemą, ir tai kaip ji yra susieta su mokslo sistema. Nes šios sistemos Anglijoje yra glaudžiai susijusios.

Pašalpa nedirbančiam asmeniui išmokama kas savaitę, tiesiog jis kas savaitę turi nueiti į teritorinę darbo biržą (angl. - Job center) ir pasiimti 47£ (svarų sterlingų) pašalpą, šiais metais šis skaičius kiek padidėjęs iki 53£. Jeigu asmuo pradeda lankyti kokius nors lavinimosi kursus, jam prie kiekvienos pašalpos išmokos pridedama po 10£. Kol asmuo nedirba už suteiktą gyvenamąjį plotą mokėti nereikia, bet kai pradeda dirbti, reikia mokėti už dujas ir elektrą pagal skaitliuko parodymus, ir už vandenį kartą per metus 100£. Tapo žinoma, kad ši sistema taikoma tik Didžiosios Britanijos piliečiams. Asmuo gali kreiptis ir į įvairias labdaros organizacijas, kurios nemokamai gali parūpinti šaldytuvą, televizorių, skalbyklę, įvairių drabužių ir kitko.

Pažymėtina darbo rinkos situacija: 2000 m. buvo apie 3 mln. laisvų darbo vietų, ypač daug statybos ir aptarnavimo srityse, o dabartiniu metu, nežiūrint į nemažėjantį emigracijos mastą, tokių vietų skaičius padidėjo.

Manoma, kad yra puikus požiūris šalyje tiek į patį darbą, tiek ir į žmogų kuris jį atlieka. Įstaiga kuri rūpinasi pašalpomis, gyvenamojo ploto klausimais vadinama DSS (domestic social security), skiria žmogui pašalpą, jei jis dirba ne savo mėgstamą darbą, ne pagal jo specialybę, nepageidaujamą. DSS darbuotojai stengiasi suteikti savo klientams būtent tą pageidaujamą darbą. Šioje srityje koncentruojamas dėmesys į žmogų dirbantį savo mėgstamą darbą, kai jaučiamas pasitenkinimas jį atliekant, o tai suponuoja mintį, kad toks asmuo ir dirba žymiai kokybiškiau, nei dalis jo kolegų.

Norint pailustruoti išdėstytą medžiagą, prie papildomos medžiagos pridedamos trys spalvotų nuotraukų, kurias padarė Birmingeme kalbintasis asmuo, kopijas. Jose matome aukštą namą, jis nufotografuotas ir atskirai, jame yra 2 ir 3 kambarių butai, skirti pavieniams minėtiems asmenims apgyvendinti. Įėjimas į šį namą su magnetine kortele, tvarka prižiūrima budinčio darbuotojo. Anglai dažniausiai nori gyventi atskiruose namuose, kokie matomi horizontaliojoje nuotraukoje pirmame plane, tačiau tokiuose būstuose apgyvendinamos šeimos.

Keturių aukštų namas, kuris yra pavaizduotas vertikaliajoje nuotraukoje, viršutiniame aukšte iškabintas ženklas, rodantis, kad jis priklauso anksčiau minėtai organizacijai YWCA.

Paskutinė šalis, kurią įdomu trumpai paminėti yra Švedija. Šioje šalyje benamiais atsakingai rūpinamasi, kaip ir visose Skandinavijos šalyse, tačiau atkreiptinas dėmesys dar ir į tai kaip yra rūpinamasi ir įtemptą darbą dirbančiais socialiniais darbuotojais.

Štai ką papasakojo Vilniaus miesto savivaldybės darbuotojai, viešėję su darbo vizitu Stoholme 2001 metais, kur jiems buvo parodyti įvairūs objektai. Vienas iš tokių objektų tai namas sostinės pakraštyje, į kurį gali ateiti pernaktuoti benamiai, tiksliau būtų pavadinti žmonės apsvaigę nuo alkoholio ar narkotinių medžiagų, kurie negali pareiti į savo gyvenamąją vietą. Jiems suteikiama nakvynė, medicininė priežiūra, duodami pusryčiai. Gali kreiptis ir tiesiog paklydęs žmogus. Visais turi būti pasirūpinta. Darbuotojai dirba alinantį darbą, pervargsta. Todėl tam, kad jie būdami įstaigoje atsigautų nuo stresų ir įtamos, pastato antrajame aukšte yra įrengta: dušai, poilsio kambariai, nedidelė sporto salė, relaksacijos kabinetas. Taip yra rūpinamasi socialiniais darbuotojais, reiškia ir jų darbo kokybė turėtų būti pakankamai aukšta.

Norėtusi linkėti, kad Lietuvoje kada nors bus irgi labai panašu į paminėtus gerosios patirties pavyzdžius išsivysčiusiose Europos šalyse.

2. Asmenų neturinčių pastovios gyvenamosios vietos poreikių įvertinimas ir jų integracija į visuomenę

1. Problemos šaknys ir istorinė raida. Atsiradimo veiksniai, priežastys

Nuo seniausių laikų visose šalyse žinoma benamystė ir su ja susijęs valkatavimas bei elgetavimas. Dėl įvairaus pobūdžio sukrėtimų tokių kaip fizinės negalios, našlystės, stichinės nelaimės, suirutės, turto nusavinimai, karai, epidemijos visuomenėje, žmonės dažnai tapdavo benamiais. Lietuvai visa tai irgi ne svetima, nors istorinės raidos procese kiekvienoje šalyje rasdavosi savitų bruožų. Toliau citata:

„ Benamystė kaip permanentinis socialinis reiškinyss pradėjo rasti kartu su kapitalistinės visuomenės plėtra ir atgyvenusių feodalinių santykių irimu. Šie procesai Vakarų Europoje ypač pradėjo spartėti nuo XVI a. vidurio. Klasikinis to meto benamystės atsiradimo atvejis pateikiamas anglo T. Moro politinėje satyroje „Utopija“. Joje nurodoma, kad modernios rinkos iškilimas Anglijoje pavertė avių vilną vertingiausią prekę. Lenlordai, plėsdami ganyklų plotą dirbamos žemės sąskaita, prievarta iškeldino kaimų ir miestelių gyventojus iš jų namų, paversdami šiuos žmones benamiais, valkatomis. „ Avys, - rašo T. Moras, -naikina, niokoja ir ryja laukus, namus ir miestus“, ir kai žmonės elgetauja, plėšikauja, kad išgyventų, valdžia, užuot kovojusi su šia socialine liga, juos žiauriai persekioja baudžiamąja teise.“⁵

Keičiantis visuomenei suprantama šiek tiek kinta ir benamystės formos, tačiau benamystės problemos esmė išlieka ta pati. Mano manymu, ji kaip veidrodis atspindi daugelį visuomenės raidos aspektų, piktžaidžių ir kitų silpnybių bei grėsmių. Benamystė iš dalies ir be pagražinimų parodo politinius, socialinius, ekonominius, psichologinius bei administracinius šalies veido bruožus ir bendrą gyvenamosios charakterį. Tai tarsi vienas iš lakmuso popierių, atskleidžiančių tuos valstybės valdymo ir reguliavimo svertus apie kuriuos dažnai kalbama negarsiai, puse lūpų, stengiantis nediskredituoti savo šalies reprezentatyvaus vaizdo. Citata:

„ Postmodernioje visuomenėje benamystė tampa nors ir specifine, bet visiems aktuali problema. Niekas nėra apsaugotas nuo neapibrėžtų gyvenimo situacijų ir galimų socialinių grėsmių. Pasak vokiečių sociologo U. Becko, gyvename rizikos visuomenėje. Jos svarbus aspektas yra pavojai, kurių neriboja nei laikas, nei erdvė, nei socialumas. Šie pavojai veikia žmonių aplinką ir sveikatą, moralumą ir teisėtumą, nuosavybę ir pelną. Tai grėsmė kultūrai, socialiniam ir politiniam stabilumui.“⁶

Benamiai, daugumoje atvejų, kiek autoriui teko su jais kalbėtis teikiant socialines paslaugas, kaip Vilniaus Socialinio paramos centro specialistui, gimę ir augę socialiai normaliose šeimose, kurias kada nors ištikdavo koks nors sukrėtimas nulėmęs jų šiandieninį gyvenimo būdą. Todėl svarbu suprasti, kad nei vienas žmogus nėra visiškai apdraustas nuo negailestingų likimo smūgių. Be abejonės, situaciją galutinai sukomplikuoja tai, kad tapęs benamiu asmuo dažniausiai pasijunta

⁵ Sabine, G. H.; Thorson, T. L. 1995. Politinių teorijų istorija. Vilnius: Pradai; P.451.

⁶ Grigas, R. 2001. Tautinė savivoka. Vilnius: Rosma. P. 165.

nusilpęs, moraliai palūžta, nuleidžia rankas, ir tam tikrą laiko tarpą nesistengia pakovoti už pilnavertiškesnį savo gyvenimą, o tai situaciją dar labiau sukomplikuoja, nes asmuo dažnai įnyksta į svaigalų liūną, atpranta mastyti, suprimityvėja. Tai nėra taisyklė, yra asmenų kurie tapę benamiais tuoj imasi, kiek tai įmanoma, taisyti savo socialinę padėtį, jie domisi teikiamom pašalpom, įvairia parama, galimybe dirbti. Tokia elgsena dažniau būdinga vienišom motinom su vaikais ar asmenim dirbusiems intelektualinį, vadovaujantį ar kūrybinį darbą.

Yra ne viena teorija sociologijos moksle, vertinimai ne vienodi, kartais net prieštaringi, kaip ir žmonių pažiūros į benamystės problemos sprendimo būdus yra skirtingos ir panašios. Čia cituojamos sekančios mokslininko mintis:

„ Taigi gyvenimas rizikos visuomenėje neišvengiamai lemia benamių, kitų marginalinių grupių susiformavimą ir gausėjimą, kuris sociologijoje sulaukia įvairių, kartais net kraštutinių vertinimų. Žymaus šiuolaikinio sociologo Z. Baumano modernumo teorijoje teigiama, jog nūdienos pasaulis perpildytas. Daugybė žmonių visuomenei tiesiog nereikalingi. Tai benamiai, migrantai, pabėgėliai ir kiti parijai, atsisakantys laikytis ir taikytis prie daugumos kuriamos gyvensenos. Tokių turi būti kuo mažiau, dar geriau, kad jų išvis nebūtų, nes jie – „ žmonių atliekos “. Be to, „visuomenės nuomonė“ mums visą laiką kartoja, kad „ pertekliniai gyventojai „ – tai svetimieji, piktybinis navikas ant sveiko mūsų sociumo kūno bei mirtinas įprasto mūsų gyvenimo būdo priešas“⁷

Įdomu pastebėti, kad metų tėkmėje keičiantis visuomenėms, politinėms realijoms, valdymo struktūroms, keisdavosi ir benamių gyvenimo būdo manieros, o taip pat keisdavosi ir kuriamos teorijos apie benamystės problematiką.

Kalbant apie benamystės istorinę raidą svarbu paminėti ir tai, kad skyrėsi požiūris į patį benamį, kaip į visuomenės narį, priklausomai kokia valdymo sistema buvo šalyje, kitaip tariant kokia buvo šalies politinė santvarka. Tai minima todėl, kad kiekvienoje politinėje santvarkoje būdavo ir yra jai būdinga, atspindinti jos gyvavimo pobūdį ir tikslus, teisinė bazė. Tai parodo ir konkrečios šalies konstitucija, kaip pagrindinis įstatymas, o taip pat ir visi kiti įstatymai, poįstatyminiai aktai bei kodeksai.

Tarkim, Lietuvai dar esant Tarybų Sąjungos sudėtyje įstatymai buvo nukreipti prieš benamius ir bedarbius. Žmogus tapęs benamiu, o dažniausiai jis

⁷ Яницкий, О. Н. 2004. „Модерн и его отходы“, *Социологический журнал*: 199-205.

būdavo ir bedarbis, papildavo į labai keblią situaciją. Žmogus neturintis registracijos negalėdavo susirasti legalaus darbo, o tuometiniame Baudžiamajame kodekse už tai buvo numatytos griežtos sankcijos, asmuo galėdavo būti teisiamas už tokį gyvenimo būdą, ko pasekoje būdavo patalpinamas į specializuotą laisvės atėmimo vietą, kurioje prievartine tvarka turėdavo dirbti jam duodamą fizinį darbą. Toks asmuo buvo laikomas parazituojančiu ir visuomenei pavojingu tipu. Tos specializuotos įkalinimo vietos buvo vadinamos darbo ir gydymo profilaktoriumais.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, šis įstatymas buvo panaikintas, kaip prieštaraujantis tarptautinėms žmogaus teisių normoms. Tačiau ir per paskutiniuosius 17 nepriklausomos Lietuvos gyvavimo metų asmenų neturinčių nuolatinės gyvenamosios vietos yra gana daug, o to priežastys įvairios. Būtent jas ir bus bandoma atskleisti.

Ligi šiol benamystės priežastys sukelia nemažai ginčų, nes nuomonių esama daug ir įvairių. Yra manančių, kad benamiu tampama dėl asmeninio apsileidimo, tinginiavimo, gyvenimo principų neturėjimo, kiti mano, kad tai yra visuomenės liga, kurią reikia gydyti visais civilizuotais metodais, tretieji gi galvoja, kad benamystė tai dažnai yra užslėpto verslo forma, siekiant gauti kuo daugiau įvairių pašalpų, gyvenant specializuotose valstybės išlaikomuose nakvynės namuose bei nelegaliai uždarbiaujant. Yra ir kitokių nuomonių, visiškai radikalių, kategoriškų, pilnų kraštutinumų, net agresyvių. Jos būna retai išsakomos. Tačiau apie benamystės priežastis yra daug mokslinės medžiagos, kuria pasirinktinai galime pasinaudoti bei paminėti, kas moksliniu požiūriu svarbu paminėti šiame darbe.

„Kalbant apie benamystės priežastis, reikia pabrėžti tą esminį faktą, kad benamystė – tai polideterminuotas reiškiny, kuriam formuojantis sąveikauja įvairių priežasčių grupės. Ieškodami benamystės priežasčių atsakymo įvairiuose gyvenimo pavyzdžiuose arba bendrame valstybės gyvenimo kontekste, mokslininkai išskiria mikro- ir makrolygmenų veiksnis, kurie yra pakankamai autonomiški, bet struktūriškai susiję. Šie veiksniai neretai įvardijami kaip subjektyvūs (t.y. susiję su individualiomis asmens savybėmis) ir kaip objektyvūs (t.y. susiję su bendra visuomenės raida).

Tyrinėtojai, analizuodami benamystės priežastis mikrolygiu, daugiau dėmesio skiria asmenybės socializacijos ypatumams. Jų nuomone, žmogus per savo gyvenimą įsisavina įvairias socialinio elgesio formas, tarp jų ir asocialias. Sutrikus socializacijai, žmogus laipsniškai perima asocialaus elgesio vertybes, jo savęs kūrimo procesas virstas savęs socialiniu naikinimu, kurio pasekmė – fizinė, moralinė

ir socialinė degradacija. Pavyzdžiui mokslininkai J. Antonian, S. Borodin ir kiti kelia prielaidą, kad ankstyvojoje vaikystėje atsiradęs kitų žmonių vengimas vėliau gali nulemti valkataavimo formavimąsi. Valkata vengia bet kokių artimesnių ryšių su kitais žmonėmis, ir kai tik tokie ryšiai pradeda formuotis, atsiradusį nerimą jis pašalina pasitraukimu – gyvenamosios vietos pakeitimu. Aptariant benamystės priežastis mikrolygiu, taip pat dažnai teigiama, kad nuolatinio būsto neturėjimas yra tam tikrų paties žmogaus asmeninių psichologinių savybių ir elgsenos padarinys – atsisakymas aukštesnių gyvenimo tikslų, psichinės ligos, priklausomybė nuo žalingų įpročių, azartiniai žaidimai, išitraukimas į nelegalią veiklą. Benamystę gali lemti ir neigiamos aplinkybės arba įvykiai šeimoje – skyrybos, smurtas, sutuoktinio mirtis. Kai kurie tyrinėtojai benamystę aiškina kaip pačių benamių sąmoningą tokios gyvenamosios pasirinkimą. Aišku, galima diskutuoti, kiek iš tikrųjų yra žmonių, kurie visą laiką svajojo apie nerūpestingą gyvenimą ir „laisvę“. Tačiau akivaizdu, jog ilgalaikiai benamiai, valkatos iš tiesų priversti prisitaikyti prie savo statuso ir sukuria savitą subkultūrą.“⁸

Paminėjus benamystės atsiradimo priežastis mikrolygiu matome tarytum vieną klausimo pusę, kurią galima matyti kaip labiau krentančią į akis, ji labiau liečia asmens asmeninių savybių derinius, tačiau svarbu panagrinėti ir kitą nagrinėjamo klausimo pusę, kuri labiau siejama su visuomenės vystymusi, kadangi kiekvieno žmogaus gyvenimas yra tam tikroje visuomenėje, formuojasi vienokios ar kitokios politikos kontekste, nepriklausomai nuo asmens pageidavimų ar norų, kaip ir gimimo vietos asmuo pasirinkti negali. Cituojama:

„Makrolygiu benamystė ne siejama su žmogaus asmeninėmis savybėmis, bet suvokiama kaip visuomenės raidos padarinys. Jos priežastimis paprastai įvardijami ekonominiai, socialiniai, politiniai visuomenės pertvarkymai ir su jais susiję neigiami padariniai – nedarbas, ypač ilgalaikis; žemas gyventojų pajamų lygis ir darbo apmokėjimo lygis; skurdas; infliacija, kainų augimas. Svarbios benamystės priežastys taip pat yra gyventojų būsto problema, municipalinio (pigaus) būsto trūkumas; socialinė valstybės politika. Benamystę lemia ir kiti objektyvūs veiksniai – ekonominės krizės ir depresijos, turto praradimas dėl politinių ir teisinių kolizijų.

⁸ Kanopienė, V.; Mikulionienė, S. 2004. Lietuvos benamiai: elgsena ir nuostatos. Socialinis darbas 3 (1): P. 50 - 51.

Sociologinėje literatūroje išskiriamos įvairios benamystės priežasčių klasifikacijos. Šis klasifikavimas priklauso nuo to, kokiais kriterijais vadovaujamasi, nustatant būsto praradimo priežastis. Tarkime, prieš dešimt metų Europos Sąjungoje atlikta benamystės priežasčių analizė atskleidė keturis šį reiškinį lemiančius veiksniai:

- Materialinius – prie jų priskiriami finansinis nepriteklus, skurdas;
- Šeimyninius, apimančius sutuoktinių problemas, smurtą prieš vaikus;
- Asmeninius, susijusius su fizine ir psichine žmogaus sveikata;
- Institucinius – tai teistumas, migracija ir pan.“⁹

Norėčiau paminėti ir kitų mokslininkų minčių, tuomet susidarytume pilnesnį vaizdą apie veiksniai kurie nulemia benamystę. Tą vaizdą galima būtų sukurti pabandžius tipologizuoti pačius veiksniai nulėmusius benamystės atsiradimą. Įdomu ir tai, kad daugelio mokslininkų, nagrinėjusių šią problemą, tyrimai rodo, kad pokomunistinėse lygiai kaip ir kapitalistinėse ar daugelyje Europos Sąjungos šalių, priežastys yra panašios, o jas klasifikuojant pavyzdžiui pagal svarbą pastebėtume, kad gautoji struktūra visoms skirtingoms pasaulio šalims galioja ta pati. Todėl, šia tema norėčiau pacituoti:

„ Plėtojant benamystės priežasčių tipologizavimą ir diferencijavimą pokomunistinėse šalyse, galima įvardyti šiuos benamystę lemiančius veiksniai:

- *Socialinius*, tai: žemas gyvenimo lygis ir vartojimas, ilgalaikis nedarbas ir skurdas; būstų trūkumas vaikų namų ir internatų auklėtiniai, kurie sulaukę pilnametystės turi palikti globos įstaigas; pagyvenusių žmonių priežiūros ir globos namų, internatų, ligoninių stygius; žmonių su psichine negalia skaičiaus augimas ir jų gydymo sąlygų nebuvimas.;
- *Susijusius su patologijomis ir ligomis*: alkoholizmas, konfliktai ir smurtas šeimoje, skyrybos, nusikalstamumas, narkomanija, psichinės ligos ir atminties sutrikimas;
- *Psichologinius*, būtent: paties žmogaus savanoriškas benamiško

⁹ Bezdomnosc w krajach Wspolnoty Europejskiej w latach 1991-1992. 1992: 13; Warszawa: Institut gospodarki mieszkaniowej.

gyvenimo vertybių ir elgsenos pasirinkimas; atsisakymas ankstesnių socialinių ryšių ir santykių (šeimos, darbo, draugu);

- *Teisinių administracinių*, tai būsto praradimas dėl finansinių įsipareigojimų ir skolų, iškeldinimas iš būsto dėl teismo nutarties; turtinio sukčiavimo atvejai.

Remiantis skirtingų autorių pateiktą benamystės priežasčių klasifikavimu, galima išskirti šias dažniausiai minimas priežasčių grupes:

- *Socialinės ekonominės priežastys* – prie jų priskiriami ilgalaikis nedarbas, žemos gyventojų pajamos, skurdas, būstų trūkumas vaikų namų ir internatų auklėtiniams, pagyvenusių žmonių priežiūros ir globos įstaigų stygius, municipalinio būsto trūkumas.;
- *Asmeninės priežastys* – tai neįgalumas, psichinės ligos, alkoholizmas, narkomanija, asocialumas (nenoras dirbti, būti naudingam visuomenei), laisvas apsisprendimas;
- *Šeimyninės priežastys* – skyrybos, smurtas ir konfliktai šeimoje;
- *Teisinių administracinių priežastys* – tai būsto praradimas dėl išskolinimų, teistumas, iškeldinimas teismo nutartimi, sukčiavimai nekilnojamu turtu, migracija;
- *Atsitiktinės priežastys* – stichinės nelaimės, gaisrai, kariniai konfliktai.

Sociologai, psichologai, socialiniai darbuotojai, norėdami detaliau išsiaiškinti, dėl ko ir kaip tampama benamiais, atlieka tam tikslui skirtus tyrimus. Įvairiose pasaulio šalyse (JAV, Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje, Ispanijoje, Danijoje, Lenkijoje, Ukrainoje, Rusijoje) pastaraisiais metais atliktos apklausos dažniausiai išskiria šias konkrečias benamystės priežastis, kurios pagal savo svarbą gali būti išdėstytos taip:

- Nedarbas ir skurdas;
- Smurtas ir konfliktai šeimoje;
- Alkoholizmas ir narkomanija;
- Skyrybos su sutuoktiniu/ sugyventiniu;
- Išėjimas iš vaikų namų ir kitų auklėjimo įstaigų;
- Grįžimas iš įkalinimo vietų;

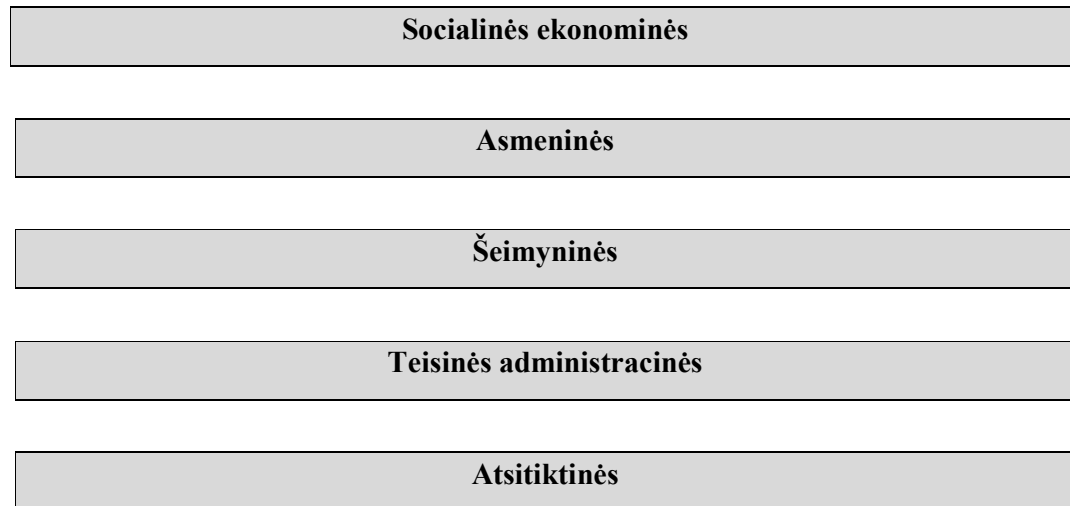
- Machinacijos nekilnojamu turtu;
- Psichinės ligos, neįgalumas;
- Kitos priežastys (gaisrai, mirus tikriesiems būsto savininkams, ir pan.).

Analizuojant benamystės priežastis skirtingose šalyse, galima pastebėti, kad jos visur yra identiškos, bet tik skiriasi savo įtakos svarbumu ir pirmumu.

Pavyzdžiui Didžiojoje Britanijoje maždaug ketvirtadalis benamių – tai žmonės, kažkiek laiko praleidę psichiatrijos ligoninėse ir vėliau buvo paleisti iš jų. Taip pat daugelis žmonių gatvėje atsidūrė dėl alkoholio, narkotikų vartojimo. Esminę įtaką benamystei turi ilgalaikis nedarbas ir skurdas, suirusi šeima bei pašliję santykiai.¹⁰

Peržiūrėjus benamystės priežastis, galima būtų jas pavaizduoti schematiškai:

Benamystės priežastys

Suprantama, kad visos schemoje pavaizduotos benamystės priežastys gali būti benamystės priežastimi tiek kiekviena atskirai, tiek ir visais įmanomais deriniais ar kombinacijomis. Pavyzdžiui: socialinės ekonominės kartu su bet kuria kita priežastimi ar asmeninės su bet kuria kita priežastimi, o ypatingai teisinės administracinės ar atsitiktinės priežastys derinyje su kita priežastimi ar net keliomis

¹⁰ Gidens, A. 2005. Sociologija. Vilnius:Poligrafija ir informatika. P. 311-312.

iš jų, gal duoti kelis kart stipresnį neigiamą efektą. Tarkim: Pilnametis, buvęs vaikų namų auklėtinis, priklausomas nuo narkotinių medžiagų, konfliktuojantis su giminaičiais, turintis teistumą, tampa gaisro auka. Situacija labai sudėtinga, nes čia paminėti visų penkių benamystės priežasčių faktoriai. Galim pažvelgti ir į tokį atvejį: pensininkas sergantis psichikos liga, patiriantis šeimoje smurtą, praranda būstą dėl įsiskolinimų. Šį kartą paminėti trys benamystės praradimo priežasčių faktoriai. Situacija taip pat sudėtinga, reikalaujanti išskirtinio specialistų dėmesio.

Toliau, atkreipkime dėmesį į benamystės priežastis Lietuvoje. Su benamiais, žmonėmis po įkalinimo bei valkatomis dirbama socialinėse įstaigose, teikiant jiems pirmos būtinybės paslaugas, tokias kaip nemokamas maitinimas, galimybė nemokamai nusiprausti ir gauti laikiną nemokamą nakvynę ir kt. Taip pat interesantai konsultuojami, atsakinėjama į jiems rūpimus opius klausimus.

Pagal svarbą benamystės priežastis Lietuvoje galima išdėstyti sekančia tvarka:

1. Alkoholizmas.
2. Nedarbas ir gyventojų skurdas.
3. Turtiniai ir finansiniai įsipareigojimai.
4. Smurtas ir konfliktai šeimoje.
5. Paauglių išėjimas iš vaikų namų ir kitų auklėjimo įstaigų.
6. Nuteistųjų grįžimas iš įkalinimo vietų.

Atitinkamai apie kiekvieną išvardintą benamystės priežastį galima būtų pasakyti, kad:

1. Dauguma dabartinių benamių alkoholinius gėrimus vartojo nuo paauglystės. Šie žmonės priklausytų didžiausiai benamių grupei. Daugelis jų yra negydomi alkoholikai, kurie praeityje pragėrė savo turėtą turtą. Socialiai prisitaikyti prie normalių gyvenimo sąlygų jiems yra itin sunku. Vartodami alkoholį jie tarsi išsprendžia atsiradusius sunkumus. Žinoma, tai visiškai primityvus sprendimas. Gydytis nuo šio žalingo įpročio didžioji dauguma benamių nenori.
2. Pirmuoju Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečiu nedarbas ir gyventojų skurdas ypatingai veikė tapimą benamiu. Beveik kas penktas šalies gyventojas tapo bedarbiu. Ilgalaikių bedarbių skaičius išaugo kaip niekad, o jų tarpe buvo virš 180 tūkst. darbingo amžiaus žmonių. Žmonės klimpo į skolas, nes pajamos mažėjo, atsirado tokios skurdo zonos kaip Didžiasalis. Nebegalėdami susimokėti komunalinių mokesčių daugelis

dabartinių benamių pardavė turėtus gyvenamuosius būstus, tikėdamiesi nusipirkti mažesnius, kurių išlaikymas kainuotų pigiau, tačiau dažniausiai jiems tai nepavykdavo, ir jie atsidurdavo gatvėje.

3. Šiuo atveju turimos galvoje asmeninės skolos už banko kreditus, įvairius įsipareigojimus ir azartinius žaidimus. Žmonės priverstinai būdavo išskeldinami iš savo namų už įsiskolinimus valstybei ir privatiems asmenims. Dažniausiai tokiems žmonėms nebūdavo pasiūlyta kita gyvenamoji vieta. Tiesa, dalį priglausdavo giminės, na o kita dalis atsidurdavo gatvėse, keliaudavo į šiukšlynus.

4. Šeimų skilimus dažnai nulemdavo netoleruotinas elgesys šeimose vaikų ar sutuoktinio adresu. To pasekmėje vienas iš sutuoktinių savo noru palikdavo namus arba būdavo išskeldinamas teismo sprendimu, o vaikai bėgdavo iš namų. Taip pat čia turi nemažai įtakos ir problemiški santykiai su seserimis, broliais, uošviais ir kitais giminaičiais.

5. Buvę vaikų namų, internatų ir kitų globos įstaigų auklėtiniai neretai įsilieja į benamių visumą. Jie tarsi „benamiai nuo gimimo“. Jaunuoliai sulaukę pilnametystės turi palikti juos globojančią įstaigą, taip yra numatyta įstatyme. Mažai kam rūpi tokių jaunuolių tolimesnis likimas. Jie dažnai nesugeba savarankiškai gyventi, praranda jiems skirtus būstus, pasiduoda neigiamai aplinkos įtakai, įsitraukia į nusikalstamas veikas, o kartais tampa jų auka.

6. Benamių tarpe yra daug žmonių atlikusių bausmę įkalinimo įstaigose. Dauguma jų iki įkalinimo turėjo šeimas ir namus. Tačiau jie prarado ryšius su artimaisiais ir giminaičiais kol buvo laisvės atėmimo vietoje, be to ten būdami dar geriau įsisavino kriminalinio pasaulio elgesio normas, po ko grįžti į buvusią socialinę aplinką žymiai sunkiau. Po pirmojo ar antrojo teistumo artimiausieji žmonės dar laukia kalinio, bet jei teistumų daugėja, tai artimieji tokio asmens priimti visiškai nebenori. Teko girdėti ne kartą esamus benamius, buvusius nuteistuosius, sakant, kad teks vėl nusikalsti, kad turėtų šiltą nakvynę ir reguliarių maitinimą (ypač kai ateina rudens šalčiai), arba žinoti, kad esi laisvas, bet neturi pastogės ir maisto. Negalima nepaminti ir kitų benamystės priežasčių, tokių kaip psichinės ligos, machinacijos nekilnojamu turtu, gaisrai.

Šiam skirsniiui tinkančias, ieškant daugiau aiškumo, tikslinga pacituoti,

įdomias, gal būt kai kurias mažiau žinomas, D. Jazukevičiūtės skelbtas mintis:

„Atsižvelgiant į bendrąsias benamystės priežastis, mokslinėje literatūroje išskiriami 3 benamių tipai:

- 1) Savanoriai,
- 2) Priverstiniai,
- 3) Trumpalaikiai.

Šią benamių klasifikaciją būtų galima patikslinti ir sąlygiškai skirti dvejopą benamystę bei dviejų tipų benamius: savanoriškus ir priverstinius. Daugelyje Europos, Afrikos ir Amerikos šalių plačiai paplitusi savanoriška benamystė. Kai kurie žmonės sąmoningai pasirenka bastymąsi gatvėmis, miegą be jokių patogumų, gyvenimą be suvaržymų, atsakomybės ir pareigų. Jie galėtų dirbti, bet nenori. Galėtų grįžti į šeimas, bet jų atsisako. Retai naudojami specialiai benamiams skirtoms nakvynės vietomis. Save jie apibūdina kaip „laisvi paukščiai“ – gali daryti viską ko trokšta siela ir kūnas, nuo nieko nepriklauso. Kaip jau minėta, buvusio socializmo šalyse (tarp jų ir Lietuvoje) valkatavimas ir benamystė buvo valstybės traktuojami kaip teisinių normų pažeidimas. Dabar valkatavimas nebaudžiamas, ir pasirinkimas valkatauti bei elgetauti yra kiekvieno žmogaus asmeninis reikalas. Kai kurie amerikiečių teisininkai tai net laiko savotišku žmogaus teisių realizavimu. Štai, pavyzdžiui vieno lietuvių fotografo, trumpai pabuvusio valkata Niujorke, išpūdžiai: „Niujorke, jei turi galvą ir grubiai nepažeidinėjai įstatymų, gali kuo puikiau gyventi. Amerikos policija labai tolerantiška „bomžams“. Ten manoma, kad kiekvienas turi teisę gyventi, kaip jam labiau patinka. Kiek tūkstančių žmonių maitina Amerika savo atlikusiomis picomis ir konservais, aprenkia dėvėtais geriausių ir garsiausių firmų drabužiais, aprūpina vaizdo ir garso aparatūra... Kaip kvaila skaityti spaudoje, kad vargšai nekenčia turtuolių, - juk vargšai turtingųjų pašonėje visada išgyvens. O ką tie visi bedarbiai, dažnai visai ir netrokštantys dirbti, darytų, jei šalia nebūtų turčių, galas ateitų laisvūnams.“¹¹

Pastarosios, gal kiek neįprastai, išsakytos mintys apie Amerikoje gyvenančius benamius ir valkatas šiandienos Lietuvai taip pat yra vis dažniau labai tinkamos, kadangi galima pastebėti ne vieną benamį, kurio neteko matyti kreipiantis kokios nors socialinės paramos Vilniaus Socialinės paramos centre ar kitose įstaigose

¹¹ Jazukevičiūtė, D.2002. Civilizacijos atliekos maitina žmones. Veidas. Nr. 40. P. 30-33.

galinčiose suteikti socialinę paramą. Į tokio pobūdžio benamius, nors jų dar yra palyginus ne daug, irgi turėtų būti atkreipiamas valstybinių socialinių institucijų dėmesys, kaip į specifinę visuomenės dalį, kurią matome gatvėse.

Paminėtinas savitas ir įdomus sekantis amerikiečių antropologo O. Lewiso teiginys:

„ Simptomiški socialinės patologijos bruožai (nedarbas, pirminių egzistencinių poreikių nepatenkinimas, visuomenės daugumos vertybių neigimas) žmones paverčia *skurdo kultūros (subkultūros)* atstovais. Jiems skurdas – ne tik minimalios pajamos, bet ir tam tikras gyvenimo būdas bei stilius, perduodamas iš kartos į kartą elgesio normos, suvokimo stereotipai ir psichologija. Tai lyg savotiškas geležinis narvas, kuris šiems žmonėms trukdo grumtis su vargu, bet kartu leidžia gyvuoti visuomenėje greta kitų socialinių grupių.“¹²

Reiktų pastebėti, kad paties individo apsisprendimu priimta benamystė Lietuvai nėra labai aktuali, kadangi priverstinė benamystė šalyje yra labiau paplitusi. Būstas dažniausiai prarandamas dėl įvairių priežasčių, nepriklausančių nuo žmogaus valios ir sąmonės. Benamių sluoksnis Lietuvoje yra sudarytas iš įvairaus likimo žmonių. Daugelis iš jų yra degradavę, asocialūs asmenys. Socialinis dugnas būtent iš tokių asmenų ir formuojasi bei plinta, į kurių patekus naujesiems benamiams yra labai sunku pakilti. Jiems tenka prisitaikyti prie tokio benamio statuso, o po neilgo laikotarpio yra įprantama prie tokio benamiško gyvenimo būdo, kai susikuria savita subkultūra. Benamių tarpe sunku būtų sutikti žmogų, kuris stengtųsi išsaugoti savo savitumą ir norą pakovoti su asocialaus gyvenimo iššūkiais. Tokių pasitaiko vienetai, jie dažniausiai turi aukštesnę nei vidurinis išsilavinimą, praeityje dirbo kvalifikuotą darbą, ėjo atsakingas pareigas.

Stebint kaip benamiai gyvena ir elgiasi, atsiranda mintis, kad visi benamiai apriori turėjo dvasinę silpnybę ar vidinį psichologinį polinkį tapti benamiais. Tam buvo reikalingos tik tam tikros aplinkybės, kurios juos pastūmėjo į marginalų sluoksnį. Juk netampa benamiais visi tie žmonės, kurie išgyvena asmeninę, šeimyninę ar finansinę krizę. Daugybė krizės ištiktų žmonių nenugrimzta į marginalizacijos liūną, nes randa ryžto ir vidinių jėgų išsaugoti savo būstą.

2. Asmenų be nuolatinės gyvenamosios vietos vystymosi dinamika 1991 – 2006 m.

¹² Kavolis, V.1996. Kultūros dirbtuvė. Vilnius: Baltos lankos. P. 31.

Gyvendami dabartiniame sociume, kaip jį kartais vadina postmoderniu, pastebime benamių skaičiaus augimą. O jį įtakoja sparti urbanizacija, turtinė žmonių diferenciacija, ilgalaikis nedarbas, skurdas, dalies gyventojų dorovinė ir psichinė degradacija. Benamystė šiandien jau yra tapusi viena iš kraštutiniausių atskirties formų, į kurią patekę žmonės dalinai ar visiškai iškrenta iš visiems įprastos ekonominės, kultūrinės, dvasinės žmonių bendravimo erdvės. Pragyvenimo lėšų neturėjimas, būsto praradimas ilgainiui pakerta asmenybės socialinį aktyvumą, atsiranda aštrėjanti depresija ir išėjimas į visuomeninio gyvenimo pakraštį. Silpniausių visuomenės narių įklimpimas į skurdo ir nevilties liūną parodo tokią socialinę atskirtį, kuri atskleidžia sociume vykstančius marginalizacijos procesus.

Jau kelis dešimtmečius JAV, Kanados, Didžiosios Britanijos, Vokietijos ir kitų šalių mokslininkai tiria benamystės reiškinį. Dažniausiai šie tyrimai atliekami kaip sudėtinė būsto tyrimo (*housing research*) dalis. Suprantama, kad benamystė nėra tik būsto neturėjimo problema. Tai socialinė ekonominė problema, kuri apima teisinių, ekonominių, psichologinių visuomeninio ir privataus gyvenimo aspektų problematiką.

Asmenys be nuolatinės gyvenamosios vietos, juos trumpiau galime pavadinti benamiais, Lietuvoje labiau į save atkreipė dėmesį po nepriklausomybės atkūrimo. Taip atsitiko todėl, kad sovietmečiu benamystė kaip socialinis reiškinys oficialiai nebuvo pripažįstamas. Tačiau pats reiškinys žinoma egzistavo, reiškia buvo ir jo vystymosi dinamika. Deja mums žinoma tiek, kad tuometiniai benamiai ir kiti asocialūs asmenys būdavo persekiojami remiantis tuometiniu Baudžiamuoju Kodeksu, teisiami arba administraciniais prievartos metodais izoliuojami nuo visuomenės ir apgyvendinami vadinamosiose uždaro režimo įstaigose. Dabartiniu metu situacija yra pasikeitusi. 2001 m., įvykus visuotiniam gyventojų surašymui, buvo paskelbti pirmieji oficialūs duomenys. Tada buvo įvardinta, kad šalyje yra 1250 benamių. Tačiau šis skaičius neatspindi tikros situacijos, kadangi surašymo metu nebuvo atsižvelgta į žmones kurie tuo metu naudojos nakvynės namų paslaugomis, jie nebuvo įtraukti į benamių sąrašą. Be to, nemaža dalis piliečių, neturinčių nuolatinės gyvenamosios vietos ar nuosavybės teisių į būstą, nepateko į sąrašus ir nebuvo apklausti. Vėliau atliekant tyrimus paaiškėjo, kad benamių skaičius yra žymiai didesnis ir pastoviai didėja. Tad matome, kad statistikos pradžia buvo netiksli, dėl to benamių vystymosi dinamiką galima bus nusakyti tik bendrais bruožais. Kitaip tariant iš tų duomenų kuriuos pavyks sužinoti.

Mes lengvai suprantame, kad benamiai neturi nors kiek reikšmingesnės įtakos visuomenės gyvenimo sprendimams. Tačiau jų gausėjimas ir jų gyvenimo būdas gali neigiamai paveikti „silpniausiąją“ visuomenės dalį.

2007 m. rudenį autorius atliko duomenų paiešką internete, tikslas buvo surasti statistinių duomenų kurie galėtų atskleisti asmenų be nuolatinės gyvenamosios vietos vystymosi dinamiką Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu, rezultatai visai netikėti. Jie toliau ir pateikiami, kadangi tai atskleidžia kiek socialinės valstybinės įstaigos ir kitos socialinės pakraipos organizacijos domisi benamių gyvenimu, jo raida ir tendencijomis.

Pradžioje buvo pasidomėta Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (SADM) pateikiama informacija tinklalapyje www.socmin.lt. Deja, jokios informacijos apie benamius gyvenančius Lietuvoje rasti nepavyko. Tiesa, minima parama socialinės rizikos grupėms, kurioms priklauso paeiliui išvardintos sekančios trys:

1. Grįžusieji iš įkalinimo vietų.
2. Prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukos.
3. Užsieniečiai, gavę prieglobstį.

Be to keista, kad SADM tinklalapio lygių galimybių skyrius atnaujintas prieš 11 mėnesių, o kitame, socialinės statistikos, skyriuje apie benamius taip pat neužsimenama. Liko susipažinti su plačiais ir išsamiais kasmetiniais socialiniais pranešimais, jie interneto svetainėje publikuojami nuo 1998 iki 2007 metų. Deja, minimas skurdas, asmenys po įkalinimo, neįgalieji, tačiau benamiai ar asmenys be gyvenamosios vietos neminimi visai. Galima būtų pagalvoti, kad jų gal ir nėra. Todėl buvo parašytas laiškas, šio tinklalapio kūrėjams su prašymu atsiųsti į elektroninį paštą informacijos apie asmenų be nuolatinės gyvenamosios vietos vystymosi dinamiką 1991 – 2007 metais. Deja, atsakymo nesulaukta.

Buvo rastas, iš pažiūros tinkamas, internetinis puslapis pavadinimu Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas, adresu www.skurdas.lt. Įdomu, bet čia kalbama apie žmones turinčius būstą, bet gyvenančius iš labai mažų pajamų. Vėl teko įsitikinti, kad benamių problemos čia irgi niekur nenagrinėjamos.

Paieška buvo tęsiama toliau. Vilniaus miesto savivaldybės internetinis puslapis: www.vilnius.lt, norimų rezultatų neatskleidė, tarsi benamių sostinėje nėra. Ką gi, tuomet liko ieškoti išsigelbėjimo sostinės socialinių paslaugų „širdyje“ – Savivaldybės biudžetinės įstaigos Socialinės paramos centro tinklalapyje: www.spcentras.lt. Čia taip pat rūpimu klausimu nepavyko sužinoti nieko. Taip pat

nieto apie benamius nepavyko rasti ir Vilniaus savivaldybės paskutiniaisiais metais atspausdintuose leidiniuose pavadintuose Vilniaus miesto savivaldybės tarybos ataskaita vilniečiams. Ir vėl susidaro įspūdis, kad mūsų visuomenėje, socialinės atskirties asmenų tarpe, benamių nėra.

Paskutinės pastangos rasti norimą statistinę informaciją buvo atvėrus tinklalapyje adresą: www.stat.gov.lt, tai Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės interneto svetainės adresas. Čia atliktų tyrimų rezultatų daugybė, tačiau išsamesnių naudingų statistinių duomenų, asmenų be nuolatinės gyvenamosios vietos tema, beveik nėra. Vienintelė naudinga medžiaga rasta čia, tai asmenys, kurie visoje šalyje naudojami savivaldybės nakvynės namų paslaugomis 2000 – 2006 metais imtinai. Susumavus informaciją paaiškėja, kad septynių metų bėgyje nakvynės ieškančių benamių skaičius pastoviai, su nežymiais svyravimais, augo. Reiškia situacija šioje srityje negerėjo, jei nuo 2000 m. 1389 žmonių, jau 2006 m. kreipėsi 1745 žmonės. Matomas regresas.

Kadangi, netikėtai yra susidurta su tokia situacija informacijos srityje, teks naudotis autoriaus patirtimi ir įgytomis žiniomis dirbant su asmenimis neturinčiais pastovios gyvenamosios vietos. Tai gal ne bus taip išsamu ir tikslu, kaip norėtusi, tačiau informacija bus iš pirmojo šaltinio.

Asmenys, kurie pastoviai kreipdavosi Socialinės paramos centrą dėl nemokamo maitinimo, pirties ar labdaros paslaugų, turėdavo įrodyti, kad yra benamiai, turintys ne konkrečią registracijos vietą, o pažymą su savivaldybės ar bet kurio pasų stalo antspaudu, kurioje atspausdinta, kad šis asmuo yra registruotas prie Vilniaus miesto savivaldybės. Apklausus Socialinės paramos centro vadovus ir darbuotojus, kaip ir pasiteiravus minėtųjų klientų paaiškėjo, kad benamių turėtų būti maždaug du kart daugiau, nei yra besikreipiančių dėl minėtųjų paslaugų. Taip yra todėl, kad dalis benamių gyvena Kariotiškių sąvartine, ten atradę savo pragyvenimo šaltinį, kiti yra tapę visiškai priklausomi nuo narkotinių medžiagų, todėl vargu ar galintys sugalvoti, kad reikia pasirūpinti savo minimalia higiena ar mityba. Yra ir dar viena kategorija benamių, kuriems neleidžia jų tariamas išdidumas kreiptis pagalbos į socialinę įstaigą, jie dažniausiai glaudžiasi pas kokius nors pažįstamus žmones ir nelegaliai uždarbiauja.

Skaičius, kuriuos gausis paminėti bus iš tų benamių, kurie kreipdavosi į Vilniaus Socialinės paramos centrą, norėdami gauti nemokamas paslaugas: talonus pietums darbo dienomis gauti ir du talonus apsilankyti pirtyje. Be to atskirai reikėtų

paminėti dar vieną paslaugą: tai sauso maisto porcijų ir arbatos dalinimas darbo dienomis nuo 14val.

Prisimenant 2000 metus, galima teigti, kad benamių norinčių gauti minėtąją maisto produktų dalinimo paslaugą kreipdavosi ne daug, maždaug nuo 50 iki 80 žmonių. Vėliau šių žmonių skaičius didėjo, kadangi paslauga buvo vis plačiau reklamuojama per Socialinės paramos centrą, išnešiojant reklaminius lapus į visas įmanomas įstaigas reprezentacinėse Vilniaus miesto vietos. Būtent reprezentacines vietas, nes Vilniaus miesto savivaldybė buvo labai suinteresuota ne tik pamaitinti alkanus benamius, bet ir viduryje darbo dienos juos atitraukti kiek į šalį nuo miesto centro ir senamiesčio. Tai juk nešvariai atrodantys, dažnai neblaivūs, tarsi be tikslo slampinėjantys asmenys. Tie asmenys, be abejonės, gadino gražų sostinės vaizdą, be to, tuo metu iš miesto centre ir senamiestyje esančių darboviečių išeidavo žmonės pietauti, taip pat tuo metu šiose vietose būdavo gausu turistų.

Maisto dalinimo paslauga buvo pagrįsta pasitikėjimo principu. Tai reiškia, kad atėjęs benamis į netoli Kalnų parko esančias patalpas galėjo gauti vieną maisto daavinį ir išeiti, tačiau prieš gaunant maistą jis turėdavo pasakyti tik savo vardą, pavardę ir gimimo metus. Kartais būdavo sakoma tiesa, kartais būdavo meluojama, ir tai ką tarnautojas išgirdavo turėdavo registruoti į specialų žurnalą. Pasirašyti, už suteiktą paslaugą, benamiui nereikėdavo. Kadangi tuose žurnaluose išlikdavo informacija, tai nesunku pasakyti kiek Vilniuje būta benamių, kurie kreipėsi dėl minėtos paslaugos, nuo 2000 m. iki 2005 m. Žmonių skaičius svyrudavo priklausomai nuo metų laiko. Vasarą būdavo nuo 80 iki 120 žmonių, kadangi daugelis keliaudavo rinkti miško gėrybių, daryti laukinių gėlių puokšteles, kartais pažvejoti ar nelegaliai padirbėti. Žiemą žmonių susirinkdavo nuo 120 iki 200. Šaltomis 2001 metų žiemos dienomis yra atėję net 250 asmenų. Taip buvo ir yra todėl, kad benamiai nori uždarbiauti kai nereikia ieškoti prieglobsčio nuo šalčio, be to vasara kai yra šilta jie eina į miesto turgavietes, kur padėję ką nors prekiautojams, dažniausiai kaip krovikai, gauna maisto produktų ar šiek tiek pinigų. Tuos pinigus dažniausiai išleidžia pigiam alkoholiui, nes didžioji dauguma benamių turi didelę priklausomybę nuo alkoholio, retas kuris nuo narkotinių medžiagų.

Galima atlikti užduotį, tam kad išsiaiškintume ne tik kiek žmonių ateina vieną ar kitą metų dieną ar mėnesį, tie duomenys yra, ir jie saugomi Socialinės paramos centro archyve, jais ir bus čia pasinaudota, o kiek klientų vidutiniškai susirinkdavo per statistinį mėnesį penkerių metų laikotarpyje.

Sprendimas visiškai paprastas. Tad pabandžius rasti bendrą vidurkį tų benamių, kurie ateidavo gauti maisto produktų, pradžioje turėtumėme rasti ateinančiųjų šiltuoju metų laiku vidurkį, o paskui ateinančiųjų šaltuoju metų laiku vidurkį. Atlikus šią juodraštinę užduotį, pavyko užpildyti žemiau pateiktą lentelę, kurioje tuoj pat išvestas ir kiekvienų metų vidurkis, abiejų vidurkių sumą padalinus iš dviejų. Apskaičiuoti penkerių metų vidurkį taip pat reikėtų analogišku metodu. Galima dabar tai padaryti:

1 lentelė

2000 – 2004 metų klientų lankomumo pusmečių ir metų vidurkis

Metai	Vasara	Žiema	Vidurkis
2000 m.	50	100	75
2001 m.	70	160	115
2002 m.	80	130	105
2003 m.	90	110	100
2004 m.	80	90	85

Sudaryta autoriaus.

2000 metais: $50 \text{ (vasarą)} + 100 \text{ (žiema)} = 150 : 2 = 75$ (metų vidurkis). Kitų metų vidurkiai apskaičiuoti analogišku būdu.

$480 \text{ (visų metų vidurkių suma)} : 5 \text{ (metų skaičius)} = 96$ (5 metų bendras statistinio mėnesio klientų vidurkis).

Pradžioje atlikti paskaičiavimai šiltojo metų periodo, kuris sąlyginai pavadintas „vasara“, o paskui šaltojo metų periodo, kuris irgi sąlyginai pavadintas „žiema“. Susumavus visų metų vidurkius gavome skaičių 480, kurį padalinus iš 5 (metų skaičius) gavome 96. Reiškia, per statistinį metų mėnesį vidutiniškai apsilankydavo 96 žmonės. Paprasčiau tariant apie 100 žmonių.

Tačiau plačiau apimančių išvadų apie benamių vystymosi dinamiką dar negalime padaryti. Tam yra ne viena svari priežastis, o paaiškinti jas irgi galima.

Tam, kad pamatytume benamių vystymosi dinamiką nepriklausomybės metais, reikalinga turėti kuo daugiau faktinės medžiagos, apimančios visą 17 metų periodą. Tačiau, tokia medžiaga labiau prieinama yra tik nuo 2000 metų, kadangi ankstesniais metais valstybinėse įstaigose tikslingai nebuvo fiksuojama tokia informacija. Kitos priežastys smulkesnės, bet irgi reikšmingos, norint atlikti paskaičiavimus reikia susumuoti visus duomenis, kur benamiai lankydavosi eidami gauti labdaringą paramą.

Be to, visuomet buvo benamių, kurie nesinaudojo teikiama parama, kurie gyvendami užmiestyje, pavyzdžiui Kariotiškių šiukšlyno prieigose užsiimdavo rastų daiktų realizavimu, gyvendami savotiškame savo mikropasaulyje, iš kurio ištrūkti jiems būdavo sunku. Kita dalis benamių yra narkomanai, kurie Kirtimų rajone, čigonų taboro prieigose nuo narkotikų perdozavimo, kraujo užkrėtimo, visiško išsekimo ar bet kurios kitos ligos greitai sulaukdavo savo paskutinės dienos. Štai jau kiek daug skaičių benamių statistikoje netenkame. Ir tai dar ne viskas.

Liko nepaminėta situacija, kurią papasakojo patys benamiai. Tuo metu, kai būdavo teikiamas nemokamas maitinimas visiems pageidaujantiems benamiams, jų net neprašant pateikti kokius nors asmens dokumentus, kiekvieną darbo dieną, beveik tuo pat metu, pusvalandžio ar valandos skirtumu būdavo teikiamas maitinimas dar keliose organizacijose.

Viena tų organizacijų tai katalikų organizacija „Betanija“, kuri šv. Petro ir Povilo bažnyčios prieigose maitindavo sriuba ir duona atėjusius benamius. Tiesa, įdomi detalė, kad benamiai kartais nusiskųsdavo, kad kunigai liepdavo eiti į pamaldas, antraip kitą kartą neduosią maisto. Todėl kai kurie iš besilankančiųjų „Betanijos“ valgyklėlėje, sakė stovėdavo nutaisę labai reikšmingus veidus pamaldose. Tačiau ši įstaiga ne visada reguliariai maitindavo, nes kasmet būdavo apie mėnesio trukmės periodas, kai vykdavo remonto darbai ir bet kokia labdara būdavo sustabdoma.

Kita įstaiga, kuri padėdavo prasimaitinti benamiams tai katalikiškoji, labdaringa organizacija Caritas. Ten esama savo griežtų taisyklių. Jei jau asmuo Carite maitinasi, tai jis turi būti pastovus lankytojas, visuomet nustatytu laiku ateiti, antraip gali rasti užrakintas duris, kartu su vienuolėmis pasimelsti. Po to būdavo paduodama užkanda ar sriuba. Po keleto vizitų reguliariai besilankantiems ir neveluojantiems benamiams būdavo išduodamos Carito globojamo asmens kortelės kuriose užrašytas asmens vardas, pavardė ir gimimo metai, dar nurodomas miestas kuriame jis gyvena (šiuo atveju Vilnius). Jei benamis būdavo susižeidęs ar skųsdavosi kokiais nors skausmais Carito seserija padėdavo vaistais ar suteikdavo pirmąją medicininę pagalbą.

Paminėtina ir dar viena katalikų vienuolių seserija, tai Teresietės, kurios įsikūrusios šv. Stepono gatvėje. Jos suteikdavo nakvynę griežtai ribotam asmenų skaičiui, bei padėdavo susigydyti dalinius negalavimus. Tai buvo leidžiama tik tiems benamiams, kurie ateidavo visiškai blaivūs, antraip seserys Teresietės net nesileisdavo su jais į kalbas.

Galima būtų dar paminėti ir brolių Pranciškonų ordino vienuolius, kurie turi savo patalpas Vokiečių gatvėje. Jie kartais, kai turi tokią galimybę, padeda benamiams drabužiais ir maistu. Tačiau jų labdaringoji veikla gana lokali, plačiai dar neišvystyta.

Trumpai paminėtina dar viena atskira benamių kategorija. Tai ta jų dalis, kuri dažniausiai neina į jokių labdaringus pietus, nes jie elgetauja, gerai jų žinomose vietose. Pajamų dydžio paprastai jie nelinkę niekam atskleisti, tačiau pavyko sužinoti, kad elgetaujančiam ties šv. Aušros vartais asmeniui nueiti kur nors nemokai, kukliai papietauti būtų nemenkas nuostolis, nes per tas maždaug pusantros valandos jis prarastų žymiai daugiau negu gautų. Juos ir patys benamiai, kurie naudojasi labdara vadina verslininkų kasta, kurie už savo nusižeminimą uždirba nemažus pinigus. Pasidomėjus ar iš jų nerenkama duoklė, dar vadinama reketu, teko išgirsti, kad į šį klausimą jie atsakyti nepageidauja.

Dabar matome, kad yra benamiams kur kreiptis paramos, tad jų pačių žodžiais tariant jie „kursuoja po miestą nuo vienos lesyklėlės prie kitos“. Tokia daugelio iš jų kasdienybė. Tai ir yra priežastis, kuri trukdo suskaičiuoti realų benamių skaičių, kuris yra Vilniuje, o ką jau kalbėti apie visą Lietuvą.

Išvardintos kelios priežastys, kurios trukdo tiksliai įvertinti benamių vystymosi dinamiką. Tačiau atlikta nedidelė apklausa benamių tarpe ir sužinota beveik visų apklaustųjų identišką nuomonę šiuo klausimu: jeigu suskaičiuotume visus benamius, kurie paprastą dieną ateina kur nors labdaringų pietų, tai gautų skaičių reikėtų padvigubinti, tada gautumėm daugmaž realų skaičių visų esamų benamių mieste.

Kas įdomu, po nedidelės buvusių kolegų apklausos Socialinės paramos centre, sužinota, kad šia nuomone neformaliai vadovaujasi ir su benamiais dirbantys specialistai. Pasišnekėjus detaliau pavyko išsiaiškinti, kad benamių apytikslis vidurkis Vilniaus mieste, jau daugelį metų maždaug nesikeičia, tai yra: vidutiniškai besikreipiančių dėl maisto, pirties ar piniginių pašalpų yra maždaug 200 žmonių per mėnesį. Jei šį skaičių padvigubinsime, gausime apie 400 žmonių neturinčių pastovios gyvenamosios vietos Vilniuje. Šiandien yra manoma, kad šis skaičius jau yra gerokai padidėjęs, kadangi narkomanijos, alkoholizmo, kainų infliacijos problemos pačius silpniausiuosius yra pakirtusios dar labiau nei įprasta. Dažnai benamiai, kurie yra praeityje buvę nuteistieji sako, kad stambieji nusikaltėliai ilgai nebūna nelaisvėje, o smulkūs laikomi gana ilgai, nes jie dažniausiai yra niekam nereikalingi. Tai populiarūs benamių tarpe savęs guodimo žodžiai. Tai atskleidžia vieną iš benamių

psichologinių problemų, kuriai atsiradus asmuo tampa labiau savyje užsidaręs, nesistengia savo gyvenimo keisti pozityvesne linkme.

Kaip be būtų, pastebėjome, kad negalima pasakyti, kad benamių skaičius mažėja, socialinių darbuotojų dažnai manoma, kad greičiausiai jis šiek tiek didėja. Po žiemos kiek pamažėja, trumpam stabilizuojasi, nes būna išgyventas metas, kai nuo šalčio ir ligų benamių miršta daugiausiai.

3. Asmenų be nuolatinės gyvenamosios vietos struktūra, terpė

3.1. Demografinė struktūra

Pradžioje atkreipkime dėmesį kokia yra demografinė asmenų be nuolatinės gyvenamosios vietos struktūra. Įdomu būtų išsiaiškinti kokią dalį benamių Vilniuje sudaro vyrai, moterys, neįgalieji, kokios galimos amžiaus grupės. Tam, kad tai atsiskleistų, reikalinga atlikti tyrimą, kurio trumpai suformuluotas tikslas toks – išsiaiškinti benamių struktūrą, lyties ir amžiaus grupių požiūriu, gautus duomenis palyginti ir gauti kuo išsamesnių išvadų.

Tyrimo objektas

Asmenys be nuolatinės gyvenamosios vietos, kurie kreipėsi į Vilniaus miesto Savivaldybės Socialinės paramos centrą 2006 metų laikotarpyje norėdami gauti talonus nemokamoms maitinimo ir pirties paslaugoms gauti.

Tyrimo tikslas

Šio tyrimo tikslas – išsiaiškinti asmenų be nuolatinės gyvenamosios vietos struktūrą, lyties ir amžiaus grupių požiūriu, gautus duomenis sugretinti, palyginti ir iš gautų tarpinių rezultatų prieiti kiek galima išsamesnių išvadų.

Pradžioje reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad visa medžiaga surinkta apie tyrime minimus benamius buvusius Vilniaus mieste 1 metų laikotarpyje, be to tai nėra visi be išimties Vilniaus miesto benamiai. Tai tie žmonės kurie tyrėjui buvo prieinami, darbovietės dėka, kuriuos stengiasi priimti ir, kiek tik tai leisdavo įstatymai, šiuos žmones aptarnauti, kartais suteikiant jiems net nedidelių išimčių, nes su šiais asmenimis visas tyrimo darbas atliktas vieno asmens, per vienus kalendorinius metus. Apie tyrime „dalyvavusius“ benamius svarbu pasakyti ir tai, kad tai ta benamių kategorija, kuri rūpinasi savimi nors tiek, kad nori gauti nemokamo maitinimo ir pirties paslaugų talonus, daugelis iš jų naudojasi Vilniaus nakvynės namų paslaugomis. Svarbu ir tai, kad visi šie benamiai yra susitvarkę savo

asmens dokumentus, tai yra pasą arba asmens kortelę, gyvenamosios vietos deklaraciją iš pasų poskyrio, invalidumo pažymėjimus (dabar jie vadinami neįgaliojo pažymomis), teritorinės darbo biržos pažymas (atnaujinamas kas dvi savaites), kartais ir turimų vaikų gimimo liudijimus (jų reikia norint gauti lengvatą paties aptarnavimo požiūriu, neįgaliuosius tai irgi liečia), antraip jiems negalima būtų legaliai suteikti minėtų paslaugų. Asmenų kurie atėjo gauti paslaugos, bet jos negavo dėl kokio nors dokumento trūkumo, buvo visai mažai, tai reti atvejai.

Kadangi vieno mėnesio tyrimo rezultatai, tyrėjo nuomone, būtų ne tikslūs, o kelių mėnesių ar metinio kvartalo, ar net pusmečio irgi stokotų tikslumo dėl anksčiau minėto sezoniškumo priežasčių, pasirinktas vienas pilnų metų laikotarpis. Tyrime pasistengta įtraukti ir aprašyti maksimalų asmenų skaičių, antrą kartą to paties asmens duomenų nefiksuojant, siekiant kuo tikslesnio duomenų apdorojimo ir rezultatų skaidrumo.

Tyrimo pradžioje reikalinga paminėti, kad visa tyrimui panaudota informacija buvo surinkta iš turimų kas mėnesį pildomų žurnalų, kuriuose buvo žymima: asmens vardas ir pavardė, asmens kodas, koku pagrindu asmuo gauna talonus paslaugai gauti ir kokias paslaugas gauti, asmens invalidumo grupė (dabar vadinama neįgalumo lygiu), jeigu turi, benamystę įrodantis dokumentas, motinystę įrodantis dokumentas, tai liečia motinas turinčias 1 vaiką iki 3 metų amžiaus arba 3 vaikus nesulaukusius pilnametystės, koks kiekis ir kokių talonų asmeniui yra duodama. Paskutinėje grafoje klientas gaunantis talonus pasirašo. Visi minimi asmenys, toliau aprašomame tyrime, yra tie, kurie pasirašė paskutinėje registracijos žurnalo grafoje.

Tyrimas buvo pradėtas nuo to, kad buvo surašyti visų asmenų vardai ir pavardės, be pasikartojimo, kurie kalendorinių metų laikotarpyje, tai yra per 12 mėnesių imtinai (nuo 2006 sausio 1 d. iki 2006 gruodžio 31 d.) buvo aptarnauti ir pasinaudojo teikiama paslauga. Viso užregistruoti 227 asmenys. Jų duomenys ir pasitarnavo šiam tyrimui.

Sudaryta buvo lentelė, kurioje įrašyta lytis – vyrai, moterys, ir bendras jų skaičius pagal amžiaus grupes. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad juodraštiname variante amžiaus grupių buvo daugiau, tai yra buvo dar dvi grupės. Viena tų grupių buvo nepilnamečiai asmenys, nuo 7 iki 17 metų, o kita grupė senyvo amžiaus žmonės virš 85 metų. Tačiau šias amžiaus grupes iš lentelės teko pašalinti, kadangi jose nebuvo nei vieno asmens. Likusios keturios amžiaus grupės parinktos pagal racionalų, nors gali atrodyti, šiek tiek netradicinį, logikos prasme, mišrų principą.

Buvo atliktas nepriklausomas monitoringas, tai yra stebint benamius stengtasi suprasti kokiose amžiaus grupėse yra tarpusavyje sprendžiami įvairūs klausimai, atsiradusios tai amžiaus grupei būdingos problemos, o taip pat išsižiūrėta į asmenis mintyse skiriant kuo tie asmenys panašūs kaip atskira grupė, ir taip pat kokios visuomeniniu ir socialiniu požiūriais bendrybės tuos asmenis apjungia.

Apibendrinus atlikto stebėjimo rezultatus išsirutuliojo sekančios keturios asmenų grupės, kurioms visiškai netinka taikyti vienodo amžiaus tarpsnio principą:

1. jaunuolius;
2. vidutinio amžiaus žmones;
3. asmenis jau tapusius arba greitai laiku tapsiančius pensinio amžiaus žmonėmis;
4. vyresnio amžiaus pensininkus.

Čia pateikiama lentelė, kurioje matome šio kiekybinio tyrimo duomenis skaitmenine išraiška:

2 lentelė

	18–29 m.	30–59 m.	60–64 m.	65–84 m.	Viso
	8	152	29	38	227
Vyrai	6	108	24	24	162
Moterys	2	44	5	14	65

Sudaryta autoriaus.

Apžvelgę duomenis lentelėje matome, kad benamių tarpe žymiai didesnis skaičius yra vyrų, kadangi santykis su moterų skaičiumi yra 162/65.

Ryškiausi kiekybiniai skirtumai tarp vyrų ir moterų matomi vidutinio amžiaus žmonių grupėje. Santykis 108/44, tai labai ryški vyrų persvara. Be to, šioje amžiaus grupėje, apimančioje 19 metų periodą yra ženkliai daugiau benamių nei kitos trijose grupėse, tiek paėmus kiekvieną iš trijų grupių atskirai, tiek ir jas visas susumavus. Tai matosi ir šios amžiaus grupės vyrų ir moterų paskaičiavimuose atskirai. Vyrų šioje amžiaus grupėje yra 108, o kitose grupėse žymiai mažiau, net likusių grupių vyrų suminis skaičius yra 54, tai yra lygiai per pus mažesnis. Moterų skaičius šioje amžiaus grupėje yra 44, jis taip pat ženkliai pranoksta kitų amžiaus grupių moterų skaičius, net jų sumą, kuri yra 21. Tai yra kiek daugiau nei dvigubai. Be to, šios grupės vyrų skaičius (108) yra netoli pusės visų grupių suminio benamių skaičiaus (227).

Savo skaičiais pati mažiausia amžiaus grupė yra ir pati jauniausia. Nuo 18 iki 29 metų benamių bendras skaičius yra viso tik 8 žmonės.

Abi vyriausios amžiaus grupės savo rodikliais labai ryškiai nesiskiria. Atkreiptinas dėmesys, kad moterų tarpe „jaunųjų“ pensininkių yra tik 5, kai vyrų skaičius toje pačioje grupėje yra beveik 5 kartus didesnis, abiejose vyriausio amžiaus grupėse vyrų yra vienodas skaičius 24.

Jei žiūrėtume pagal benamių asmenų gausą toliau, tai pamatytume, kad antroji vieta priklausytų vyriausiai amžiaus grupei nuo 65 iki 84 metų. Bet ši grupė ryškiai atsilieka nuo aptartosios amžiaus grupės nuo 30 iki 59 metų. Be to vyriausiųjų asmenų amžiaus grupės nėra labai iškalbios, nes jose palyginus nedidelis asmenų skaičius, atitinkamai 29 ir 38. Dar labiau tai pasakytina apie pačią jauniausią amžiaus grupę.

Atlikta dar viena šio tyrimo sudedamoji dalis, remiantis Lietuvos Respublikos galiojančiais įstatymais, pagal juodraštinį klientų sąrašą suskaičiuotas asmenų skaičius, iš visų 227 žmonių, kurie jau yra sulaukę senatvės pensinio amžiaus.

Rezultatai tokie: viso – 49 asmenys, vyrų – 30, moterų – 19.

Matome, kad vyrų ir čia yra dauguma, santykis su moterimis yra 30/19. Moterų čia yra maždaug 1/3 mažiau, nei vyrų.

Įdomu būtų paskaičiuoti, kokią visų 227 benamių dalį sudaro jau žinomi 49 senatvės pensijos sulaukę asmenys.

Atlikus paskaičiavimą paaiškėjo, kad: asmenys sulaukę senatvės pensinio amžiaus sudaro mažiau nei 1/4, o tiksliau apie 23 proc. nuo visų 227 asmenų skaičiaus.

Turimų klientų sąrašų pagal kuriuos atliktas tyrimas pateikti negalima, nes yra draudžiama viešinti asmens duomenis, būtina laikytis darbo etikos taisyklių, bei nenusižengti konfidencialumo normoms.

Tyrimo išvados:

Tyrimo tikslai yra pasiekti, tiriamųjų benamių struktūra yra išsiaiškinta, visi gautieji duomenys palyginti. Prieita sekančių išvadų:

Tiriamųjų benamių tarpe visose amžiaus grupėse ženkliai dauguma yra vyrų.

Mažiausias benamių skaičius, tiriamųjų benamių tarpe, yra jauniausioje amžiaus grupėje, nuo 18 iki 29 metų amžiaus.

Didžiausias benamių skaičius, tiek vyrų tiek ir moterų atžvilgiu, tiriamųjų

benamių tarpe, yra amžiaus grupėje nuo 30 iki 59 metų amžiaus. Patraukiantis dėmesį ir statistiškai labai didelis vyrų skaičius šioje grupėje. Šis rodiklis galėtų sudominti kitus tyrinėtojus, bei paskatinti detalesniam, analitiniam tyrimui, turint tikslą nustatyti šio rodiklio atsiradimą paskatinusias priežastis.

Pagal tiriamųjų benamių gausumą antroji po skaitlingiausios grupės yra pačių vyriausiųjų grupė, tai yra nuo 65 iki 84 metų amžiaus, šis rodiklis parodo, kad pensininkams išgyventi su gaunamomis lėšomis yra per sunku.

Visų tiriamųjų benamių tarpe, sulaukusių senatvės pensinio amžiaus benamių yra apie 23 proc. žmonių. Šis rodiklis yra rodantis, kad beveik 1/4 pensininkų iš visų tiriamųjų benamių yra pensininkai negalintys pragyventi iš gaunamos pensijos.

Tuo tyrimas yra baigiamas.

3.2. Buvusios profesijos ir esamos šiuo metu

Apie daugelio benamių profesijas pasakyti ką nors tikslesnio yra sudėtinga, kadangi didžioji dauguma šių žmonių nelinkę apie tai kalbėti. Žinoma dalis jų prisimena laikus kai jie gyveno geriau, uždirbdavo neblogą atlyginimą, kurio visoms būtinoms socialinėms reikmėms pilnai užtekdavo. Tačiau, mes to patikrinti negalime, kadangi tai buvo praeityje, o ir benamiai ne visada sako tiesą.

Kalbant apie buvusias profesijas pirmoje eilėje reiktų paminėti, kad jos skirtingos.

Sprendžiant iš benamių pasakojimų, kuriuos jie patys savo noru papasakodavo, galima būtų pabandyti sudaryti sąrašą tokių specialybių, o paskui kiekvieną atvejį kiek išeis pakomentuoti.

Prieš pateikiant tokį sąrašą, reiktų pastebėti, kad kiek teko domėtis, niekas iš socialinių darbuotojų nėra girdėjęs, kad toks klausimas būtų ką nors sudominęs ar , kad kas nors būtų vedęs ta tema kokius nors užrašus ar tiesiog tokią informaciją fiksavęs. Taigi, teks remtis vien asmenine patirtimi.

Peržiūrėjus virš 200 žmonių sąrašą, pavyko prisiminti kai kurių benamių buvusias specialybes. Daugumos žmonių buvusios specialybės deja nežinomos, tačiau pabendraurus yra juntama, kad dauguma žmonių dirbo ne intelektualinį darbą. Iš daugelio požymių galima būtų galvoti, kad didžioji dauguma benamių dirbo fizinį, pagalbinį, nekvalifikuotą darbą. Be abejonės, pasitaikė ir išimčių. Sąrašo pradžioje

surašytos dažniausiai pasitaikančios specialybės, o pabaigoje, nuo tos vietos, kuri pažymėta brūkšniu - retai pasitaikančios ir visai reti, vieninteliai atvejai.

Specialybių sąrašas:

1. statybininkai,
 2. kelininkai,
 3. statybininkai-mūrininkai,
 4. statybininkai-apdailininkai,
 5. ekskavatorininkas,
 6. kranininkas,
 7. prekybininkai,
 8. įvairūs pagalbiniai darbuotojai (pramonės įmonėse, statybose, versle),
 9. kavinių, restoranų padavėjai ir virtuvės darbuotojai,
 10. valytojai,
 11. buvę sovietų sąjungos karininkai,
 12. gėlininkės,
 13. miško darbuotojai,
 14. siuvėjai,
 15. taksi vairuotojai,
 16. remontininkai, grindų klojėjai,
 17. žemės ūkio darbininkai,
 18. amatininkai,
 19. ūkininkai,
 20. elektromechanikai,
-
21. muzikos vakarų vedėjas,
 22. jūrininkas,
 23. pedagogės (kelios, kalbų ir tikslųjų dalykų mokytojos),
 24. fizikas-elektromechanikas (baigęs universitetą),
 25. parduotuvės-salono vadovė,
 26. keli valstybinių įstaigų darbuotojai,
 27. motorų remontuotojas,
 28. medžio drožėjas,
 29. vitražų meistro padėjėjas,
 30. literatūros srities stilistas,
 31. kelios medicinos seserys,
 32. dvi ekonomistės (turinčios aukštąjį išsilavinimą),
 33. aukštosios mokyklos anglų kalbos dėstytojas,
 34. chirurgas (kaulų specialistas).

Benamiai, kurių specialybės nėra kvalifikuotos, iš pačių primityviausių tarpo, jie dažniausiai tose srityse nelegaliai uždarbiauja, o tie, kurių specialybės yra retos benamių tarpe, dažniausiai gyvena tik iš pašalpų ir labdaros.

Atskira problema liečianti rusakalbius benamius: dar gana daug yra tokių, kurie nei anksčiau, nei dabar nenorėjo mokytis lietuvių kalbos, ir dėl tos

priežasties atėjus Lietuvos nepriklausomybei prarado savo darbo vietas. Ką gi, neparaba sau pačiam ir šaliai kurioje gyvena, duoda nemalonus vaisius.

Šiuo metu benamiai eina mokytis į regioninių darbo biržų rengiamus nemokamus mokymus, nes pagal programą, jiems tai yra siūloma. Dažnai benamiai eina į tuos kursus tam, kad gautų besimokančiojo stipendiją. Nors yra benamių kurie įgyja pavyzdžiui plytelių klojėjo, dažytojo, siuvėjos ar virėjos specialybę, ir gavę, su darbo biržos pagalba, darbą po truputį išeina į naują gyvenimo tarpsnį, kuriame kasdienio gyvenimo kokybė jau turi visiškai kitą atspalvį.

Vieną jauną benamį teko matyti tik du kartus. Pirmąjį kartą pasirodęs, jis grįžo iš įkalinimo vietos, jis pasidomėjo kur galėtų gauti bet kokią ne kvalifikuotą darbą. Ypač jis norėjo darbo gamtoje. Jam buvo duotas vieno stambaus ūkininko telefono numeris. Kitą dieną jaunuolis atėjo ne paslaugos prašyti, o atsisveikinti ir padėkoti. Sekantį kartą, po dviejų savaičių, jaunuolis, apie 30 km., atvažiavo su pirmaisiais uždirbtais pinigais iš ūkininko pasakyti, kad jis yra gerai maitinamas, jam suteiktas troboje kambarys kur gali normaliai gyventi, jam leista laisvalaikio mokintis senųjų amatų. Jaunuolis skubėjo greičiau nupirkti doram ūkininkui lauktuvių, sau būtinų prekių ir grįžti atgal. Kaime jaunam žmogui atsivėrė perspektyvos į tolesnį gyvenimą.

Peršasi išvada: tam, kad žmogus neįklimptų į benamystės problemas, jis pats turi labai norėti gyventi kitaip, o visa supanti aplinka turi būti geranoriška ir gebanti pasiūlyti nors kažką konkrečiau.

Kalbant apie žmonių be nuolatinės gyvenamosios vietos specialybes šiuo metu, pirmoje eilėje reikia pasakyti, kad susidaro bendras vaizdas, kad visi jie nedirba ir ieško naudos sau nemokamu keliu. Po kurio laiko galima suprasti, kad daugelis norinčių dirbti nedirba, dėl to, kad jų buvę įgūdžiai šiandien jau nebeatitinka reikalavimų keliamų tos srities specialistui, be to ir senieji įgūdžiai yra užsimiršę, kadangi ilgai nebuvo praktikuojami.

Dėl nekompetentingumo, dauguma benamių pastovaus darbo ieško ilgai, be to dauguma jų neturi kantrybės ieškoti, nes turi priklausomybę nuo alkoholio, o tai trukdo. Dėl to gaunami darbai yra trumpalaikiai, ir tokie kur reikalinga paprasta fizinė darbo jėga, pavyzdžiui vyrams: iškrauti plytas iš sunkvežimio, išnešti šiukšles iš statybų teritorijų, padėti betonuotojams, mūriniams, kelininkams, šluoti gatves, o moterims tinka daugelis tų pačių darbų, tik jos dažnai renka miško gėrybes pardavimui, plauna maitinimo įstaigose indus, kartais prižiūri senus neįgalius žmones ir kita.

3.3. Profesijos įgijimo galimybės

Šiais laikais, kai Lietuva yra Europos Sąjungos narė, žmogui gauti įdomų ir gerai apmokamą darbą, nesant kompetentingu specialistu yra sunku. Lengviau tiems, kieno specialybė šalyje yra ypač paklausi. Tai statybininkų specialybės, aptarnavimo sferos darbuotojai, siuvimo įmonės, vairuotojai ir panašios. Benamiams šis klausimas visada buvo labai svarbus, nes jie patys suvokia, kad be darbo nebus uždarbio, o negaudami deramo uždarbio jie negalės susikurti savo pastovesnio ir saugesnio socialinio gyvenimo.

Kartais benamiai nebeateina gauti labdaros, kadangi regioninėje darbo biržoje baigę specialybės mokymosi kursus pradeda pagal tą specialybę dirbti. Tos specialybės dažniausiai yra tos, kurios Lietuvos darbo rinkoje yra pačios paklausiausios. Benamiai žinodami, ką anksčiau mokėjo dirbti paprastai tas pačias specialybes mokytis ir pasirenka. Jas per 3 mėnesių arba pusmečio kursus besimokantis benamis įsisavina ir jau gali pagal trišalę (darbdavys, darbo birža ir mokinytis) darbo sutartį pusę metų dirbti. Jei pusmečio bėgyje naujasis darbuotojas

dirba ir niekur nepabėga, tada dažniausiai yra jam pasiūloma pasirašyti pastovią darbo sutartį ir dirbuotis toliau. Be to benamiai mokymosi periodu gauna stipendiją, o darbo biržoje kas mėnesinę bedarbio pašalpą. tad išgyventi mokymosi periodu jiems neturi būti labai sunku.

Buvo atvejis, kai benamis, gyvenantis nakvynės namuose, neturintis jokių lėšų, pradžioje susitvarkė savo pamestus asmens dokumentus, paskui pradėjo lankytis regioninėje darbo biržoje, po mėnesio nuėjo į 3 mėnesių mūrininkų kursus (prieš daug metų buvo tą darbą šiek tiek dirbęs) ir juos pabaigė. Tuo po kursų pradėjo dirbti mūrininku, dirbo gerai, laikėsi darbo drausmės. Kartais paprašydavo padėti darbų vykdytojui. Pajamos buvo pakankamai didelės. Po metų jis jau pats dirbo darbų vykdytoju. Išsinuomojo gerą kambario butą. Dar po pusmečio nusipirko pigų automobiliuką į darbą važinėti. Kaip matome, per 1,5 metų žmogus susitvarkė darbo, pajamų ir gyvenamosios vietos klausimus. Tai pamokantis, labai retas, bet puikus pavyzdys likusiems benamiams.

Kalbant apie moteris benames, žinomas analogiškas atvejis, kai eidama, tokiu keliu, kaip minėtasis benamis – mūrininkas, moteris gavo pasiūlymą darbo biržoje laikinai (3 mėnesius) padirbėti Socialinės paramos centro viename iš skyrių pagalbine darbuotoja. Ji mielai sutiko. Darbuotoja buvo sąžininga, tvarkinga ir labai pareiginga. Jai buvo pasiūlyta dirbti pastoviai. Praėjo jau 2 metai, ši moteris dirba vienoje iš seniūnijų lankomosios priežiūros darbuotoja. Savo darbą mėgsta, periodiškai eina į specialius mokymus, kelia kvalifikaciją. Gyvena nebe vienuolių Teresiečių prieglaudoje, o gavo kambarį pas gimines, kuriems daug padeda slaugydama sunkų ligonį vakarais. Tikisi, kad vėliau gaus paskolą ir pirks butą.

Legali, ir mano manymu, pati tinkamiausia galimybė įgyti profesiją asmeniui neturinčiam pastovios gyvenamosios vietos yra: užsiregistruoti Lietuvos darbo biržos regioniniame skyriuje, pastoviai žymėtis nurodytu laiku, gauti kas mėnesį bedarbio pašalpą. Atsiradus pirmai galimybei eiti mokytis pageidaujamos specialybės į darbo biržos finansuojamus mokymus, kurių metu yra mokama mokinio stipendija. Baigęs apmokymų kursus mokinys gauna pažymėjimą liudijantį, kad jis yra praėjęs 3 mėnesių, 6 mėnesių ar ilgesnius profesijos įgijimo kursus, dokumente nurodoma specialisto kategorija.

Šis profesijos įgijimo būdas yra pigus, naudingas, bei patikimas, kadangi yra įstatymiškai aprobuotas. Mokinys žino, kad ne bus apgautas, nes mokysis pas atestuotus mokytojus, bei gaus valstybės pripažįstamą pažymėjimą.

Dėl aiškumo, apie Lietuvos darbo biržą reikėtų pateikti daugiau žinių. Taip skamba šios įstaigos prisistatymas jos tituliname interneto puslapyje:

„Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir jos 46 teritorinės darbo biržos savo veiklą pradėjo 1991 m. kovo 1 d.

Lietuvos darbo birža, įgyvendindama valstybines užimtumo garantijas darbo rinkoje, padeda ieškantiems darbo žmonėms įsidarbinti, aprūpina darbdavius reikiama kvalifikuota darbo jėga, įtraukia registruotus darbo biržoje asmenis į gyventojų užimtumo programas, moka bedarbiams nedarbo draudimo išmokas.

Visuomeniniais pagrindais prie darbo biržų veikia trišalės komisijos, sudarytos iš profesinių sąjungų, darbdavių bei valstybės valdymo organų atstovų, kurie periodiškai nagrinėja šalies bei teritorijų gyventojų užimtumo klausimus.“¹³

Lietuvos darbo birža turi strateginį veiklos planą 2006 – 2008 m. Šiame dokumente Lietuvos darbo biržos direktorius Vidas Šlekaitis savo žodyje mini:

„Remdamiesi Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2005 – 2007 m. strateginės veiklos planu, Lisabonos, Europos užimtumo strategijomis, Bendruoju programavimo dokumentu (BPD) ir gairėmis bei kitais Lietuvos darbo biržos veiklą

¹³ www.ldb.lt, titulinis lapas.

administruojančiais teisės aktais, mūsų institucija jau parengė antrąjį tokį dokumentą.“¹⁴

Kalbant apie Lietuvos darbo biržą, kaip apie pagrindinę ir didžiausią įstaigą, kuriai padedant asmuo be nuolatinės gyvenamosios vietos gali įgyti specialybę, reiktų paminėti tai, kad ši įstaiga turi misiją, kuri skamba taip:

„Lietuvos darbo biržos misija – didinti ieškančių darbo asmenų gebėjimus konkuruoti darbo rinkoje, teikti pagalbą jiems įsidarbinant ir padėti darbdaviams apsirūpinti reikiama darbo jėga, įvertinant vykstančius struktūrinius pokyčius šalies ūkyje.“¹⁵

Misija suprantama ir aiški, tačiau nemažiau svarbu, kaip sekasi ją vykdyti. Lieka tikėtis, kad benamiai drąsiai ir nedvejodami kreipsis į Lietuvos darbo biržą, ir su jos teikiama pagalba įgis įdomią, paklausią profesiją.

4. Poreikių įvertinimas:

4.1. Darbo paieška

Asmenys be nuolatinės gyvenamosios vietos ne visi nori susirasti darbą. Taip yra todėl, kad tam tikra benamių dalis nenori dirbti, nes yra įpratę gyventi ne dirbdami, o pastoviai besidairydami, tikėdamiesi pamatyti ką ir kur galima gauti nemokamai, kaip labdarą. Be to daugeliui yra tarsi atrofavęsis gebėjimas apgalvotai elgtis su pinigais. Gauti pinigai dažniausiai yra neapgalvotai iššvaistomi. Daugelis benamių dažnai užsidirba vienadieniuose darbuose, eidami padėti ką nors iškrauti ar pakrauti, išvalyti šiukšles statybų teritorijose ir kita. Dažniausiai, gavę atsiskaitymą, jie dvi paras „švenčia“, o po to vėl gyvena neturėdami lėšų.

Paklausti Nakvynės namų darbuotojai noriai papasakojo, kad jie jau žino dienas kada benamiai gauna bedarbystės, senatvės ar neįgalumo išmokas arba pašalpas. Tokiomis dienomis jie vakarais negrįžta į Nakvynės namus, nes taip „švenčia“, kad nebeturi nei noro nei jėgų pareiti, tad grįžta dar po paros. Tačiau, retai, bet pasitaiko, kaip paklausti darbuotojai pasakė, kad būna maždaug vienas daugiausia trys atvejai iš šimto, kad benamis pastoviai ieškotų darbo, jį radęs reguliariai į jį eitų.

Darbo paieškos galimybių yra įvairių. Visas populiariausias galima būtų išvardinti:

- skelbimai spaudoje, juk yra jau nemokamas laikraštis „15 minučių“, kurio kiekviename numeryje galime rasti ne vieną skelbimą, kur į darbą priimami žmonės neturintys jokios kvalifikacijos;
- skelbimai teritorinėje darbo biržoje, jų skelbimų lentose ten kaba ne mažai;
- prie pačios darbo biržos rytais atvažiuoja darbdaviai, kurie pasiūlo nekvalifikuotus vienadienius darbus;
- interneto svetainės, yra viena svetainė, kur nemokamai tam tikrom savaitės dienom nustatytom valandom, asmenys be nuolatinės gyvenamosios vietos gali pasinaudoti duomenų baze;
- naudinga informacija iš įvairiausių žmonių, žinomi atvejai, kai sėkmingai dirbantis benamis pagalbininku darbininku pasikviečia dar kelis benamius, kurie vėliau dirba jau kartu; kartais tiesiog pasiūlo darbą buvę kaimynai, giminės, nakvynės namų darbuotojai ar buvę darbdaviai;
- kartais atvažiuoja darbdaviai į Nakvynės namus ir pasiūlo trumpalaikius

¹⁴ www.ldb.lt, Strateginio veiklos plano 2006-2008 m. P. 3.

¹⁵ Ten pat, skyrius – Veikla.

darbus, tačiau tokios akcijos paprastai baigiasi tuo, kad po keleto dienų, kaip anksčiau pasakota, visa situacija, deja, išlikdavo nepakitusi.

Matome, kad darbo paieška gali būti vykdoma įvairiais būdais, tačiau svarbiausia sąlyga tai ieškančiojo noras pastoviai dirbti, tobulėti, kelti kvalifikaciją.

4.2. Maistas.

Kiekvienam žmogui, benamiui taip pat, gebėjimas pasirūpinti maistu yra gyvybiškai svarbus. Tiesa, benamis kuris dažniausiai neturi pakankamai lėšų tam, kad galėtų gyventi pilnavertį gyvenimą, maistu stengiasi pasirūpinti neišleisdamas pinigų. Būdų apsirūpinti nemokamu maistu yra nemažai. Toliau bus pateiktas aprašymas, kaip benamiai pasirūpina maistu.

- Populiariausias būdas pasirūpinti maistu, tai lankymasis visose įmanomose vietose, kur yra teikiama labdara maistu. Tai ir anksčiau aprašytos vietos, kur maistas teikiamas įvairių konfesijų vienuolių, o taip pat iš Savivaldybės biudžeto finansuojamas labdaringas maitinimas.
- Didieji prekybos tinklai, tai „Maksima“, „Norfa“, „Rimi“ ir „Iki“, laiko didžiulius maisto kiekius. Visi maisto produktai turi galiojimo terminus. Reiškia, kai maisto produktui galiojimo terminas pasibaigia, jį reikia pašalinti nuo lentynų, nepriklausomai nuo to ar tas produktas sugedo ar ne. Kai kurių maisto produktų gamintojai neparduotų maisto produktų atgal nepriima. Tokiais atvejais tie maisto produktai turi būti likviduojami. Benamiai tai žino, todėl susitaria su parduotuvių pardavėjais ir krovikais kada jiems prieiti prie tarnybinių parduotuvės durų, kur būna atvežamos prekės. Atėję nurodytu laiku, dažniausiai tai būna vakarais, jie gauna įvairių maisto produktų, kartais labai daug. Tada jie džiaugiasi, suprasdami, kad ne visus tuos maisto produktus galėjo sau leisti nusipirkti mažai uždirbantis žmogus. Tai brangūs vaisiai, jogurtai, pieno produktai, duonos produktai, rūkyta žuvis, sultys, konservai ir daug kitų produktų.
- Žymiai retesni atvejai, kai benamiai prašo pinigų maistui iš praeivių. Tai jiems mažiau patogus būdas nusipirkti maisto nes reikia prašyti, o daugelio leksikonas prastai išvystytas. Be to šioje srityje žymiai sėkmingiau darbuojasi elgetaujantys benamiai, kurie yra tarsi atskira bendruomenė, žinanti savo darbo taisykles ir elgesio kanonus.
- Paskutinis paminėtinas benamių maitinimosi šaltinis yra mažiausiai estetiškas. Tai – rausimasis šiukšlių konteineriuose, kur tikimasi rasti gerų maisto likučių. Žinoma, kartais benamiai konteineriuose randa ir vertingų daiktų, kuriuos kas nors pametė ar per klaidą išmetė.

Paminėtina ir tai kaip benamiai gauna Savivaldybės finansuojamo maitinimo talonus į valgyklas. Ten jie kiekvieną darbo dieną nuo 11 iki 13 valandos gali papietauti. Tokios valgyklos buvo dvi – viena Naujojoje Vilnioje, o kita Lazdynų rajone. Į vieną iš valgyklų talonai buvo dalinami pirmadieniais ir trečiadieniais nuo 10val. iki 11val., o į kitą antradieniais ir ketvirtadieniais nuo 8.30val. iki 10val. Talonai būdavo dalinami dviejuose specializuotose nakvynės namuose, vienuose į vieną valgyklą, o kituose į kitą. Tos valgyklos skyrėsi savo dalinamu maistu, todėl ir talonų paklausa, benamių tarpe, buvo skirtinga.

Benamius, kurie gaudavo talonus maistui, galima suskirstyti į tam tikras kategorijas pagal požymį. Žiūrint kokios kategorijos yra klientas, nuo to priklausydavo už kokį laiko tarpsnį jis gaus maisto talonus. Tos, sąlyginai pavadinkime, kategorijos būtų tokios:

1. Mamos gaunančios paslaugą už vaikus, jos pateikdavo vaiko dokumentą (pasą arba gimimo liudijimą);

2. Besimokantys asmenys darbo biržos mokymuose, jie pateikdavo pažymą arba specialią kortelę, kurioje visada buvo nurodyta mokymosi įstaiga, specialybė ir mokymosi trukmė.

3. Pirmos, antros arba trečios grupės neįgalieji benamiai, pateikdavo galiojantį neįgalumą patvirtinantį pažymėjimą arba specialią pažymą.

4. Pensininkai, pateikdavo pensininko pažymėjimą.

5. Bedarbiai, pateikdavo galiojančią darbo biržoje gautą pažymą. Jos galiojimo laikas 14 dienų.

Kiekvienas asmuo neturintis gyvenamosios vietos turėdavo pateikti pasą arba asmens identifikacinę kortelę, o jei neturėdavo tuomet laikinąjį asmens pažymėjimą ir gyvenamosios vietos deklaraciją, gautą pasų poskyryje ir patvirtinančią, kad šis asmuo nėra deklaravęs gyvenamosios vietos, o registruotas yra prie miesto Savivaldybės.

Visuomet būdavo keletas klientų, kurie talonus nemokamam maitinimui gaudavo išimties tvarka, kadangi jiems trūkdavo kurio nors dokumento, bet jų esama situacija buvo žinoma Socialinės paramos centre.

4.3. Psichologinė pagalba

Asmenys be nuolatinės gyvenamosios vietos nesikreipdavo arba kreipdavosi itin retai norėdami, kad jiems būtų suteikta psichologinė pagalba. Ši svarbi pagalba buvo teikiama keliose vietose. Viena iš jų tai prie Socialinės paramos centro esanti tarnyba „Parama“, ji buvo Žemaitijos gatvėje 6, dabar persikėlusi į Kauno g. 3/26, 3 aukšte. Kita vieta buvo prie specializuotų nakvynės namų „Sala“, sambūris „Kryžkelė“, Kosciuškos g. 8a, ši vieta daugiau skirta asmenims turintiems priklausomybę nuo alkoholio. Be to jau kelinti metai veikia psichologų tarnyba esanti Socialinės paramos centro struktūriniu padaliniu. Taip pat psichologas budi ir naujosiose Nakvynės namų patalpose Vilkpėdės gatvėje.

Atskirai dar galima paminėti, kad Vilniaus miesto Savivaldybė yra įsteigus nemokamą psichologinės pagalbos liniją telefonu. Tačiau benamiai ja nesinaudoja arba retai ja pasinaudoja jaunesnio amžiaus benamiai, kuriems tokios naujovės labiau suprantamos nei vyresniems.

Paminėtinas pavyzdys, kai jaunas vyras, benamis, Nakvynės namų gyventojas nusižudė šokęs po traukiniu. Jis negalėjo susitaikyti su mintimi, kad jis, buvęs įmonės vadovas, dabar išsiskyręs su buvusia šeima, turi gyventi kartu su benamiais, naudotis labdara, maitintis už maisto talonus ir kita. Nepriprato žmogus prie tokio gyvenimo būdo, psichologinė krizė gilėjo. Kaimynai jį kalbino nueiti pas psichologus, nes pajuto, kad jis naktimis neužmiega, blaškosi, atvirai bendrauti ne linkęs, vis labiau užsidaro savyje. Pačiam pristigo noro ar ryžto kreiptis į psichologus. Rezultate – tragiška baigtis. Jei jis būtų bendravęs su psichologais, gal būtų šiandien gyvas.

Daugeliui benamių dažnai atrodo, kad jie niekam nereikalingi, kad jų trapi egzistencija nėra verta dėmesio, o psichologai jiems niekuo negali padėti. Tačiau svarbu yra tai, kad didelis psichologinis benamių ryšys atsiranda su žmonėmis kurie jiems teikia socialinę pagalbą. Todėl, daugelio socialinių darbuotojų manymu, jiems reikalinga lankyti specialius psichologijos kursus, nes jie daugiausiai bendrauja su benamiais išklausydami jų skundus, barnius ir prašymus. Benamiai daug metų negali pamiršti darbuotojų su kuriais buvo geras, ramus, draugiškas bendravimas. Jie tokius darbuotojus vieni kitiems giria, jais žavisi, rekomenduoja naujai atsiradusiems benamiams į juos kreiptis sprendžiant savo problemas. Viskas, kas būdinga kiekvienam žmogui, ne svetima ir benamiams. Dažnai jie informaciją ar

juos liečiančias naujienas priima itin jautriai, tad su jais bendraujantis žmogus turėtų būti socialinis darbuotojas su psichologiniu paruošimu.

4.4. Įvairios paslaugos (maitinimo, higienos, konsultacinės, alkoholikams, narkomanams, smurtą patyrusioms šeimoms/motinioms ir pan.)

Apie maitinimo paslaugas jau kalbėta šio skyriaus 2 dalyje, tačiau galima dar vieną maitinimo paslaugą paminėti. Tai antrus metus veikianti maitinimo paslauga vakarais Nakvynės namuose. Tiksliau tariant, tą paslaugą iš Socialinės paramos centro perėmė Vilniaus miesto Savivaldybės Socialinės paramos skyrius. Deja, šis skyrius daug kur dubliuoja Socialinės paramos centro funkcijas.

Nuo 1999 m. iki 2004 m. maistas buvo dalinamas benamiams kiekvieną darbo dieną pietų metu. Benamių susirinkdavo žymiai daugiau, nei susirenka paskutiniuju laikotarpiu, kai šią paslaugą iš Socialinės paramos centro perėmė Savivaldybės Socialinės paramos skyrius.

Kai maistas buvo dalinamas specializuotuose nakvynės namuose Kosciuškos g. 8A, dienos metu, benamiams ateiti papietauti iš visų miesto vietų buvo daug patogiau, nei važiuoti į Nakvynės namus, kurie yra Naujojoje Vilnioje A.Kojelavičiaus g. 50, vakare apie 20 val. Maža to, atsirado benamių kurie nuvažiavo ir į naująją vietą gauti labdaringos vakarienės, tačiau vietoje paaiškėjo, kad produktai bus dalinami tiems benamiams, kurie nakvoja šiuose Nakvynės namuose. Žmonės, kurie nesinaudojo Nakvynės namų teikiama apnakvindinimo paslauga, o kur nors nuomojo būstą ar laikinai gyveno prisiglaudę pas gimines ar draugus, pasijuto atstumti ir paniekinti. Juk tie žmonės sudarė valstybei mažiau rūpesčių, nes jie patys sugebėjo rasti nakvynės vietą. Tai, kad jais nebuvo kaip anksčiau pasirūpinta, rodo, kad teikiama paslauga regresavo, tapo nedemokratiška.

Higienos paslauga, galimybė asmeniui be nuolatinės gyvenamosios vietos kartą per mėnesį nemokamai nueiti į pirtį, buvo teikiama Socialinės paramos centro. Ši paslauga taip pat atiteko Savivaldybės socialinės paramos skyriui, tačiau nuo to pati paslauga nei kiek ne pagerėjo. Pirčių, kuriuose galėdavo lankytis benamiai, pradžioje buvo trys, skirtingose miesto vietose, deja nuo 2005 metų tokia pirtis liko viena.

Įdomu, kad vieno pirties talono valstybės nustatyta kaina visad buvo 3,50 lito, mažiausiai penkių metų bėgyje ši suma nesikeitė, nors šalyje visos kainos kilo. Asmeniui kartą į mėnesį būdavo išduodami du tokie talonai, kurių bendra vertė 7 litai. Asmuo turėjo teisę nueiti į pirtį du kartus per mėnesį, jei kiekvieną kartą primokės prie vieno talono grynais pinigais 3.50 lito.

Konsultacinės paslaugos benamiams reikalingos kasdien. Jie domisi viskuo kas galėtų pagerinti jų gerbūvį. Todėl, iš socialinių darbuotojų patirties žinoma, kad geriausia būtų, jei bet kuris socialinės įstaigos darbuotojas turėtų kuo daugiau žinių apie paslaugas teikiamas benamiams ir galėtų kompetentingai atsakyti į visus jiems pateiktus klausimus.

Benamiai konsultuojami Vilniaus Socialinės paramos centre, kuris yra Kauno g. 3/26. Prie 1 ir 2 langelio teikiamos konsultacijos socialinės paramos klausimais, o prie 3 ir 4 langelio konsultuojama išmokų ir kompensacijų klausimais. Taip benamiai turi gauti bendrą informaciją Vilniaus Savivaldybėje, kuri yra adresu Europos aikštė 3. Pradžioje jie turėtų kreiptis į darbuotojas teikiančias bendrą informaciją 1 aukšte, o tikslesnę informaciją jie gauna prie nurodyto langelio, žiūrint kokių klausimų yra kreipiamasi.

Visame mieste yra išsidėsčiusios seniūnijos, kuriose benamiai taip pat gali gauti juos dominančios informacijos. Kaip seniūnijoje, taip ir Socialinės

paramos centre, jie gali parašyti prašymą, kuriame gali išdėstyti prašymą dėl kokios nors socialinės paramos.

Asmenys turintys priklausomybę nuo alkoholio arba nuo narkotikų gali kreiptis į daugelį vietų, kur jie bus priimti, išklausti, bus pasiūlyta parama, teikiamos rekomendacijos.

Socialinės paramos padalinys „Parama“ priima žmones iš rizikos šeimų, kuriose susiduriama su alkoholizmo problema, gali apsilankyti ir pavieniai žmonės. Klientai gali nesakyti savo tikrojo vardo bendraujant. Laikomasi konfidencialumo sutarties. Jie vaikšto į individualius užsiėmimus, kurie padeda įveikti priklausomybę ar sureguliuoti santykius šeimoje.

Kalbant apie narkomanus svarbu paminėti Lietuvos AIDS centrą, kuris buvo įkurtas 1989 m. Vienas iš svarbiausių Lietuvos AIDS centro rūpesčių yra narkomanai, kurie yra viena iš ŽIV/AIDS plitimo rizikos grupių. Šis centras, išanalizavęs narkomanų poreikius ir siekdamas užmegzti artimesnį ryšį su jais, 1992 m. pirmasis Lietuvoje įkūrė Narkomanų psichologinės – socialinės reabilitacijos bendruomenę. Pagrindiniai tikslai yra padėti žmonėms gyventi blaiviai, ir sukurti mokymo bazę narkomanijos prevencijos bei gydymo specialistams.

Lietuvos AIDS centro Narkomanų socialinės reabilitacijos bendruomenė šiuo metu vykdo ilgalaikę stacionarinę psichologinę – socialinę reabilitaciją, taip pat veikia dienos centras paauglėms mergaitėms „Pasaka“. Taip pat yra rengiamos įvairios akcijos rizikos grupių asmenims – kaliniams, romams ir kt.

Lietuvos AIDS centro padalinys Narkomanų socialinės psichologinės reabilitacijos bendruomenė įsikūrus Nugalėtojų g. 3, Vilniuje.

Komandiruotės metu teko būti šioje bendruomenėje, išklausti paskaitas narkomanų reabilitacijos tema, konsultuotis su dirbančiu psichologu, kuris atvirai pristatė labai įdomius ir efektingus savo darbo metodus. Šioje įstaigoje pastoviai gyvena 30 narkomanų, jie bet kuriuo metu gali nueiti pas psichologą ir su juo bendrauti. Čia atvažiuoja narkomanai ir iš kitur pasikonsultuoti su psichologu ir tiesiog pabūti kitokioje aplinkoje norėdami nors per vieną valandą pasisemti stiprybės kitokioje aplinkoje. Iš keleto narkomanų bendruomenių Lietuvoje, ši pagal savo globotinių atkritimo duomenis yra garbingoje pirmoje vietoje.

Antrąją vietą užima Ignalinos rajono priklausomybių reabilitacijos bendruomenė „Meikštų dvaras“. Tai didžiausias priklausomybių reabilitacijos centras Lietuvoje. Jame vienu metu gyvena daugiau kaip 30 turinčių priklausomybę nuo narkotikų ar alkoholio žmonių. Jų amžius nuo 16 iki 43 metų. Teko su darbo vizitu lankytis ir šioje įstaigoje. Tai palieka nepaprastą išpūdį: daug dirbantys daržuose, sportuojantys, dirbantys dvaro atstatymo darbuose, auginantys žirgus, didžiulę avių bandą, kuriantys amatininkų dirbinius, palaikantys vieni kitus buvę narkomanai. Ten priimami vidutiniškai 3 priklausomybę turintys žmonės per metus ir iš kaimyninių šalių.

Paminėtinas ir Lietuvos pagalbos narkomanams fondas. Jis įsteigtas 1992 m. narkotikų vartotojų motinų iniciatyva. Dauguma fondo narių dirba narkomanų reabilitacijos bendruomenėje jau apie 12 metų. Pagrindinis fondo tikslas – kaupti lėšas ir panaudoti jas teikiant materialinę, socialinę ir moralinę pagalbą žmonėms, nusprendusiems atsisakyti vartoti narkotikus, ir jų šeimos nariams. Paskutiniaisiais metais fondo prioritetinė veikla – narkomanų reabilitacijos bendruomenių steigimas ir esamų bendruomenių globa. Šis fondas įsikūręs Sapiegos g. 3/2-19, Vilniuje.

Dar paminėtina nuo narkotikų turintiems priklausomybę asmenims gydymo programa pagrįsta medicininio preparato metadono vartojimu. Nors šis gydymo metodas naudojamas senai, deja, jis nepilnai pasiteisino. Šis preparatas sukurtas JAV, gydymas pavadintas metadono vartojimo programa. Negerovė ta, kad

narkomanas nevartodamas savo įprastų narkotinių medžiagų įgyja priklausomybę nuo metadono preparato. Manychiau, kad toks gydymo būdas turėtų būti visiškai įstatymiškai uždraustas, gydant ligonius augalinės kilmės, homeopatiniais vaistais.

Toliau atkreipkime dėmesį į asmenis turinčius priklausomybę nuo alkoholio. Jiems irgi yra kur kreiptis. Pati didžiausia organizacija Lietuvoje teikianti alkoholikams pagalba yra Anoniminių Alkoholikų draugija. Tai yra visą pasaulį apimanti draugija, kurios būstinės yra tankiai paplitusios po visą Lietuvą. Pažymėtina, kad šios draugijos centrai Lietuvos piliečių yra atidaryti Anglijoje, Airijoje, JAV ir kitose šalyse.

Pacituosiu trumpą Anoniminių Alkoholikų draugijos pristatymą:

„Anoniminiai Alkoholikai – tai draugija vyrų ir moterų, kurie dalijasi savo patirtimi, jėgomis ir viltimi, norėdami padėti sau ir kitiems sveikti nuo alkoholizmo.

Vienintelė sąlyga būti draugijos nariu – noras mesti gerti. Anoniminiai alkoholikai nemoka nei stojamojo, nei nario mokesčio. Mes išsilaikome iš savo pačių įnašų.

Anoniminių alkoholikų draugija nesusijusi su jokiais sektomis, tikybomis, politika, organizacijomis ar įstaigomis, vengia bet kokių ginčų, neremia jokių judėjimų ir jiems neprieštarauja.

Mūsų pagrindinis tikslas – būti blaiviems ir padėti kitiems alkoholikams pasiekti blaivybę.“

Anoniminių Alkoholikų tarnybos biuras yra įsikūręs: Krokuvos g.2/30 – 37, Vilniuje. Alkoholikų 12 žingsnių sveikimo programa įdėta į priedus (2lapai).

Yra daugiau organizacijų, kur asmenys turintys priklausomybę nuo alkoholio gali ieškoti paramos, pasikonsultuoti, pavyzdžiui viena jų yra prie Vilniaus Nakvynės namų esanti organizacija „Kryžkelė“, į ją dažnai kreipiasi alkoholikai kurie yra benamiai. Taip pat tokias paslaugas teikia gydytojai ir psichologai dirbantys psichoneurologinėse ligoninėse.

Dabar aptarkime paslaugas teikiamas smurtą patyrusioms šeimoms ar motinoms. Tokias paslaugas teikianti organizacija yra Vilniaus Arkivyskupijos Caritas Motinos ir vaiko globos namai. Juose siūloma pagalba moterims. Teikiamos informavimo, konsultavimo ir socialinės pagalbos paslaugos. Organizacija įsikūrusi Odminių g. 12, Vilniuje.

Taip pat minėtas paslaugas teikia Vilniaus miesto Savivaldybės Motinos ir vaiko pensionas, kuris įsikūręs Vytenio g. 45. Jame teikiamos šios paslaugos:

- informavimo ir konsultavimo;
- socialinės pagalbos;
- psichologo konsultacijos;
- medicininė pagalba;
- teisininko konsultacijos;
- esant būtinybei, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugos;
- darbo terapijos paslaugos;
- dalyvavimas savipagalbos grupių susibūrimuose.

Svarbu pastebėti ir tai, kad prie Lietuvos Respublikos Seimo veikia lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, į kurią gali kreiptis kiekvienas šalies gyventojas, kai yra pažeidžiamos jo lygių teisių galimybės. Šiai Tarnybai vadovauja Seimo narė Aušrinė Burneikienė. Kreipiamasi į šią tarnybą raštu, tačiau žmonės ateina per priėmimo valandas konsultuotis dėl iškilusių problemų. Pradžioje į lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą buvo kreipiamasi retai, tačiau paskutiniųjų dviejų metų laikotarpyje žmonės tapo drąsesni, ir kreipiasi pagalbos dažniau.

3. Lietuvos socialinio dugno modelis. Tyrimas: benamių tipologija

Matant asmenis be pastovios gyvenamosios, teikiant jiems socialines paslaugas darbuotojas pastebi jų panašumus ir skirtumus. Benamiai tarpusavyje bendraudami supanašėja, tačiau ne visi. Yra dalis benamių kurie nemėgsta susibūrimų, vengia pokalbių, nenori apie save pasakoti, kadangi dažnas sunkiai išgyvena savo gyvenime įvykčiusius pasikeitimus į blogesnę pusę. Tokio tipo benamių nėra daug, tačiau jų tipas įdomus tuo, kad jie visai nepanašūs į tuos kurie turi, ar anksčiau turėjo, priklausomybę nuo narkotinių medžiagų ar alkoholio. Tačiau krinta į akis ir tie benamiai, kurie yra tariamai linksmi, daug kalbantys, klausinėjantys, daug kuo besidomintys. Tačiau tokių benamių tikrasis būdas dažnai yra slepiamas po linksmų kalbų skraiste.

Dirbant su benamiais virš šešių metų buvo tinkamos sąlygos juos stebėti ir fiksuoti įvairias jų elgsenos apraiškas, charakterių savybes, bei polinkius, kitaip tariant atlikti nepriklausomą monitoringą. Susumavus turimą medžiagą išėjo dešimt benamių tipų. Tie tipai gali būti ne vienalyčiai, jie gali būti ir tarpusavyje susimaišę. Čia pateikiamas tų tipų sąrašas, kuris bus panagrinėtas kiek detaliau.

1. Visuomenės „vampyrų“.
2. „Slidūs prisitaikėliai“, „pasalūnai“.
3. Žlugę mokslininkai, verslininkai.
4. Buvę kariškiai.
5. „Amžini“ kaliniai.
6. „Nepagydomi“ ligoniai.
7. „Pastovios“ mamos.
8. Elgetos ir valkatos.
9. Buvę vaikų namų auklėtiniai.
10. „Vargo pelės“.

1. **Visuomenės „vampyrų“**, kaip nesunku suprasti, visa jų gyvensena parodo, kad jie pastoviai yra būsenoje, kuri yra panaši į tykojimą, siekiant bet kurią minutę gauti kokios nors naudos iš juos supančios aplinkos. Jie nesijaučia šalies piliečiais, visuomenė, jiems yra kaip plokštuma kuria jie vaikšto ir stengiasi viską kas yra gero, naudingo ar vertingo susirinkti, pačiupti ir tuoj pat pasisavinti. Šio tipo benamiai nieko neduoda, jie visada ima. Jie dažnai sako frazę „valstybė mus privalo išlaikyti“, tačiau išgirdę klausimą pavyzdžiui tokį „o ką pats galėtum duoti ar pasiūlyti valstybei?“ jie tampa suirzę, nepatenkinti, kartais agresyvoki. Aišku, į klausimą neatsako nieko. Jų net eisena savotiška, kai jie skuba iš vienos labdaringos pietus duodančios įstaigos į kitą jie tarsi bėga, tarsi eina. Tai bandymas bėgti vis klumpant. Tai ir atskleidžia jų savastį. Jie panašūs į uodus, kurie geria gyvų sutvėrimų kraują, ne kol pasisotina, o tol kol patys dar gali pajudėti. Gaila šių žmonių ne tiek dėl to, kad jie vis eina nuo vienos labdarą teikiančios vietos iki kitos, bet dėl to, kad jie gali dar dirbti nesudėtingus darbus, nes dar turi jėgų, tačiau nejaučia vidinio poreikio dirbti.

2. **„Slidūs prisitaikėliai“, „pasalūnai“** – tai toks benamių tipas, kuris kaip chameleonas gamtoje, taip šie benamiai visuomenėje prisitaiko prie aplinkos ir aplinkybių. Kai prisitaikyti nesigauna, stengiasi greitai pasišalinti, tarsi bijotų, kad jų elgseną gali kas nors perprasti. Šio tipo benamiai moka prisitaikyti prie esamos situacijos atėję socialines įstaigas, kur jie gali gauti parama pinigine pašalpa. Jie parašo prašymą piniginei pašalpai gauti, nurodo priežastis kurias sunku patikrinti,

pavyzdžiui jie gali parašyti, kad buvo užpulti ir apvogti, tą dieną, kai gavo bedarbio pašalpą. „Slidūs prisitaikėliai“ todėl, kad jie „slidžiai“ gali klaidinti kitą asmenį, kad gautų sau naudos, pavyzdžiui iššaukdami sau gailestį papasakoję nebūtą istoriją, o paskui paprašę pagalbos ir ją gavę greitai dingti iš akiračio. O „pasalūnais“ juos dar galima pavadinti todėl, kad jei bus patogi situacija, jie gali tarsi iš pasalų užsipulti silpnesnį žmogų, jį išgąsdinę, gauti iš jo naudos. Tai panašu į plėšiko psichologiją. Be to, šio tipo asmenys kaip ir dauguma kitų benamių, visada žymisi darbo biržoje, kaip bedarbiai. Tačiau darbo pasiūlymai jų nedomina, jie sudaro įvaizdį, kad jiems tinkamo darbo niekad nepasiūlo, kai iš tiesų jie nori gyventi nedirbant, bet visais įmanomais gudriais būdais prasimanyti lėšų nerūpestingam gyvenimui.

3. **Žlugę mokslininkai, verslininkai.** Tai tie benamiai kurie praeityje dirbo mokslinį darbą arba buvo verslininkai. Tokių yra labai mažai, vienetai. Tačiau juos paminėti yra prasmė, nes tai pavyzdžiai liudijantys staigų lūžį žmogaus gyvenime.

Tokio mokslininko pavyzdys, tai aukštą mokslinį vardą turintis filologas, gyvenęs pačiame Vilniaus centre, o pastaruosius metus gyvenantis gyvenamojo namo sandėliuke. Šio mokslininko žmona norėjo pradėti savo verslą, todėl užstatė komerciniam bankui butą ir gavo paskolą. Verslas nesisekė, skolinti pinigai pasibaigė. Bankui atiteko butas. Šeima išsiskyrė, žmona išvažiavo į kaimą pas gimines, o senyvo amžiaus vyras liko vienas gatvėje.

Taip pat yra buvusių verslininkų, kurių veikla patyrė sukrėtimus ir žlugo. Pradingdavo uždirbtos lėšos, o buvę verslininkai atsidurdavo benamių tarpe. Pastebėta, kad tie žlugę verslininkai būdavo neturintys aukštojo išsilavinimo. Reiškia, neturėjimas pakankamo kiekio žinių yra didelis trūkumas versle, dėl kurio verslo įmonę gali ištikti bankrotas.

4. **Buvę kariškiai.** Tokio tipo benamių nėra daug, be to jų po truputį mažėja. Tai buvę sovietinės armijos kariškiai, kurie nepasitraukė į Rusiją ar į kitas šalis, po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo. Dažniausiai šie benamiai neturintys jokios specialybės, nes dauguma jų nuo 18 metų tarnavo armijoje, paskui joje liko siekti karininko karjeros. Mokytis Lietuvoje nenorėdavo, kadangi prastai mokėdavo lietuvių kalbą. Nemokant kalbos rasti gerą darbą yra sunku. Be to, specialybių mokymai darbo biržoje vyksta valstybine lietuvių kalba. Taip užburtas ratas ir užsidaro. Dar blogiau, kad buvę karininkai susidūrę su tokia situacija dažnai įklimpdavo į alkoholizmo liūną. Tai situaciją tik dar labiau sukomplikuodavo.

5. **„Amžini kaliniai“**, tai tas tipažas, kuris benamių tarpe pasitaiko labai dažnai. Todėl skirkime jiems truputį daugiau dėmesio. Tai žmonės, kurie dažniausiai neturi artimųjų, arba jų artimieji yra nutraukę su jais santykius, kadangi dažnai pasikartojantys teistumai neleidžia žmogumi pasitikėti. Panaudotas žodis „amžini“, nes šio tipo benamiai dažniausiai yra ne kartą teisti už įvairius nusikaltimus, be to patys pripažįsta, kad teks ir vėl būti teisiamam, kadangi toks jau jų gyvenimo būdas. Dažnai jie patys sakydavo „pabuvau laisvėje ir vėl grįšiu į antrus namus“. Paklausti, kodėl taip samprotauja, nejau nemato jokių geresnių perspektyvų, jie paprastai atsako „kalėjime yra stogas virš galvos, šilta, geras maitinimas“. Matome, kad „amžinių kalinių“ tipo benamiams mažai kas rūpi, jie galvoja tik apie elementariausius fiziologinius egzistencinius dalykus, tai yra apie šiltą būstą ir maistą. Dauguma šio tipo žmonių turi priklausomybę nuo alkoholio arba nuo narkotinių medžiagų. Todėl klausimas kur ir kaip gauti svaigalų dažniausiai jiems yra kasdienis. Dažniausiai šių benamių gyvenimas baigiasi nuo apsinuodijimo alkoholiu arba nuo bet kokios ligos, kuri atsirado visiškai išsekus organizmo gyvybinėms galioms. Su didžiąja dauguma šių benamių socialiniams darbuotojams dirbti būna sunkiau nei su kitais, kadangi jie dažnai padaro smulkius ir vidutinius nusikaltimus. Įvairaus pobūdžio vagystės, chuliganizmo pasireiškimai ar apgaulės

yra dažni reiškiniai šių benamių kasdienybėje. Be to, bendraudami tarpusavyje jie dažnai laikosi nerašytų kalinių bendravimo taisyklių, kurias vadina „sampratomis“. Tokiu būdu jie save tarsi atskiria nuo visuomenės, plačiąja prasme, sudarydami patiems sau papildomas kliūtis, užsidarydami specifiniame savo mikropasaulyje.

6. **„Nepagydomi“ ligoniai.** tai specifinis benamių tipažas, kuris kaip matome iš sąlyginio pavadinimo, yra pastoviai sergantys ir nepasveikstantys asmenys. Šie benamiai išmokę ir įpratę sureikšminti savo buvusias traumas ar negalavimus, pateikdami jas kaip visa griauinantį faktą jų gyvenime. Todėl jie eina į jiems žinomas socialines įstaigas prašydami, o kartais ir reikalaudami suteikti jiems maksimalią socialinę pagalbą, kadangi jie prisistato kaip visai nedarbingi, sunkiai sergantys, o jų bėdos daugiau niekam nerūpi. Taip jie gauna kompensacijas vaistams, kuriuos, manoma, gali panaudoti ne pagal paskirtį, tai yra parduoti kitiems asmenims mažesne kaina nei vaistinėje, o patys už gautus pinigus nusipirkti svaigalų. Dauguma šio tipo benamių turi priklausomybę nuo alkoholio. Dažnai šie žmonės, kaip ir dauguma benamių, gyvena nepakankamai higieniškai, todėl ir jų ligos progresuoja. Apsilankę pas gydytojus jie stengiasi gauti pažymą atspindinčią jų sunkią sveikatos būklę, bei receptus vaistams. Vaistai, tokioje įstaigoje kaip Socialinės paramos centras, Bendruomenės socialinių paslaugų skyriuje, būna išimties tvarka padengiami Vilniaus m. Savivaldybės biudžeto lėšomis. Dažniausiai šios paslaugos prašantieji benamiai yra vis tie patys asmenys. Socialinio darbo specialistas su receptais eina į vaistinę ir nuperka tokiam asmeniui gydytojo išrašytus vaistus. Paskui benamis pasirašo, kad vaistus gavo ir išeina. Tolesnis etapas yra nežinomas, tad vaistai bus panaudoti pagal paskirtį ar ne, tai žino tik pats benamis.

Kita šio tipo benamių, žinoma kaip ir visų kitų benamių, problema yra atėjęs šaltasis metų laikotarpis, kai reikia pasirūpinti geresniu gyvenamuoju būstu. Tada, taip vadinami „nepagydomi“ ligoniai stengiasi pakliūti į ligonines, kur bus šilta, švaru, jie bus maitinami. Kartais jiems pavyksta gauti gydytojų nukreipimus gydytis stacionariai. Tuomet tokių asmenų socialinių tarnybų darbuotojai nemato nuo 1 iki 3 mėnesių.

7. **„Pastovios“ mamos.** Tai tokių benamių tipas, kurios dažniausiai vienos augina mažamečius vaikus, gauna motinystės pašalpas ir kitą socialinę paramą. Tikrinant šių benamių dokumentus galima įsitikinti, kad šių mamų amžius dažniausiai yra nuo 17 iki 40 metų amžiaus, o dažniausiai paramos kreipiasi 18 – 25 metų jaunos mamos. Dauguma šio tipo moterų nedirba ir nesimoko, yra neištekėjusios arba išsiskyrusios. Jos dažniausiai nebeplanuoja mokytis, o darbo tema jas domina tiek kiek galimos bedarbio pašalpos gavimas. Ateityje, kai vaikai bus vyresnio amžiaus ir nutrūks motinystės pašalpų mokėjimas, joms teks susidurti su regioninės darbo biržos teikiamomis paslaugomis, nes jei kartą per mėnesį nesilankys ir nesižymės darbo biržoje, jos praras skiriamą bedarbio pašalpą.

Atsiranda tokių mamų, kurios augina ne 1 ar 2 vaikus, o jau turi 5, net 6 vaikus. Šios daugiavaikės benamės moterys tikisi, kad visada galės išgyventi iš gaunamų motinystės pašalpų. Ar dažnai jos susimąsto apie savo vaikų tolimesnį gyvenimą, ką jos galės duoti savo būriui vaikų be valstybės pašalpos ir nemokamo laikino gyvenamojo būsto. Ar tie vaikai užaugs sveiki, ar galės gauti pilnavertį išsilavinimą, kur ir kokioje aplinkoje jie gyvens ir dirbs? Žinoma, kiekviena „pastovioji“ mama turėtų ieškoti atsakymų į šiuos klausimus.

8. **Elgetos ir valkatos.** Šis benamių tipas yra labiausiai pastebimas miesto gatvėse, kadangi valkataujantys benamiai dažniausiai matomi prie šiukšlių konteinerių gyvenamųjų namų ir įstaigų kiemuose, o elgetaujantys piliečiai dažniausiai įsitaiso reprezentacinėse miesto vietose ir sėdėdami laukia aukų. Šie benamiai ryškiai skiriasi nuo kitų tipų benamių tuo, kad jie užsiima savotiška veikla. Elgetaujantis benamis, kaip šiame darbe minėta anksčiau, dažniausiai neis gauti

nemokamos labdaros, todėl, kad jam gaila laiko. Nepriklausomai nuo to elgeta yra jaunas žmogus, senukas ar senutė, jie brangina užimtą elgetaujančiojo vietą, kurią apieisti dienos metu yra nuostolinga. Elgetaujantys benamiai yra patys nekalbiausi, nes nenori atskleisti žinių apie savo pastovų užsiėmimą. Visų benamių tarpe yra žinoma, kad elgetaujantys asmenys turi geriausią uždarbį. Pašnekinus elgetą prie Aušros vartų pavyko sužinoti, kad jis, kaip ir greta išmaldos prašanti senutė neitų dirbti net ir už tūkstantį litų per mėnesį, nes jų išmalda per tokį laikotarpį sudaro didesnę sumą. Tai kelia nuostabą, bet ir tai dar ne viskas ką reikėtų pasakyti apie elgetas. Pabendraavus su Vilniaus viešosios policijos pareigūnais, kartu vykdant tvarkos palaikymo reidus Vilniaus centre ir senamiestyje, pavyko sužinoti daugiau. Tam tikra elgetaujančiųjų dalis turi savo butus. Kai kurie elgetauti, kaip į darbą, kas rytą atvažiuoja miesto transportu į senamiestį. Miesto policijos pareigūnams žinoma istorija apie senutę, kuri per du metus elgetaujant už surinktus pinigus nupirko 18 metų anūkui gerą automobilį. Anūkas neišmokęs gerai vairuoti automobilį sudaužė, taip pareigūnams istorija ir išaiškėjo.

Išsiaiškinome, kad yra benamių kurie turi namus ar butus, todėl negalėtumėme jų vadinti benamiais ar asmenimis be pastovios gyvenamosios vietos. Tai greičiau reiktų vadinti neoficialia arba nelegitimia verslo forma.

Valkatos – juos dar žmonės vadina „sanitarais“, nes juos matome besirausiančius šiukšlių konteineriuose. Žinoma, sanitarijos jų gyvenime maža, jie patys dažniausiai purvini, rankioja metalo ir popieriaus atliekas, jas rūšiuoja paskui parduoda žaliavų supirkimo punktuose. Dažniausiai jie purvini, tylūs, slepiantys veidus, į socialinės paramos įstaigas paramos gauti nesikreipia. Šių benamių išvaizda parodo, kad jie yra labiausiai skurstantys, o kaip yra iš tikrųjų mes tiksliai negalime žinoti, nes išsamesnių duomenų apie šiuos žmones nėra.

9. **Buvę vaikų namų auklėtiniai.** Dalies benamių vaikystė ir paauglystė prabėgo vaikų namuose, internatuose ar panašiose valstybės įstaigose. Tai psichologiškai labiau pažeidžiami žmonės, nes dažnas jų įpratęs, kad kritinėje situacijoje jų niekas neapgins. Jie augo be tėvų, nors kai kurie turėjo tėvus, bet jų beveik nematė, nes jie vaikais nesidomėjo arba būdavo įkalinimo įstaigose.

Sulaukę pilnametystės vaikų namų auklėtiniai turėdavo palikti vaikų namus ir išeiti į savarankišką gyvenimą. Retas vaikų namų auklėtinis būdavo tikrai pasiruošęs gyventi savarankiškai, jie būdavo pratę, kad jiems bus viskas paduota, o patys pasidaryti ar pasigaminti dar daug ko nemokėdavo. Jų charakterio išskirtinį bruožą galima būtų pažymėti tokį – kadangi nuo mažumės, buvę vaikų namų auklėtiniai, lengvai pažeidžiami, tai kontrasto principu dažnai juose išsivysto ir ūmi agresija, kaip gynybinė reakcija į pavojingą ar labai nepalankią aplinką.

Žinoma, kad tikrai ne visi vaikų namuose augę vaikai tapdavo benamiais. Jų tarpe yra gyvenime daug pasiekusių, žymių žmonių, tačiau tai reti atvejai, nes daugeliui būdavo sunku įgyti geresnį išsilavinimą.

10. **„Vargo pelės“** – tai toks benamių tipas, kuris, galima sakyti, yra mažiausiai pastebimas. Tai įvairaus amžiaus tylūs žmonės, bailoko būdo, kuklios išvaizdos, dažniausiai nesikeikiantys, mandagūs benamiai. Jie tikri tylūs varguoliai, nes jie eina visur, kur įstatymų numatyta tvarka jiems galima eiti ir gauti labdarą, o pavadinti „pelėmis“, nes dažnai primena pilkas bėginėjančias peles. Gavę daugiau maisto produktų labdaros jie dalinasi su tokiais pat kaip jie. Mieste galima juos pamatyti sėdinčius ant suoliuko krašto ir lesinančius paukščius. Vasarą jie eina uogauti, grybauti, riša laukinių gėlių puokšteles pardavimui. Dažnai šio benamių tipo žmonės atrodo pavargę, viskuo nusivylę. Jie tarsi stengiasi niekam neužkliūti, niekam nepakenkti. Jų tarpe sunku būtų pamatyti asmenį turintį priklausomybę nuo alkoholio ar narkotinių medžiagų. Tokių žmonių tarpe buvo ir dvi senutės, kalbų

mokytojos. Jos dažnai kitiems mažaraščiams benamiams parašydavo prašymus ar kitus raštus į miesto socialines įstaigas.

4. Socialiai atskirtų asmenų (BNGV) integravimo į visuomenę strategija

4.1. Vizija

Vizijos esmė yra suteikti socialiai atskirtiems asmenims paslaugas taip, kad jie galėtų kuo sėkmingiau integruotis į visuomenę, gebėdami ne tik patenkinti elementarius kasdienes poreikius, bet galėtų jaustis pilnaverčiais visuomenės nariais, sugebančiais pilnai savimi socialiai pasirūpinti bei siekti kuo geresnio išsilavinimo, dirbti pageidaujamą darbą ir visapusiškai tobulėti.

Tokia vizija, kaip siekiamas ateities paveikslas kuriame pagrindinė figūra toks individas, kuris yra buvęs asmuo be nuolatinės gyvenamosios vietos, dabar tapęs visiškai socialia asmenybe, išsilavinusia, dirbančia, pastoviai besitobulinančia. Galime tai pavadinti svajone, tačiau tokia svajonė turi būti antraip sunku būtų pasiekti aukštesnių tikslų

4.2. Misija

Misijos prasmė yra siekti, kad socialiai atskirtiems asmenims be nuolatinės gyvenamosios vietos būtų užtikrintos žmogaus orumo nežeminančios gyvenimo sąlygos. Misija apibrėžia kokios paslaugos suteikiamos, kam ir koku būdu. Misija siekiant socialiai atskirtus žmones integruoti į visuomenę yra glaudžiai susijusi su žmogaus teisėmis, kadangi kiekvienas žmogus turi teisę į pilnavertį, socialiai brandų, nežeminantį žmogiškųjų vertybių gyvenimą.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija yra sau iškėlusį misiją, o ji skamba taip :

„ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos misija 2007 m. yra įgyvendinti efektyvią darbo ir socialinės apsaugos politiką, siekiant sukurti kokybiško užimtumo galimybes ir užtikrinti visuomenės socialinį saugumą ir socialinę sanglaudą. “¹⁶

Socialiai atskirtų asmenų integravimo į visuomenę misija vykdoma siekiant strateginių tikslų, kuriuos sau kelia Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, savo internetiniame tinklalapyje pristatydamą taip:

„ Šiuolaikinėje rinkos santykiais pagrįstoje visuomenėje socialinės apsaugos vaidmuo yra itin svarbus. Lietuvos Respublikoje už socialinės apsaugos ir darbo politiką atsakinga LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

Lietuvoje Socialinės apsaugos ir darbo ministerija kartu su jai pavaldžiomis institucijomis, savivaldybėmis, socialiniais partneriais, nevyriausybinėmis organizacijomis bei kitomis suinteresuotomis institucijomis, įgyvendina labai svarbią kiekvienam žmogui funkciją – jo darbo ir socialinę apsaugą. Ši veikla tampa ypač reikšminga rinkos santykiais grįstoje visuomenėje bei integruojantis į Europos Sąjungą. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai šioje srityje tenka pagrindinis ir labiausiai atsakingas vaidmuo.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija savo misiją vykdo, siekdama strateginių tikslų :

¹⁶ www.socmin.lt, skyr. Veikla, Misija.

- Pritraukti daugiau žmonių į darbo rinką, užtikrinti teisingus darbo santykius ir tinkamas darbo sąlygas, efektyviau investuoti į žmogiškuosius išteklius.
- Siekti efektyvios socialinės apsaugos bei užtikrinti socialiai pažeidžiamų gyventojų grupių socialinę integraciją.¹⁷

4.3. Pagalbos priemonės ir būdai

Socialiai atskirtų asmenų integravimas į visuomenę apima platų pagalbos priemonių spektrą. Kadangi yra daug skirtingų situacijų kada reikalinga pagalba socialiai atskirtiems asmenims, kurių gyvenimai taip pat susiklostę skirtingai, jie skirtingo amžiaus, o taip pat daugelis kitų rodiklių gali būti nevienodi. Plačiausias paslaugų spektras socialiai atskirtiems žmonėms pateikiamas Vilniaus m. Savivaldybės biudžetinėje įstaigoje Socialinės paramos centre. Kad klientai geriau suprastų kam ir kaip teikiama kiekviena paslauga, tam yra parengtos atmintinės, kuriose detalai aprašomos teikiamos paslaugos.

Paslaugos, kuriomis gali pasinaudoti socialiai atskirti asmenys neturintys gyvenamosios vietos, remiantis Socialinės paramos centro skelbiamais duomenimis, čia yra atrinktos ir pagal paslaugų pobūdį pateikiamos:

„1. Piniginė parama:

laidojimo pašalpa;
piniginė socialinė parama;
šalpos našlaičių pensija;
vienkartinė pašalpa iki 1 MGL ir 1 MGL dydžio;
vienkartinė pašalpa nuo 2 MGL ir 48 MGL dydžio;
šalpos pensija
vienkartinė išmoka būstui įsigyti ar įsikurti;

2. Kompensacijos:

šalpos kompensacija;
slaugos ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinė kompensacija;
transporto išlaidų kompensacija;
kompensacija už komunalines paslaugas neįgaliesiems.

3. Vienkartinės kompensacijos nukentėjusiems asmenims:

ginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyviams – kariams savanoriams valstybės parama;
Nepriklausomybės gynėjams, nukentėjusiems nuo 1991 m. sausio 11-13 d. ir po to vykdytos SSRS agresijos, bei jų šeimoms, kompensacija;
pasipriešinimo 1940 – 1990 metais okupacijų laikotarpiu žuvusių šeimoms valstybės paramai;
asmenims, sužalotiems atliekant būtinąją karinę tarnybą Sovietinėje armijoje ir šioje armijoje žuvusiųjų šeimoms, vienkartinė kompensacija;
asmenims, patyrusiems žalą likviduojant Černobylio atominės elektrinės avarijos padarinius vienkartinė kompensacija.

4. Pažymėjimų išdavimas:

šalpos (socialinės) pensijos gavėjo (pensininko) ir šalpos kompensacijų gavėjo pažymėjimas;
šių pažymėjimų dublikatų išdavimas;
laikinasis asmens pažymėjimas;
neįgaliojo pažymėjimų išdavimas ir keitimas.

¹⁷ Ten pat, skyr. Veikla, Strateginiai tikslai.

5. Dienos užimtumo paslaugos:

informacija asmenims, turintiems psichikos negalę, socialinės ir psichologinės paslaugos;

informacija mokyklinio amžiaus vaikams iš socialinės rizikos šeimų, socialinės paslaugos.

6. Socialinės paslaugos:

nemokami maitinimo talonai;

nemokami fotonuotraukų talonai;

iš dalies mokami talonai į pirtį;

informacija asmenims grįžusiems iš laisvės atėmimo vietų, dėl nemokamų maitinimo ir iš dalies mokamų talonų į pirtį;

informacija asmenims priklausomiems nuo alkoholio ar narkotikų ir jų šeimos nariams socialinės ir psichologinės paslaugos ;

informacija socialinės rizikos šeimoms, socialinės ir psichologinės paslaugos gauti;

asmenims neapdraustiems privalomuoju sveikatos draudimu, ambulatorinių paslaugų teikimas;

informacija prieglobstį gavusiems užsieniečiams dėl vykdomos socialinės integracijos Vilniaus mieste.

7. Kitos paslaugos:

būsto (aplinkos) pritaikymas neįgaliųjų poreikiams;

techninės pagalbos priemonių įsigijimas.“¹⁸

Čia išvardintos visos pagrindinės teikiamos paslaugos. Naudojamosi įvairiomis priemonėmis teikiant skirtingą pagalbą. Kiekviena iš minėtų pagalbos rūšių yra reikalinga, nes visomis yra naudojamosi. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad kai kuriomis paslaugomis naudojasi daug asmenų kiekvieną mėnesį, o kai kuriomis gal tik keletas asmenų. Pavyzdžiui nemokami maitinimo talonai išdalinami nuo 200 iki 300 asmenų be pastovios gyvenamosios vietos, o tarkim nemokami fotonuotraukų talonai išdalinami maždaug nuo 10 iki 20 tokių asmenų. Be abejonės yra tam tikros paslaugos teikiamos nevyriausybinių organizacijų, tačiau jų apimtis yra gerokai mažesnė, todėl ir jų efektyvumas nėra toks aukštas.

5. Išvados, pasiūlymai

1. Išnagrinėta medžiaga, atlikti tyrimai ir stebėjimai. Viena iš subrendusių akivaizdžių išvadų yra ta, kad dažniausiai asmenys be nuolatinės gyvenamosios vietos nori gauti nemokamą materialinę naudą, tačiau patys pasistengti kardinaliai keisti savo gyvenimo būdą daugeliu atvejų visai nelinkę.

2. Socialiai atskirti asmenys be gyvenamosios vietos pripranta prie susiklosčiusio savo gyvenimo būdo ir dažniausiai baiminasi prarasti tai ką turi ar ką gauna šiuo laikotarpiu. Tai yra psichologinė problema, kurią išspręsti yra sunku, kadangi benamiai yra nelinkę kreiptis pagalbos į psichologus.

3. Socializacijos procesui labai trukdo priklausomybės nuo alkoholio ar narkotinių medžiagų. Gydytis nuo šių priklausomybės ligų benamiai dažniausiai nenori, o į gydymo įstaigas jeigu kreipiasi dėl savo suirusios sveikatos, tai tik tada, kai išsigąsta, ir kai jų organizmui padarytą žalą medikams atitaisyti būna itin sunku. Toks benamiai atpranta galvoti apie savo rytojų, neturi planų, jam rūpi tik būtiniausių fiziologinių poreikių tenkinimas.

¹⁸ www.spcentras.lt, skyr. Atmintinės klientams.

4. Gyvenimo kokybė ar jos gerinimas benamiams irgi mažai rūpi. Tokia padėtis susiklosčiusi ne vieni metai, kadangi peržvelgus benamių, kurie kreipėsi paramos į Socialinės paramos centrą, sąrašus sužinota, kad benamių skaičius jau apie 10 metų yra maždaug nepasikeitęs, jis kasmet net gi šiek tiek didėja. Reiškia benamių padėtis sunkėja, komplikuojasi. Nežiūrint į tai, kad kiekvienais metais iš valstybės biudžeto skiriamos pinigų sumos savivaldybių biudžetams yra naudojamos taip pat ir asmenų be gyvenamosios vietos problemoms spręsti. Daugeliui socialinio darbo specialistų kyla nemažų dvejonų dėl tų lėšų panaudojimo skaidrumo, dėl benamiams teikiamų paslaugų kokybės ir dėl formalių direktyvų vykdymo.

5. Pesimistiškai atrodo tyrimo rodikliai tie, kurie rodo, kad didžiausias besikreipiančių asmenų be gyvenamosios vietos skaičius yra darbingo amžiaus žmonės. Jų absoliučią daugumą sudaro asmenys nuo 39 iki 59 metų. Jų tarpe, daugumoje vyrai, kurių yra du kartus daugiau nei moterų.

6. Atlikus užduotį tiriant 2000 – 2004 m. benamių paramos kreipimosi srautą paaiškėjo, kad metinis vidurkis asmenų be nuolatinės gyvenamosios vietos, kuriems buvo suteikta parama ne sumažėjo, jis yra padidėjęs. 2004 m. minėtasis vidurkis šiek tiek nukrito, tačiau už 2000 m. vidurkį buvo aukštesnis. Reiškia suminis rezultatas byloja apie regresą.

Nuo šių metų pradžios Lietuvos Respublikos Vyriausybėje buvo dažnai kalbama, kad pripažįstama, jog socialinė parama Lietuvoje kol kas labai maža ir vis žadama, jog Vyriausybė ateityje daugiau remis žmones, kuriems tokia parama būtina. Tačiau visuomet minima ta dalis žmonių kuri yra pensininkai, ypač vyresnio amžiaus, kuriuos tenka paremti. Ta parama nėra didelė, Lietuva gerokai atsilieka nuo ES vidurkio. Be to socialinės atskirties problemos, o ypač benamių situacija šalyje visiškai neminama.

7. Toliau pažiūrėkime, ką rodo benamių tipologijos tyrimas. Išvados taip pat nėra optimistinės. Absoliuti dauguma asmenų be nuolatinės gyvenamosios vietos linkę eiti ne tiesiu, legaliu socializacijos keliu, o yra įpratę ar linkę gudrauti. Tai parodo, kad šie asmenys dažniausiai nusiteikę rūpintis šia diena, daug negalvodami kaip jie gyvens artimesnėje, o tuo labiau tolimesnėje, ateityje.

8. Atlikus detalią, asmeninę, visų pirmajame tyrime paminėtų, 227 minėtų asmenų apžvalgą, šio darbo autoriui teko su šiais asmenimis dirbti apie 6 metus, prieita išvados, kad: asmenų neturinčių nuolatinės gyvenamosios vietos, norinčių mokytis, dirbti perspektyvų darbą ir sukurti savo pastovesnę gerbūvį yra tik nuo 3 iki 5 procentų.

Po išvadų pateikimo galima teigti, kad hipotezė, jog Lietuvos Respublikai tapus Europos Sąjungos nare asmenų be nuolatinės gyvenamosios vietos socializacija ženkliai nepagerėjo, yra teisinga. **Hipotezė pasitvirtino.**

Kadangi susiklosčiusi benamių situacija yra sunki, reikalinga ieškoti atsakymų, kurie galėtų ateityje šią situaciją pagerinti. Todėl pasiūlymai būtų tokie.

1. Kadangi Lietuva yra Europos Sąjungos narė, reikėtų atsigręžti į labiausiai išsivysčiusių Europos Sąjungos šalių senbuvių gerą patirtį sprendžiant analogiškas problemas, pritaikyti tinkamus darbo modelius mūsų šaliai, ieškoti naujų darbo metodų, kurie būtų efektingesni.

2. Svarbu paanalizuoti mūsų kaimyninių Šiaurės Baltijos šalių patirtį, nes jose benamių socializacijos srityje pasiekta yra tikrai daug. Šiame darbe minėti pavyzdžiai, kaip su benamiais dirbama Danijoje ir Olandijoje, Lietuvai turėtų būti labai naudingi, reikėtų nors eksperimento tvarka jų sėkmingai atliktus veiksmus pakartoti Lietuvoje, pradžioje vykdant nedidelius lokalinio pobūdžio projektus. Tiems projektams pasiteisinus, reikėtų rast būdų pritraukti nevyriausybines organizacijas ir verslo sektoriaus atstovus, bei tikslingai skirti kiek daugiau lėšų iš valstybės biudžeto.

Nagrinėta tema, socialinės atskirties mažinimas Lietuvoje yra plati, apimanti daug įvairių aspektų, ji daugeliui nemaloni, bet aktuali. Ši tema tampriai susijusi su įvairiais kitais visuomenėje vykstančiais procesais. Todėl šio darbo pabaigoje galima būtų paminėti dar eilę temų, kurios galėtų būti kitų darbų ar tyrimų pagrindu. Tokios temos, kurios ribotųsi su šio darbo tematika galėtų tokios:

1. Asmenų be nuolatinės gyvenamosios vietos šeimos kūrimo problemos. Kiek tokių šeimų yra?
2. Kokia dalis asmenų be gyvenamosios vietos yra linkę laikytis visuotinai pripažintų elgesio normų?
3. Kiek benamių yra linkę nusikalsti šalies įstatymams?
4. Asmenų be pastovios gyvenamosios vietos nuomonės apie esamą politinę, ekonominę ar kultūrinę padėtį šalyje.
5. Kiek asmenų be pastovios gyvenamosios vietos jaučiasi savo šalies patriotais?
6. Atlikti kokybinį ir kiekybinį tyrimus siekiant išsiaiškinti ar asmenys be pastovios gyvenamosios vietos gautą paramą panaudoja pagal paskirtį.
7. Atlikti tyrimą – ko asmenys be pastovios gyvenamosios vietos patys sau linkėtų žiūrėdami į tolimesnę jų gyvenimo perspektyvą?

Literatūra, naudoti šaltiniai

I. Lietuvos Respublikos įstatymai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. 1992 m. spalio 25 d.//Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1992. Nr. 31 – 953.
2. Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymas. Įstatymas skelbtas: Žin., 1991, Nr. 2 – 25.5 straipsnis pakeistas 1996-02-01//<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=24803&Condition2=>
3. Gyventojų užimtumo įstatymas. 1990-12-13 Priėmė: Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas. 5 straipsnis <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=25606&Condition2=>

II. Specialioji literatūra

4. Kocai Elena. Benamystė kaip socialinis reiškinyss //Filosofija.Sociologija. 2006.
5. Europos socialinė chartija; Valstybės Žinios; 2001-06-08 Nr.49-1704.
6. Sabine, G. H.; Thorson, T. L. 1995. Politinių teorijų istorija. Vilnius: Pradai.
7. Grigas, R. 2001. Tautinė savivoka. Vilnius: Rosma.
8. Яницкий, О. Н. 2004. „Модерн и его отходы“, *Социологический журнал*.
9. Kanopienė, V.; Mikulionienė, S.2004. Lietuvos benamiai: elgsena ir nuostatos. Socialinis darbas 3 (1).
10. Bezdomnosc w krajach Wspolnoty Europejskiej w latach 1991-1992. 1992: 13; Warszawa: Institut gospodarki mieszkaniowej.
11. Gidens, A. 2005. Sociologija. Vilnius:Poligrafija ir informatika.
12. Jazukevičiūtė, D.2002. Civilizacijos atliekos maitina žmones. Veidas. Nr. 40.
13. Kavolis, V.1996. Kultūros dirbtuvė. Vilnius: Baltos lankos.
14. Dahrendorf R., Modernus socialinis konfliktas, Pradai, Vilnius, 1996
15. Rakauskienė O. G. Makroekonominė politika: genderinis požiūris//Viešojo politika ir administravimas, 2002. Nr.3
16. Rakauskienė O. G. Valstybės ekonominė politika. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
17. Lietuvos ekonominės plėtotės ilgalaikė strategija iki 2020 m. (naujas projektas).
18. ES oficialus leidinys – socialinės globalizacijos aspektas.
19. Stiglitz J. Globalization and Its Disconents. – New York, London: W. W. Norton & Co., 2002. Nr. 3.
20. Gylys P. Fundamentalizmas ekonomikoje ir jo pavojai // Ekonomika. – Vilnius: VU, 2003, Nr.57.
21. Nauja socialinės sanglaudos strategija. Europos Taryba, CDCS, 2004-03-31d.

22. Europos Sąjungos Lisabonos darbotvarkės ir jos poveikio Lietuvai įvertinimas. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. Vilnius, 2003.
23. Bagdanavičius J., Stankevičius P., Lukoševičius L. VPU, Ekonomikos katedra. Ekonomikos terminai ir sąvokos (mokomasis žodynas). Vilnius, 1999.
24. Borgman A., Technology and the Charakter of Contemporary Life, *The University of Chicago Press*, 1984.
25. Darbo rinka ir gyventojų užimtumas 2002m. Vilnius, 2003.
26. Davulis G. Ekonomikos teorija: vadovėlis. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003.
27. Degutis M. Socialinių tyrimų metodologija: paskaitų konspektas. Kauno technologijos universitetas. Kaunas: Naujasis lankas, 1999
28. Drilingas B. ir kt. Makroekonomikos pagrindai. – Kaunas: Technologija, 1997.
29. Aboriginal peoples and Homeleness. Žr. <http://parl.gs.ca/information/library/PRBpubs/prb991-e.htm>
30. Benamiai: kiek jų ir kokie jie. Žr. <http://www.kvsc.lt/04-sveikata/gyven-sveikata.htm>
31. Čepulkauskaitė I. „Gatvės žmonės“: gyvenimas be namų. Žr. <http://www.sociumas.lt/Lit/nr14/benamiai.asp>
32. Homelessness in Los Angeles. Žr. <http://www.weingart.org/institute/>
33. Jenecks Ch. 1994. *The homeless*. Cambridge (MA): Harvard University Press.
34. Kriauzaitė V. 2004. „Benamių padėties ypatumai Danijoje“, *Varguomenė: gyvensena ir vertybės*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas. P.124-129.
35. Kuizinaite M. 2003. „Valkatos laimės viršūnė – naktis po stogu“, *Lietuvos rytas*, spalio 18d. P. 1, 3, 8.
36. Valickas G. 1997. *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
37. Vosiliūtė A.; Kasparavičienė V.; Maniukaitė G.; Kocai E. 2004. *Varguomenė: gyvensena ir vertybės*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
38. Алексеева Л. 2003. „Бездомные как объект социальной дискредитации“, *Социс* 9: 52-61.
39. Бездомные, причины бездомности. Žr. <http://www.homelessness.ru/ru/index-ru.php>
40. Карлинский И. Анализ социального и правового положения бездомных в современной России. Žr. <http://www.homeless.ru/librus/showquestion.php>

41. Результаты групповых дискуссий: Херсон. Жг.
<http://www.homeliness.org.ua/theme/2004/04/h.html>
42. *Социальная энциклопедия*. 2000. Москва: Большая Российская Энциклопедия.
43. Ekonomikos pagrindai. Studijų Baltijos valstybėse įvadas. – Vilnius: Centras, 1998.
44. Europos Bendrijų Komisija. Komisijos komunikatas. ES ekonomika: 2004m. Apžvalga – Santrauka ir pagrindinės išvados – (SEK (2004) 1368)
45. Europos Sąjunga. Regioninė politika. Darbas regionų labui. Europos bendrijos, 2003, Belgija.
46. Epping R. C. Pasaulio ekonomikos ABC. Titterae Universitatis. 1995.
47. Grigas R. Socialinių įtampų Lietuvoje laukai. VPU, Vilnius, 1998.
48. Gruževskis B. Užimtumas. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1999. Vilnius.
49. Hall S., Hell D., Grew T., Modernity and its futures, *Polity Press in Association with the Open University, 1994*.
50. Heilbroneris R. Didieji ekonomistai. – Vilnius: Amžius, 1995.
51. Jakutis A., Petraškevičius V., Ekonomikos teorijos pagrindai. Kaunas, 1999.
52. Kanopienė V. Užimtumas informacinėje visuomenėje. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 2002 – 2003 m. Vilnius, 2003.
53. Lietuva socialinių pokyčių erdvėje. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas. Vilnius, 1996.
54. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Lietuvos Respublikos užimtumo didinimo 2001 – 2004 metų programos vykdymo ataskaita. Vilnius, 2005, kovas.
55. Lukoševičius V. Stankevičius P. Teorinė ekonomika. Metodinė mokymo priemonė. I dalis Vilniaus Pedagoginis Universitetas. 1998.
56. Lukoševičius V. Stankevičius P. Teorinė ekonomika. Metodinė mokymo priemonė. I dalis Vilniaus Pedagoginis Universitetas. 2003.
57. Martinkus B., Savanavičienė A., Darbo ekonomika, *Technologija*, Kaunas, 1996.
58. Martinkus B., Žilinskas V. Ekonomikos pagrindai. *Technologija*, Kaunas, 1997.
59. Martinkus B., Žilinskas V. Ekonomikos pagrindai. *Technologija*, Kaunas, 2001.
60. Matiušaitytė R., Martinkevičius S. Ilgalaikis nedarbas ir jo pasekmės. *Ekonomika ir vadyba* – 99, Kunas, 1999.
61. Navickas V., Paulavičius K. B. Darbo rinka. Teorija ir valstybės politika. – Vilnius: VPU, 1999.

62. Paulavičius K. B. Darbo rinka Mokymo priemonė. Vilnius: VPU, 1998.
63. Paulavičius K. B. Darbo rinka. Vilnius, 2002.
64. Snieška V. Makroekonomika. – Kaunas: Technologijos Universitetas. 2001.
65. Socialinės grupės: raiška ir ypatumai. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas. Vilnius, 1998.
66. Socialiniai pranešimai 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
67. Statistikos departamentas. Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas 1999 – 2004, Vilnius 2005.
68. Statistikos departamentas. Demografijos metraštis 2003.
69. Statistikos departamentas. Demografijos metraštis 2004
70. Statistikos departamentas. Lietuvos ekonominė ir socialinė raida, 2005/07. Vilnius, 2005.
71. Vaitkienė R., Kazlauskienė B. Paslėpto nedarbo analizė. Ekonomika ir Vadyba-98. Kaunas, 1998, P.79 – 82.
72. Žalimienė L., Socialinės paslaugos. VU specialiosios psichologijos laboratorija, Vilnius, 2003.

III. Internetiniai adresai

72. www.socmin.lt; skyrius Moksliniai tyrimai, 2006 m.
73. www.ldb.lt , titulinis lapas.
74. www.spcentras.lt, skyr. Atmintinės klientams.
75. www.skurdas.lt
76. www.prevencija.lt
77. www.narkotikai.tinkle.lt
78. www.ukd.lt/visuomenė/
79. www.aids.lt
80. www.ldrmt.lt
81. www.sdrc.lt
82. www.esparama.lt
83. www.ukmin.lt
84. www.investorsforum.lt
85. www.stat.gov.lt
86. www.sociumas.lt
87. www.euroverslas.lt
88. www.finmin.lt
89. www.vilnius.lt
90. www.ukmin.lt

PRIEDAI